

August Strindberg

Götiska Rummen

Första upplagan: 4.200 exemplar.

Götiska Rummen

Släkt-öden från Sekelslutet

af

August Strindberg

Stockholm
Hugo Gebers förlag

STOCKHOLM 1904
KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET. IDUNS TR. A.-B.

FÖRSTA KAPITLET

GÖTISKA RUMMEN

Elektriska ljuset tändes i Götiska rummen, och vaktmästare ordnade med ett bord.

Två herrar i frackar inträdde i detsamma och granskade med en blick anordningarne, som de tycktes ha under sin uppsikt.

— Det var inte i går du var här! sade den ene af arrangörerna, som var arkitekten Kurt Borg, brorson till doktor Borg, kallad Den Förfärlige.

— Nej, svarade målaren Sellén, jag har icke varit här på 15 år, då jag satt i Röda Rummet och filosoferade med Arvid Falk, Olle Montanus och de andra. Kan du, som arkitekt tomta ut vårt gamla rum?

Arkitekten, som varit här förr, stegade upp en trapez på flossamattan, och beskref det gamla sceneriet.

— Ja, jag säger det, mente Sellén; tiderna förändras, men vi äro oss lika.

Han gjorde en gest åt de grånande tinningarne och fortsatte.

— Arvid Falk, ja; han kollaberade, som han skulle; lefver han än?

— Ja, lefver mördad, som de nyss mördat vår Syrach, Rembrandtsonen, vår bäste man, antesignanen, som föll framför linjen.

— Och dessa mördare ska vi vara tillsammans med i kväll?

— Ja, ser du, festens föremål är ju norrman, och man kan inte utesluta hans gamla vänner från Paris och Rom.

— Nej, det förstås; men kommer farbror Borg hit, så blir det kanske kalabalik.

— Det värsta är att Lage Lang, vår norrman, tror att det här skall bli en försoningsfest. Tror du på en försoning?

— Nej, svarade Sellén bestämdt. Vi ha försökt, men det går inte. Lundell till exempel, han mottog kallelsen till akademien, för att inifrån öppna fästningens portar, för att reformera och stifta fred; men så blef han instängd, och nu målar han som professorerna. Nej, tro dem inte! Så här säger de: Kom till oss, blif som vi; kom, ska du få Vasaorden, när vi äro kommendörer; kom och blif under oss, så äro vi öfver dig! — Nej, tack! Hellre utanför, hellre nere på gatan och vara buse! Mins du Lasses visa på Hörnan i Paris?

— Ja, Paris! Och nu är vi hemma igen! Hvad synes dig?

— Jolmigt! Alldeles rysligt! Det står still i luften, och sekelslutet går in: man väntar nytt! Men hvad?

— Få väl se!

En rörelse vid dörren antydde att gästerna började infinna sig.

— In trädde nu, fet, nyrakad, behandskad, professorn målaren Lundell. Han bar Vasaorden på fracken.

— Tag bort den där s—n, sade Kurt Borg, och krokade ur stjärnan.

— Nej, låt vara! protesterade Lundell godmodigt, van vid att man skojade med honom.

— Ja, men det är en skymf mot Lang, vår heders-

gäst, som, mera förtjänt än du, inte har någon stjärna. Vaktmästarne kan ta honom och oss andra för straffade personer, förstår du!

— Inte!

Ny rörelse vid dörren; konsul Isak Levi, fordom ledamot af Röda Rummet, inträdde och skakade hand med Sellén, Lundell och Borg.

Därpå kommo gästerna gruppvis. En grupp akademister inträdde, som ett moln kastar sin skugga öfver en äng.

Med dunder och gny rakade Den Förfärlige doktor Borg in, arkitektens ungdomlige farbror. Kastande stridslystna blickar omkring sig, hälsade han till höger och vänster med ett glåpord.

Där kom damer och herrar, men man märkte en bestämd skillnad, i det akademisterna icke hade sina fruar med sig. Sällskapet var icke comme il faut för dem, och man visste att det taltes ett språk här, som påminde om ren svenska. Därtill kom, att societeten icke fick fira en norrman efter riksrätten, och att artistdamerna hade fasoner, som icke voro salongsmässiga. Det taltes till och med om att artisterna hade sina »väninnor» med sig, och som man icke kunde skilja på dem från de andra, voro misstag lätta att begå.

Slutligen inträdde en frejdig man, hufvudet högre än de andra. Det var Lage Lang, nytidsmålaren med det stora namnet. Vänsäll, rik, gästfri, var han utanför de svenska söndringarna, och han gick därför oskadd mellan eldarna, som han icke kände. Det var vännen och artisten man firade, men man ville äfven ha en liten demonstration för norrmannen; man ville visa att na-

tionen icke delade regeringens mening, då den behandlade Norge som en ockuperad provins, och man ville i sin mån bilägga det uppifrån påblåsta hatet mot brödrafolket, hvars väl icke tillgodosågs, när landet styrdes per telefon från Stockholm, så som en utgård kan skötas af en bekväm förvaltare.

Därför leddes hedersgästen straxt ut på balkongen, som öppnade sig öfver den stora folkfyllda musiksalen. När han trädde ut, knackades pågående nummer af; och upp spelades: »Ja, vi elsker.»

Professorerna gjorde en sluten grupp, som höll sig inne, ty de hade på känsel att det skedde något olofligt, som de inte borde vara med om.

Därpå fördes gästen till bords! — Det var en fransk cabaret-supé. Framför hvarje gäst stodo sex ostron och en öppen butelj hvitt vin utan namn, alldeles som hos Laurent i Grez, och därmed var tonen gifven, minnena väckta, och stämningen 80-talets, fastän man nu var inne på det betänksamma 90.

Det behöfdes bara ett nomen proprium för att få eld i minnena.

— Barbison! Marlotte, Montigny, Nemours! — Hå! Eller: Manet, Monnet, Lepage! — Hå!

Inga tal höllos ännu, men alla talade på en gång: frid och fröjd, endräkt och glädje rådde.

Vid desserten steg stämningen till extas. Man kastade apelsiner öfver bordet, servetter flögo i luften, tobaksröken hvirflade och tändstickor släpptes upp som raketer; en guitarr trollades fram; Spadas visor sjöngos med kör. Det var signalen till konvenansens upplösning; professorerna röckos med och blefvo unga; de

häktade af sina ordensstjärnor och utdelade dem med öppna händer; på Selléns rygg hängde vasaorden och en vaktmästare hade fått hederslegionen på axelklaffen.

Slutligen knackades i bordet. Doktor Borg talade:

— Vi ha druckit välgång åt vännen Lage Lang, och åt artisten, nu vill jag dricka för norrmannen: Ni ska inte tro, att jag älskar norrmännen med deras bondskryt och stora åthäfvor; jag är själf gift med en norska, som ni vet, och det är ett djäfla folkefärd; men jag älskar rättvisa; jag vill icke se en stursk nation förödmjukad af att låna vår kung sex veckor om året, och jag vill icke ha någon intimitet med ett främmande folkslag, som har en annan utveckling än vi; jag vill icke se norrmän i svenska riksdagen röra i våra angelägenheter och säga nej till allt, liksom polacker och elsassare i tyska riksdagen; jag vill ha fred med grannarna, och den freden kan endast vinnas genom skilsmässa, som i ett olyckligt äktenskap. Ni skrämmer inte mig med ryssen, ty fria norrmän och fria svenskar äro starka genom en frivillig allians, men svaga genom en dynastisk union, som icke är någon union; Norge är nämligen de facto, ett kronland som Böhmen är till Österrike, och är farligare som sådant än som allieradt; svenska regeringens politik är en svekets, och daterar sig från heliga alliansens tider, då folkrätt och billighet lades undan; man har sökt väcka hat mellan brödrafolken, men ve dem som sådan söndring sökt för att få härska! Ve dem! — Oss, som arbetat på samling och försoning, kallar man fosterlandsförrädare. Dem som så kallat oss, kallar jag fähundar! Där han I ordet! — — — Lage Lang, tag min välgångsskål för ett fritt Norge, utan

hvilket icke ett fritt Sverige kan finnas, och ett försonadt!

— Ett fritt Norge! Lage Lang!

Professor Lundell begärde ordet, men när han började med ryssen, Kiel-freden, och förhandlingarna, tilltog pratet så att han dränktes, tills slutligen sällskapet afbröt honom med »Norges Bæste».

När Lage hade svarat, reste man sig från bordet, och en karneval vidtog af sig själf.

Smågrupper afsöndrade sig dock för samspråk, och ute på balkongen hade konsul Levi, Sellén och Kurt Borg slagit sig ner.

— Nåå, det drar ju jämnt i kväll? sade Levi, tror ni det räcker?

— Nej, svarade Sellén; det är bara vapenhvila.

— Nå, hvad gör de er för ondt då, professorerna?

— Det kan ni inte döma om, ni utanförstående. De hindra, de bilda allmänna meningen, de kväfva; för öfrigt äro vi som två fientliga stammar, och jag tror att det skall vara strid, annars skulle alla måla lika, och då blef det kinesisk konst, som står stilla och görs med en borste öfver ett uthugget mönster. För öfrigt: strid utvecklar krafter och håller andarna vakna.

— Javäl, invände Isak Levi, men efter utkämpad strid sluter man fred.

— Om villkoren äro antagliga, ja! genmälte Kurt Borg; men de äro icke. De begära underkastelse, och det kan icke beviljas; de begära bara ens själ och ande . . . och allt! Vi som sträfva tillsammans äro intet parti, men vi känna samhörighet, äro som släkt, af samma års gröda, och de andra äro . . . jag vet inte hvad

det är för folk; på mig verka de som demoner, dem jag hatar som ett positivt ondt; när gudar bli för gamla bli de till demoner, och de här anse sig nog vara gudars afkomlingar, ty de äro till med Guds nåde, tänka och tala med Guds nåde, och när de handla orätt åberopa de sig på Guds nåde. Jag förstår dem icke och de förstå icke oss.

— De äro bromsar, som ska reglera farten, ser du, invände Levi.

— Ja, tack, men då är jag hellre lokomotiv, med större gagn och större åra.

Nu inträdde Lundell på balkongen förande en akademisk artistfru, som förirrat sig till det rysliga sällskapet.

På musikestraden därnere sjöng just nu en italiensk sångare ett glansnummer som elektriserade; och under festruset föll det frun in att kasta en ros åt sångaren. Men afståndet var för stort; blomman sänkte sig som en meteor och stannade i västen på en herre vid ett marmorbord.

Den ensamme gästen rullade just en cigarrett då rosen föll i hans famn; han stannade i gesten, tog rosen och tittade upp åt läktaren.

— Det är Syrach! utropade Sellén, och alla på balkongen nickade åt enslingen, som bar en röd fez på hufvudet och var något bizarr i sin klädsel.

Men Syrach syntes icke känna igen någon enda af sina gamla vänner, utan satte rosen i knapphålet, fortsättande med cigarrettrullningen.

— Han känner icke igen oss! utbrast Sellén. Ska jag gå ner och hämta honom?

— Då går jag min väg, sade frun kort; och jag beklagar min ros, som kom på en så smutsig rock.

— Ja, gå du Augusta, afbröt doktor Borg, som kommit tillstädes; det är ingen som har bjudit dig hit, för resten.

— Hör nu Borg, inföll Lundell ...

— Håll du mun, afklippte doktorn, den som sitter där nere utslocknad, skulle varit förste man häroppe i kväll om inte du och vederlikar blandat giftbägaren åt honom; och du är inte värd att bli spottad i synen af honom en gång; nej, för ni tog äran, brödet och själfkänslan af honom, den gången du vet!

Därpå vänd till Sellén:

— Låt Syrach sitta i sin drömda värld; där har han det bättre än vi anar, och han känner för öfrigt icke igen oss!

Lage Lang kom till; när han fick se sin gamle vän, blef han ursinnig och ville utbringa ett lefve och ett hurra för vår störste målare, men detta afstyrdes lyckligtvis, ty dels skulle polisen ha tillkallats, dels fanns ingen i salongen som kände målaren, om icke möjligen såsom en fjoskig och förfallen människa, hvilken gjort sig bemärkt på gatorna med sin röda fez och sina besynnerliga åtbörder.

Syrach fick sitta; han satt nu med blickarna lyftade öfver folksamlingen, liksom han icke såg dem, utan skådande fjärran uppåt umgicks med sina drömbilder dem han icke kunde visa andra.

Det blef förstämning i Götiska rummen, och det drog ihop till åskväder. Men innan det bröt ut, hade professorerna aflägsnat sig.

Molnet låg kvar; glädjen att kunna blåsa viktoria grumlades vid räknandet af döde och sårade; och Syrach var icke ensam bland fallne.

Slutligen tystnade musiken ute i salongen; det blef midnatt, och den stora salen låg öde insvept i en blå sky af tobaksrök. På det lilla marmorbordet, där Syrach suttit, syntes en blodröd fläck. Det var rosen, i hvilken den öfverkänslige mannen slutligen vädrat fienden, och som han låtit ligga.

Uppbrottet skedde, och hedersgästen följdes ner. På gatan stod ett lysande ekipage med en jägare bredvid kusken. Jägaren hade plymer i hatten och hirschfängare vid sidan.

— Hvem är så fin, så han ska åka i sjuglasvagn? frågade Sellén.

Jägaren stod vid den öppna vagnsdörren och släppte in den store Lang.

— Jo, det är jag! sade Lage; jag bor hos min kusin i norska ministerhotellet, där ni äro bjudna på middag i öfvermorgon, hela rasket.

Den gamla Bohêmen hurrade; och på en vink af norrmannen öfverfylldes vagnen, som satte i väg till Blasieholmen. Doktor Borg hade tagit jägarens trekantiga hatt och hirschfängare samt ville ovillkorligen »kommendera manövern» som han sade, det vill säga få tömmarna i hand och köra till Stallmästaregården.

— Akta dig! skrek Isak Levi.

— Jag ska inte bli medicinalråd! svarade Borg. — Och troende sig vara på sin kutter, ropade han:

— Skota! — Klart att vända! Fullt!

Men i det samma körde kupén in på gården till ministerhotellet.

Borg ville ha ner varor på gården, men fastän norrmannen tyckte det vara reson, afstyrdes dock upptåget af de andra; och det blef då farväl slutligen.

Därpå började nattvandringen, den sedvanliga efter en fest, då man vill säga allt som blef osagdt därinne.

Alltså stamtruppen: doktor Borg, Kurt Borg, Isak Levi och Sellén, togo först käerna och tittade på slottet, som man brukar.

— Ja, där är slottet! sade Kurt, arkitekten; det står sig, det.

— Än så länge, ja, invände doktorn; men när riksdagshuset kommer i granit på Helgeandsholmen, så krossas teglet däruppe.

— Hvarför inte; det är ju tidsandan, inföll Levi. Regeringen sitter ju i riksdan numera, men hvarför, vet ingen; grundlagen säger att konungen äger välja sina rådgifvare, men nu är det Karl Ifvarsson som väljer dem.

— Du är galen!

— Nej; Karl Ifvarsson bestämmer utskottsvalen och besluter således när ministrarna ska afgå. Då är det väl han som är regenten.

— Hör nu, här ska nya operan stå, afbröt Sellén, som inte tålde politik.

— Ja, det skall bli opera; hvad säger riksdagen om det?

— De vill inte ha någon majoritetsopera, utan den får bli en kommunalopera baserad på Lagerlunden och bottenvåningen.

Därefter tågade de; öfver Norrbro, Myntgatan till torget.

— Där står Riddarhuset kvar! sade Sellén.

— Ja, och jag var med när det stängdes, inföll doktor Borg. Tänk våra store män från sista plenum! Den störste af de store; sådant slut! Falk fick han, för han vädrade upp honom!

— Och där är Riddarholmskyrkan; med Carl den tolfte och allting!

— Du menar Gustaf Adolf, fast du inte törs säga't.

— Apropos Gustaf Adolf, vet ni att det där lilla grafkoret heter Vasaborgska, och där ligger hans son med Margaretha Cabeljou?

— Ja, det är ju en smaklöshet; men har ni inte sett gubben Cabeljous grafsten ini kyrkan? Jag har inte sett den, men den står i en beskrifning om kyrkan. Det är så man vårdar våra stora minnen! De kunde gärna trolla bort de där Cabeljouarna!

— Jag läste häromdagen hur man rafistulerade i Saint-Denis 1793, då alla konungagrafvarna öppnades och länsades, upplyste doktorn. Där var en del intressanta fysiologiska rön att göra. Ludvig den femtonde var till exempel bara som ett svart ruttet stinkande tjärpreparat . . .

— Hör nu, medan vi hålla på att bli körksamma, vill ni inte gå och se på min körka, sade arkitekten Borg; jag har visserligen inte byggt den men jag har restaurerat den; nycklarna bär jag i fickan, och Isak skall få spela på orgeln om han vill.

Detta var i doktorns stil, och nu vände man om på sina spår för att se på Kurts körka, som den kallades.

När de fyra hade inträdt i templet, som låg i halfmörker, endast svagt belyst uppe i hvalfven från gas-

lyktorna utifrån, blefvo de motvilligt imponerade af byggnadens storlek och hvalfvens sköna linjer; de togo af sig hattarna och gingo tysta framåt altaret.

— Det är tjugo år sedan jag var här, började doktorn; och jag känner inte igen mig. Hvar har du altartaflan?

— Den är weg, svarade Kurt. Nu ha vi tabernaklet i stället, skådebrödsbordet och den sjuarmade ljusastaken.

— Det är ju gamla testamentet, sade Isak.

— Vi råkas igen alltså, svarade Kurt Borg.

— Och här? Hvad är det här för slag?

— Det är dopkapellet eller baptisteriet.

— Och så har du målat figurer på väggarna . . .

— Jaa, det är katedralens stil . . .

— Och predikstoln är degraderad!

— Efter som högaltaret är det allra heligaste.

— Är du katolik, din hundra?

— Inte ett spår, men katedralen är katolik; protestantismen har ingen kyrklig stil uppfunnit, emedan den saknar positivt innehåll.

— Det är kostligt i alla fall att se hur ni restaurerar katedraler; ni återställer dem i deras ursprungliga skönhet, sådana de voro före reformationens sköflingar. Akta er att ni inte gräfver opp katolicismen.

— Ja, här leker de lite hvar med katolicismen, alldeles som på Atterboms tid. Kyrkoherden själf, en väldig pokerspelare för resten, har länge varit misstänkt som krypto-katolik, och han, jämte ett prästkotteri har haft på förslag att ändra kulten och få lite mer skönhet i den. — Det började eljes på 70-talet med upptäckten

af våra gamla missaler och breviarier, hvilka hittades som omslag om handlingar i kollegierna, restaurerades och gåfvos ut bitvis. Där kom i dagen bland annat Sequentier till vårt nationalhelgon Sveriges skyddspatron Erik den helige. Kapellmästar Norman satte musik till Birgittas Rosa rorans; Wirsén gick och förluktade sig på rökelsen i Sienas katedral; och professor Byström verkade för kyrkomusikens restaurering på gammal grund; Stenmuseum samlade de gamla altarskåpen; Vadstena kloster återställdes och Birgitta blef nästan ett Lutherskt helgon; Upsala domkyrka renoverades och målades, och ärkebiskopen for till Rom, skakade hand med påfven, som öppnade Vatikanens bibliotek för kättaren. — Nå hvad är det för farligt i det? Det tyder ju på en försoning mellan modren och sonen, och det är ju vackert när fränder sämjas, i synnerhet när de äro kristna människor båda, och endast dogmernas förgängliga verk står emellan dem.

— Ja, sade doktorn, det där intresserar mig så litet, för jag är visst hedning; min morfar lär ha varit neger, och jag hör icke till detta fårahuset; det är mig icke fientligt, men det är mig främmande.

— För dig ja; men lutheranerna skrika i korus med pastor primarius i spetsen; försoningslärans tolkar tjuta, när de få höra talas om försoning mellan bekännelserna. Svaga käril, som spricka bara de få se nytt vin!

— Är det sant att Falk blifvit katolik?

— Det är lögn; men lutheriet har gripits af en sådan panik, att de börja se katoliker öfverallt, ja de se jesuiter till och med, fast jag inga sett. Jesuiterorden är ju upphäfd af flera påfvar, men ändå ses de, alldeles

som jesuiterna »såg» frimurare förr i världen. De kallar mig jesuit också, mig!!! mig!!!

— Det syns vara med kyrkorna som med synagogan, inföll nu Isak.

— Hvad är det med synagogan? frågade doktorn.

— Jo, den är som ett snäckskal, ur hvilket djuret krupit ut och dött. Det är bara ett tomt hus, i hvilket det susar helt svagt som ett minne af ett brusande lif.

— Det har du rätt i, Levi; men hvad är det för nya bastrummor som höras i världen?

— Du menar armisterna? inföll Kurt. Det är internationella kristna, synkretister, som öppna sina tempel för alla Kristi bekännare. De ha ingen teologi, ingen kakes, inga fixerade former, ingen skillnad på katoliker och protestanter; det är lefvande kristendom med tro *och* goda gärningar. Detta lilla *och* är bindestrecket mellan de söndrade kyrkorna, som stredo om *antingen* tro *eller* gärningar.

— Hvad är du för slag? frågade Sellén slutligen.

— Det vet jag inte! — En kristen fritänkare, kanske; kristen, därför att jag är född af kristen släkt, fritänkare, därför att jag icke kan sluta mig till något »erkändt» kyrkosamfund.

— År du kristen?

— Ja, lika mycket som Isak är jude, och morbror Borg är hedning, lika mycket eller lika litet.

— Nu vill jag ha musik, afbröt doktorn; Isak skall spela Bach, och jag skall trampa!

Till all lycka var orgelläktarn stängd, och Kurt hade icke nyckeln. Detta retade doktorn, som i feststämnin-

gen återfallit tillbaks i Röda rummets dagar, och fordrande en förfärlig kraftutveckling, anhöll han att få nycklarna till tornet, ty han ville upp och ringa samman med storklockan. Sedan äfven detta förslag strandat, gick man ut och skildes vid en droskstation.

ANDRA KAPITLET

PALATSREVOLUTIONEN

Redaktör Gustaf Borg, äldre bror till doktorn, satt vid sin morgoncigarr på byrån och vitjade breflådan. Breflådan är en underlig ting, ty det är posten, som afhämtas i en sluten blecklåda, till hvilken redaktören har nyckeln. Denna lilla låda innehåller redaktionens hemligheter: genmälen, insändare, suppliker; de anonyma brefven, de ovettiga brefkorten; och den uppkom just med anledning af de öppna brefkorten, som lästes af vaktmästaren och andra underordnade, hvilket gaf dessa missaktning för redaktören och tidningen, och ett öfvertag grundadt på förtrolighet.

Det hade fordrats lång öfning för chefen att icke falla i raseri hvar gång han öppnade lådan; ett svettbad kostade det visserligen, men han hade slutligen fått en sådan teknik i brefoppningskonsten, att han straxt såg på stil, underskrift och dylikt, om han behöfde läsa eller kasta i korgen.

I dag gick det lite trögare dock, ty för första gången i tidningens lif, mottog redaktören öppna brefkort med beröm och tacksägelser från högermän, familjefäder och

samhällsbevarare, därför att han i gårdagens nummer tagit till vapen mot socialismen.

Gustaf Borg var nämligen född omkring seklets midt, och han hade lefvat till 1890 på 40-talets liberala ideal, nämligen: konstitutionell monarki (eller republik helst), religionsfrihet, allmän rösträtt, kvinnoemancipation, folkskolor, rysshat o. d. Han hade varit med och sett representationsförändringen 1866 och trott på det Tusenåriga rikets ankomst. Men det kom inte. Det man hade trott sig kunna räkna ut, befanns vara missräknadt. Vid nyvalen 1867 visade sig nämligen följande bizarra resultat: Adeln, som förr utgjort en fjärdedel af representationen, hade *vunnit* och befanns nu utgöra en tredjedel, trots det att Riddarhuset var störtadt. Prästeståndet var reduceradt från en fjärdedel till en trettifjärdedel. Vårt påfvedöme hade således förlorat sin världsliga makt. Borgarståndets numerär var nedsatt från en fjärdedel till en sjättedel; och bondeståndet behöll sin fjärdedel, men hade vunnit i makt ändå, genom två-kammarsystemet.

Riddarhuset var visserligen störtadt, men den första kammarens majoritet utgjordes af ämbetsmän och sedan af herrgårdsägare, mestadels adelsmän.

Det var således en riksdag som i gamla Rom, med patricier och plebejer, stort taget. Vid närmare påseende befanns visserligen plebejerna ha öfvertaget, och det måste glädja en liberal; men vid ändå närmare betraktande uppdagades, att plebejerna voro konservativa.

I denna Babyloniska förbistring förlorade Gustaf Borg hufvudet. Hans något abstrakta föreställningar om politik,

förledde honom tro det riksdagen skulle sysselsätta sig med statsrättsliga teorier, då den ju hade till uppgift att sörja för medborgarnes behof just nu. Han hade fått in hufvudet i sin egen snara, då han alltjämt förfäktat flertalets rätt, och nu såg det folkvalda flertalet sitta vid styret. Sverige var då ett åkerbruksland, och därför sutto åkerbrukarne i majoriteten. Det var logiskt; och bönderna voro nu i tur att få sina äldre klagomål upptagna, gamla orättvisor beifrade. Så långt kunde han gå med. Men när samma majoritet ville lagstifta i kulturfrågor, bestämma hvad nationen skulle tro och tänka, hur ungdomen skulle uppfostras; och när de ville kasta i fängelse dem som arbetade på framtiden, då måste han gripa in och dra blankt mot sina plebejer. Men därmed kom han i strid mot sig själf, och började vackla.

Faktorernas mångfald inveckIade beräkningarne; ty när han såg konungamaktens försvagande genom nya statsskicket, kunde han icke underlåta att stödja plebejerna, trots deras sparsamhet, ofördragsamhet och tröghet. Det fanns ögonblick, då han såg Frihetstiden återkomma. Riksdagen fockade ju konungens rådgifvare; bönderna hade tillsatt utskotten innan valen skedde i kammaren; motioner om indragningar på konungens apanage återkommo tätt och ofta, och man diskuterade prinsarnes hofhållning.

— Nu är vi inte långt från namnstämpeln! sade redaktörn i ett ögonblick, då han såg ljust.

Alla äldre politiska begrepp upplöstes, och det kokades en stor byk där blaggarn och kammarduk råkades, och det var nästan omöjligt skilja svart och hvitt, mitt och

ditt. Man stod inför den stora paradoxen: de konservativa plebejerna ha dock störtat konungamakten, och denna tredubbla självmotsägelse verkade som en elektrisk ål: man kunde inte ta i den med händerna, dels därför att den var hal som en ål, dels därför att den var laddad. Man fick slag om man rörde vid den, och den slog ut åt alla håll, åt höger och vänster, uppåt och nedåt.

Det var då det nya kom och förmådde människorna att tala om något annat än bönder. Det var den så kallade sociala frågan; samhällets grundvalar granskades och befunnos bristfälliga af ålder och fukt, så att man icke tordes bygga vidare på dem, af fruktan att huset skulle ramla in.

Den panik, som då uppstod, grep först de öfre. De öfre, de lättaste, som därför flutit uppåt; de öfre, de svagaste, som därför sökt skydd och stöd däruppe, blefvo naturligtvis de räddaste. Men fruktan spred sig, och en vacker dag voro de stridande, de växande, de liberala också rädda. Man hade nämligen börjat diskutera familjen, och funnit den för trång för individuellt och personligt växande lif. När nu de gamle menade att samhället var grundadt på familjen, så ansågo de samhället hotadt. Men nu är icke samhället eller staten grundadt på familjen, ty staten har icke alls någon likhet med äktenskapet, utan staterna uppstodo genom fria *mäns* förbund till gemensamt skydd. Det gjorde ingenting, man gick på med sin familj som samhällets grundval. Och det halp icke att man invände: må vara att familjen är grundvalen, men när grundvalen icke håller längre, så måste vi lägga ny grund på annat ställe och bygga nytt.

Vid granskningen af begreppet familj, fann man ut,

att två människor i den numera så hastiga utvecklingen icke kunde svära på stadigvarande sympati för hela lifvet, utan hvilken makars samlif blef outhärdligt. Det starkt framträdande personlighetssträfvandet motsade ömsesidig underkastelse; kvinnans utträdande i arbete och offentligt lif hindrade familjelifvets utveckling och barnens uppfostran hemma. Erfarenheten hade ju visat hur skilsmässornas antal ökades; och denna djupt smärtsamma operation ville de gamla på sitt obegripande sätt tillskrifva lättsinne, ehuru parterna i målet nog visste att det endast var för att rädda sina personer, som de flydde det värsta af allt, slafveriet. Sedan därtill barnträdgårdarne och skolorna tagit hand om barnens uppfostran, bortföll uppfostran i hemmet. Hemmet hade ju för öfrigt endast varit ett tillhåll, där alla odygder blomstrade; och uppfostran började i skolan, fortsatte i kasernen och började om på allvar ute i lifvet.

Så ungefär formulerades anklagelserna mot familjen. Och det var då som paniken grep äfven en så stark man som Gustaf Borg.

I går hade han själf skrifvit en ledare mot de samhällsupplösande; och i dag hade han mottagit de konservatives hand till tack för hjälpen.

Med sin son Holger, sekreterare i redaktionen, hade han dagen förut haft en stormig förklaring, hvarvid denne hotat att afgå. Från doktor Borg, brodern, hade han fått en telefon med löfte om besök; och det var denne han nu väntade, icke utan en viss oro, äfven framkallad däraf att tidningen blifvit återsänd från en mängd prenumeranter.

*

Den väntade kom; doktorn inträdde oanmäld hos sin broder, och bröt ut med detsamma:

— Hvad har du gjort?

— Jag har skrifvit efter öfvertygelse mot era osedlighetspredikningar.

— Din öfvertygelse borde vara grundad på bestående fakta och pröfvad af erfarenheten, men det är den icke; några predikningar eller predikare existera icke, ty de som skrifva om familjen meddela endast sina upptäckter och rön; de säga så här: så och så visar sig utvecklingen gå fram, så och så har familjelifvet urartat på den sista mansåldern, och hemmet har visat sig vara en skola för despotism, själfviskhet, hyckleri. De meddela således endast faktiska upplysningar och predika inga teorier.

— Men du, som har döttrar själf, du går med på dessa läror?

— Jag är lika mån om mina döttrar som du, och jag lär dem ingenting; ty jag vet ingenting i denna punkt; men jag förhåller mig afvaktande och observerande, jag tror mig redan ha märkt att mina barn äro födda med andra idéer än jag; blygsamheten förbjuder oss att tala om det, därför är det godt att det skrifs; det tryckta ordet är tyst och sårar ingen. Men det skall jag säga dig, att jag liksom du är beredd på — allt! Då jag vet att jag ingenting kan göra åt det, ty råd känner du hvad de äro värda, så tiger jag och tänker: kanske det skall så vara; kanske de förstå det bättre; kanske detta är vägen till det nya samhällsskicket. De unga, som kämpa för sina nya ideal, få nog lida för de första försöken; många skola falla, och många därför falla af;

men tidens flod löper utan att höra oss till råds, och jag skall icke göra förtviflade försök att hejda den. — Emellertid, sedan du nu vändt emot oss, har du förstört tidningen. Som aktieägare och direktör uppmanar jag dig att afgå, och lämna platsen åt Holger, din son.

— Jag, afgå? — Aldrig!

— Godt! då gör Holger och jag en ny tidning!

— En ny tidning går icke!

— Jo, en ny tidning, som håller färgen, och som upptager dina öfvergifna traditioner, den går.

— Du menar en ensidig partitidning, hvilken behandlar sina motståndare som nidingar.

— Nej, som fiender! Medan bataljen pågår, fusiljerar man den soldat, som börjar underhandla. — Har du inte märkt, att om man gör ett medgifvande eller säger ett godt ord åt fienden, så jublar han åt underkastelsen. Goda ord och artigheter komma efteråt, vid fredsslutet. — Betrakta dig nu som en fusiljerad desertör och afgå.

— Aldrig!

— Då ruinera vi dig med en konkurrent!

— Det är en bror som talar så!

— Ja, en hederlig bror, som icke hyllar nepotism eller mannamån, som sätter rättvisan öfver brorskålen, och det allmänna bästa öfver det enskildta.

— Du har glömt att du förlorar dina pengar om du störtar mig!

— Det har jag inte glömt, men jag har mera pengar än du tror, så att jag icke blir ruinerad, Du får betänketid tills i morgon klockan 12. Adjö!...

Doktorn for ut genom dörren, och redaktörn var ensam kvar med sina tunga tankar.

Afsatt, kastad på sophögen som uttjänt, han, hvilken varit med om den stora materiella nydaningen efter 1850. Han mindes första järnvägsbiten 1852; erinrade telegrafens öppnande 1853; den första gaslyktan 1854; det första frimärket 1855, och han hade varit med om telefonen och elektriska ljuset på 80-talet. Men af hans ungdoms politiska ideal hade som vanligt endast några blifvit förverkligade, de flesta hade förintats och försvunnit som slösäd fallen i diket; några hade realiserats på ett annat sätt än han drömt sig, och haft motsatta följder än de beräknade. Under tiden hade kommit nytt, som han icke förstod och som han fruktade. Han förstod sålunda icke den stora arbetarrörelsen, ty han hade icke märkt, att landet på dessa fyrtio år glidit öfver till att bli ett industriland ifrån att ha varit åkerbruksland; han kallade arbetarpartiets ledare för agitatorer och anarkister, ehuruväl de just arbetade för lagstiftning och ordning inom de ännu oordnade massorna. Han förstod icke ungdomens sträfvan till frihet och ansvar, självverksamhet och självbestämmelserätt, och därför föll han. Det var ju tragiskt, ty det var ohjälpligt detta att tiden satte en gräns för människoandens möjlighet att växa; och han föll icke för egen skuld, utan för lifvets lagar.

Att sonen skulle efterträda honom, hade han ju alltid tänkt sig, men att han skulle undantränga honom och på detta sätt, det var värre än all lifvets bitterhet.

*

Han stängde sitt skrifbord och gick ut för att resa till landet och tänka öfver det beslut han skulle fatta. Sedan några år hade han nämligen besutit en landtegendom i skärgården, där han lefde större delen af året med sin familj.

TREDJE KAPITLET

STORÖ-BORNA

Redaktören Gustaf Borg stod på fördäck af den lilla skärgårds-ångaren som gick till Storön där han hade sin egendom; men i sin uppskakade sinnesstämning hade han önskat sig vara osynlig, eller i nödfall blind och döf.

Två främmande herrar befunno sig i hans närhet, och han måste höra på deras dialog.

— En grann stad är det i alla fall Stockholm, men verkar dock som en dekoration, ty den är för stor och lysande för att representera ett öde land.

— Öde?

— Ja; jag har nyss företagit en inspektionsresa genom hela Sverige, jag är nämligen inspektör för ett lifförsäkringsbolag; och jag drog igenom provinser utan att se människor; jag satt själf femte man på tåg; det var dödstyst på stationerna. Kom jag till en stor stad, så var den befolkad af ämbetsmän; ibland en landshöfding, en biskop, en öfverste, med en stab af borgmästarn, rådmännen, postmästarn, telegrafkommissarien — och några handelsmän.

— Men folkmängden har ju vuxit till fem millioner?

— Visserligen; men af dessa fem millioner äro en-

dast en million män mellan 20 och 55 år. Två och en half million äro barn och hustrur utan yrke. Men denna million vuxna arbetsföra män skola försörja dessa två och en half milloner improduktiva, och de skola dessutom föda 170,000 embetsmän, utom militären som räknas till 133,000. — Du hör jag har reda på mina lif som en sann lifförsäkrare.

— Ha vi 170,000 civila ämbetsmän?

— Ja, vi ha 67,000 post-, telegraf- och järnvägstjänstemän, 27,000 civila ämbetsmän, 28,000 präster med biträden, 38,000 lärare, 17,000 kommunala ämbetsmän.

— Det är ju orimligt.

— Ja, men det är så! Jag kan inte hjälpa't; och det är ingen hemlighet, ty det står tryckt i Sveriges officiella statistik. Men det värsta är utvandringen: Sedan jag gick in i bolaget 1866, har 780,000 människor utvandrat.

— Sju hundra tusen?

— Ja; på fyra år mellan 66 och 70 utvandrade 100,000. När det sen sjönk, så skränade patrioterna och sade: se nu att det inte var farligt! Men så kom 1881 och 85, då 175,000 utvandrade. Och så kom 86 och 90 då 200,000 utvandrade.

— Hva' sa' patrioterna då?

— Ingenting! Jo, de började samla sina suvenirer på Skansen och byggde ett museum i förkänslan af slutet.

— Hvarför utvandrar man; är det fattigdomen?

— Nej, svarar man, det är icke fattigdomen.

— Hvad är det då?

— Folkhögskolelärarne — det är ett konstigt folk må

du tro — de påstå, att det är brist på kärlek till fosterlandet, men hur denna brist uppstått säger de inte. Jag har en gång svarat en sån där uppfödare: hur skall man kunna älska ett land, hvars jord tillhör utländingen? Du vet ju, att svenska jorden är pantsatt i utlandet för 226 millioner, att kommunernas skuldsättning är 175 millioner och statens obligationsskuld är 287 millioner. »Vårt land är pantsatt, skall så bli» sjunger man numera i vissa klubbar. Nu parerar man vanligtvis hypotekslånen med sparbanksmedlen. Men sparbanksmedlen äro utlånta till lika många vigilörer, och sparbanksmedlen lyftas successivt af utvandrarne, som reserverat dem till ångbåtsbiljetten. Statsobligationerna pareras med järnvägsmaterielen, men det är oriktig bokföring, ty skenorna och lokomotiven skulle stå på inventariet.

— Men kommunikationsmedlen äro produktiva krafter.

— Javäl, det är landsvägarne också och vattenlederna med, men de äro icke kapitalförmögenhet. Olyckan är att af våra 27 tusen civila ämbetsmän det inte finns *en* bokhållare; ehuruväl, hvad skulle det hjälpa i en stat, där staten och de enskilda lefva öfver tillgångarne. Staten skulle utskrifva skatter efter förmåga och icke efter behag. Men nu; man säger bara: det skall vara en armé, och så tar man ut en half milliard. Tänk dig en half milliard, som skall pungas ut på tio år!

— Men utvandringen? Hvad menar du om orsakerna?

— Svenskarne vantrifvas; det är jolmigt det hela; de ha tråkigt att sitta ensamma i ödebygderna; de ha ingen känsla af samhörighet, emedan nationen icke är ensartad. Hela adeln, öfver- och medelklassen äro till

största delen invandrade utländingar dolda under svenska namn. Dessa bilda en feodalstat af ämbetsmän, som uttaga sina löner af heloterna. Att bli ämbetsman och få pension, det är ju hvarje »bättre persons» ideal. Universiteten äro bara skolor för ämbetsexamina och ett af universiteten har lika många docenter som studenter i en fakultet. Studenterna stå kvar som ett privilegieradt stånd af konservativa pojkar, hvilka representera nationen vid sup-tillfällen (undantagen oräknade). Men det finns annat också som söndrar. Det är den gamla provins-partikularismen, och den synes än i nationerna vid universiteten, där all gammal drägg samlas. De afundas och hata hvarandra, och prästerskapet särskildt är vid befordran bundet vid provinsen genom indigenatsrätten. I ämbetsverken ser du, att om presidenten till exempel är smålänning, så blir det straxt en invasion af smålänningar i det verket; och i hufvudstaden finns det gillen, där provinsialerna rota sig i hop att »befordra gemensamma intressen»; i riksdagen sitter man placerad efter provinserna, och i Svenska Akademien intogs man en tid efter sydsvensk indigenatsrätt, så att man kallade, på skämt förstås, det lysande institutet för Skånska Akademien. — Ja, det är så mycket moj, som här gör lifvet odorfvigt. Ingen känner sig hemma hos sig; hvar och en är fiende i fiendeland; att uträtta något vågar ingen, ty han blir hindrad; den enda energiyttring man spårar är den då något skall hindras. De som vilja göra något, måste söka ett annat land, och därför utvandra de energiska, men hindrarne stanna: det är för djäfligt!

*

Det började blåsa vid Blockhustullen, och redaktören sökte sig ner i aktersalongen. Där fann han en sofvande herre, som vände ryggen ut; på den kolossala bredden såg han straxt, att det var svågern, kyrkoherden i Storö, den han icke var angelägen att träffa nu. Därför följde han exemplet, stjälpte sig på andra soffan vis-à-vis, och lade ryggen utåt.

*

Emellertid och medan svågrarne sofvo i aktersalongen sutto doktor Borg och hans svägerska Brita, redaktörens hustru, uppe i rökhytten och språkade. De visste nog om de andras närvaro på båten, men de voro icke angelägna att råka dem.

— Här måste bli en krasch! fortfor doktorn, och du Brita skall kasta bomben!

— Ja, min vän, svarade frun med det mest välvilliga tillmötesgående, jag har kastat mina bomber nu i så många år, att jag får lof ta till dynamiten. Gustaf är med sina gammalliberala meningar vår värsta fiende; han förstår ingenting af det stora som nu sker i världen; han var visserligen med om teorierna en gång, men när det gäller att förverkliga en enda tanke, ett enda af hans ungdomsideal, då sviker han.

— Alldeles: därför måste vi binda opp svansen på honom; han skall afgå och lämna chefsskapet åt din Holger mot en viss arrendesumma; vill han fortfara skrifva i tidningen, så må han, men under censur af chefen.

— Bara inte Holger är för blödig! Trots sitt ingenjörssinne har han ännu sina ärfda svagheter . . .

— Dem skall jag nog plocka bort, och du, som är absolut känslolös, kan hjälpa till. Vi skola ingå ett förbund, du och jag, så blir det något uträttadt.

— Ja, svarade Brita med sin sorglösa människovänliga min, men då måste vi kompromissa. Du skall vara med om min kvinnosak.

— Det vet du jag är, så långt rättvisan sträcker sig, men orättvisor går jag icke med på. Jag är med om din kamp för tjänstefolkets människorätt, för arbeterskors lönevillkor, för flickornas frigörelse från sysslolöshet och flärd; jag är med om fria förbindelser med laga ansvar; men jag är icke med om fri kärlek inom äktenskapet, ty det är mannens slafveri, i synnerhet när han får falska barn på prästbetyget; jag är icke med om gift kvinnas äganderätt, som undantager kvinnans egendom från bidrag till familjen, men bibehåller mannens egendom som gemensam.

— Men hustruns arbete inomhus? Skall det inte betalas.

— Hvad är det för arbete? Har du nånsin arbetat inomhus? Du har utdelat befallningar, som utförts af tjänare dem Gustaf betalat. Men han har födt dig, klädt dig och dina barn och tjänare. Du pratar nonsens!

— Men fattiga tvätterskor, som förtjäna själfva, ska de inte få behålla sina pengar, utan mannen ska supa upp dem?

— När mannen icke får behålla sin usla aflöning utan lämna den till familjen, så skall också kvinnans aflöning gå till huset. Begriper du inte, att mannen blir slaf eljes, och slafveriet har själfva den gam-

malliberala Gustaf predikat emot? För öfrigt, har du sett någon tvätterska, som låtit mannen supa upp hennes pengar? Om du har sett det, så ville hon väl det, och vill hon det, så kan ingen lagstiftning hindra det. Du öfversätter till exempel, i stället för att sköta huset, och du super upp dina arvoden, det vill säga reser och festar upp dem, under det Gustaf håller vikarierande tjänare åt dig. Tycker du det är rättvisa, eller tycker du att kvinnans ställning är undertryckt? Ja, då är du en tjockskalle, och jag kan icke kompromissa med dig.

Brita darrade af ilska, men kunde icke få ur sitt hufvud dessa medsläpade dumheter från en förfluten tid, då galanteriet fordrade, att mannen skulle offra allt för idealen. Doktorn, som emanciperat sig från all gammal fördom, ansåg ögonblicket inne att göra rent hus och komma på det klara med Svägerskans fixa idéer.

— Och hvarför kvinnan har i allmänhet mindre betalt, fortfor han, det beror af det viktiga faktum, att hon icke behöfver betala sin kärlek utan får betalt på ett eller annat sätt. Lagen dömer nämligen endast mannen till barnuppfostringshjälpen, aldrig kvinnan, som dock har största glädjen af moderskapet, och hvars äganderätt till barnet är odisputabel! — Ja, och så vill du afskaffa prostitutionen! Vet du hvad du menar med prostitutionen? Menar du läkarvården, så är du obarmhärtig, när du vill afskaffa den! Menar du åter sakförhållandet, att en hop kvinnor drifva yrke med könslifvet, så kan lagen icke afskaffa det, ty det hemligaste och intimaste kan lagen icke ingripa i! Men ni

vill aldrig svara på frågan, utan kryper som råttor från ena hålet i det andra. Polisen söker ju genom kontroll inskränka prostitutionen och afskräcka från yrkesutöfningen; arbetar således i ert syfte, men ni arbetar ju emot prohibitivmedlen. Hvad vill ni? Det vet ni inte! Därför är det bosch allt hvad ni vrövlar! — Är det något mer? Rösträtt? Ja, åt männen först, så få vi se se'n, när ni lärt er rättvisa och förnuft.

— Och du vill att jag skall arbeta tillsammans med dig?

— Ja, i alla de punkter, där vi äro ense, och i alla dina sträfvanden, som äro förtjänta aktning och som du vet jag värderar hos dig! Men jag lånar icke ditt bistånd i en renhårig sak, för att i gengäld biträda dig i en orättvisa. När du, som är härskarinna i ditt hus, vill uppträda som slafvinna, så ser jag i dig en bedragerska, den jag vill spotta i syna! Det vet du förut Brita!

Fru Brita var alltför godmodig af naturen för att bli ond för så litet, och hennes tro på deras gemensamma stora sak så stark, att hon lät sig nöja och afkortade samtalet med sin vanliga sorti-replik:

— Ja, si, i den frågan komma vi aldrig att förstå hvarann.

Men doktorn var icke nöjd med bara repliker utan ville ha besked också, därför svarade han:

— Jo, min vän, jag förstår dig, men du förstår icke hvad jag säger, och det är ditt fel.

Samtalet skulle åter ha börjat från början om icke kyrkoherden i Storö, fru Britas broder, inträdt i rökkupén: En svart koloss med ett fruktansvärdt yttre, åtföljd af en gammal förfallen hund.

— Där kommer Petter med sin skvättmaskin, sade doktorn; och för att illustrera liknelsen, lyfte Fylax på bakbenet.

Fru Brita, som ansåg sig böra vara djurvän, stod alltid på Fylax' sida, och var straxt redo till försvar.

— Si, Henrik älskar icke sina anförvanter, han.

— Åh hut, jag är icke anförvant med hundar, och jag hatar allt djuriskt, såväl hos mig som hos andra. Nu skulle Petter vara skyldig gå efter en trasa och torka däcket, om det fanns lag och rätt . . .

— Åh, du är sträng mot ett oskyldigt djur, invände kyrkoherden . . .

— Nej, men mot dig är jag sträng, som införer djur i människosällskap; du vågar inte skälla och bitas själf, men du låter ditt onyttiga djur göra det; du törs inte lyfta på bakbenet, men ditt oskyldiga djur får göra det. Du är ett as; det är alltihop.

— Så, så, så! manade kyrkoherden; vi ska vara barmhärtiga.

— Ja, vi ska vara barmhärtiga mot våra medmänniskor, icke taga brödet ifrån barnen och kasta det för hundarne; du ger inte två styfver åt en fattig; du ger dina statare separerad mjölk, men åt ditt ruttna, stinkande djur ger du grädden, och den som sätter djuret, det onyttiga djuret, öfver människan den är ett ruttet djur själf.

— Har du sett Gustaf? afbröt nu fru Brita.

— Han ligger ner i aktersalongen och sofver, svarade kyrkoherden.

Detta var en öfverraskande nyhet för de båda sammansvurne, och de slöto sig båda ihop i en begrun-

dande tystnad, som kyrkoherden begagnade för att se efter genom fönstret hur långt de hunnit. De voro i kanalmynningen, där alltid fråga uppstod om det fanns nog med vatten för att båten skulle kunna flyta.

*

Man var bara en halftimmes väg från hufvudstaden, och vildmarken började redan. Gråsten och martallar, träsk och insjöar växlade med små åkerlappar, där det lilla jordbruket tycktes drifvas för syns skull. De jordbrukande herremännen lefde på räntor eller yrken, och hade landtegendomarne mest för jaktens och fiskets skull, eller för att få bo på landet. Den enda verkliga jordbrukaren var kyrkoherden, som ägde två hundra tunnland öppen jord, ladugård och mejeri, uppfödde hästar och slaktkreatur, odlade svin och tillverkade ägg efter nya rationella metoder; han dref också en vattenkvarn, var aktieägare i ångbåten, byggde sommarvillor till uthyrning. Han var den rikaste mannen på Storön, och själavården lät han skötas af en komminister och en adjunkt; men expeditionen och pastoralvården lade han hand vid, ty han älskade att härska och ingripa.

Mot sina vänner och fränder var han ett lamm, föreföll som ett beskedligt få, men mot sina fiender som ett rytande lejon; och församlingen i gemen betraktade han som fiender, särskildt de fattiga.

— Det finns inga fattiga, sade han. Lata finns det! Det finns inga sjuka, det är bara tillgjorda, som vilja åtnjuta understöd.

I taxering var han en rakknif, där han kunde lura

ut hemliga inkomster. Som verkligen hela socknen lefde i evig fejd om att få vräka skatten på hvarandra, så utkämpades i nämnden de argaste striderna, och pastor Alroth höll spioner på inflyttade. Köpte någon en villa, så togs genast hans inkomster i staden med i räkningen, om nämligen köparen bodde någon tid om vintern ute på ön, ty då var han bosatt. Det klagades och processades utan all ända; och vid tingen satt alltid prosten som ett slags allmän åklagare, äfven beredd att när som helst vittna i alla slags mål. Det var ingen vanlig präst, och han skulle haft många fiender om han icke ägt en ådra af humor, som tillät honom att le åt egna och andras svagheter. Han var en världslig präst, hvilket ju låter som en motsägelse då han tillhörde andliga ståndet, men genom statskyrkans förvärldsligande, då prästerskapet blifvit liksom ett indelningsverk lefvande af jorden, hade ju våra andliga blifvit jordbrukare och mejerister, som mera voro hänvisade till vården af oxar och kor än af människor. Han var äfven en glad präst, som gick på kalas; och han var känd som ortens bästa viraspelare. Men han glömde sig aldrig, drack aldrig *för* mycket; fuskade visserligen vid spelbordet, men var den förste att bekänna det, när han ertappades. Han svor icke och åflades ej spela upplyst skeptiker; skämtade gärna, men ej med det för honom otillåtna; han trodde på lärorna och gjorde inga fega medgifvanden i sällskap. Tidens frågor och oro brydde han sig icke om; läste aldrig böcker men följde i tidningarne dagens politik, tullfrågan och skatteförhöjningen.

Med sin syster Brita gnabbades han på narri, och med svågern redaktören var han tämligen god vän.

Doktor Borg tyckte han om, emedan det var en regel karl, och hans grofheter tog han som roligheter. Mest värderade han doktorn för dennes afgjorda hållning i den idiotiska kvinnofrågan, och han förlät honom i gengäld hans raseri mot hundarne. Hans släktingar voro villa-ägare, och han betraktade dem som goda grannar, men klämde efter dem i taxeringen. Sin närmaste, eller hustrun i ett barnlöst äktenskap behandlade han som hustru, som kompanjon, och husets härskarinna på »invärtes-afdelningen»; men ve henne om hon ville gå öfver gränserna för sitt maktområde, då försvarade han sin plats. Brita hade nog varit där och försökt uppvigla, men då hade han, utan hänsyn till husfriden, fört ett sådant lif, att de måst kapitulera.

— Vid min sida, hustru, men icke öfver mig! var hans formel.

Och han kallade de män för sodomiter, som låta kvinnorna råda öfver sig. Men det hade han också insett att det icke var frågan om likställighet, utan tyranni när kvinnorna rusade fram.

— I det nya samhället ska ni kanske få rösträtt sa' han, när ni arbeta allihop; men i detta samhället, där ni äro bihang, icke.

Det var pastor Alroth på Storö; en medeltidsprelat, en andlig ämbetsman med mycken världslig makt, en rik man, som ägde stora jordagods, och därför var sin egen patronus, det vill säga tillsatte sig själf till ett pastorat, som gaf honom 30,000 kronor i lön, hvilka kronor tillsammans med hans egna räntor på 20,000 afrundade hans inkomster till 50,000 kronor om året.

Emellertid vid inloppet i kanalen befanns det vara lågvatten; därför började styrmannen kommendera den sedvanliga manövern.

— Passagerare i lä!

Det var första tempot; men som icke alla visste hvar lä låg, så ryckte några upp i lovart.

När den snede styrmannen — han var alltid sned och röögd som en mört — skrek lovart, så förstod äfven den oinvigde sakens sammanhang och att man skulle gå öfver till samma sida. Därigenom krängdes båten som om den skulle kantra, men lirkade sig dock fram ett stycke utmed kålvassarne, där stångkrokar bugade sig för baksuget.

— Hvarför muddrar man inte opp kanalen? frågade fru Brita oskyldigt.

— Därför, svarade doktorn, att om man muddrade, skulle genast en snabbgående konkurrent sättas i sjön, och det vill inte aktieägarne till denna pråm. Eller hur du Petter?

Pastorn ville hvarken neka eller jaka, utan sade:

— Jag undrar om Gustaf får slaksida därnere i aktersalongen! Han är ganska tung, och styrman borde gå ner och »lämpa» honom.

Nu råkade Fylax, som skulle titta på stångkrokarne, bli trampad på tårna af doktorn och uppgaf därför ett fasans tjut, i hvilket Brita deltog:

— Du är en barbar! skrek hon mot doktorn.

— Det är lögn, min lilla vän, svarte doktorn; jag plågar aldrig ett djur, inte ens en metmask, men era djur plågar mig genom att gå för fötterna och tjuta.

Kanalen var klarerad, och man hade en hafsarm

framför sig. Brygga följde på brygga, och vid hvarje tillägg hade man tillfälle att slunga en anmärkning, en upplysning om inbyggarne. Där voro liksom reträttplatser, ibland gömställen för människor som dragit sig undan världshvimlet. Den ena sagan var inte lik den andra, och i denna ödemark, en half timme från Stockholm, hade de satt sig ner, mest kanske för att känna närheten af hafvet, det enda stora som Sveriges gnetiga natur bjöd på. Alldagliga sorgespel hade utspelats, och man gjorde sista akten härute. Förstörda förmögenheter, brutna familjeöden, felsteg, straffade eller ostraffade, äregirighetens sår, sorg och saknad, allt elände hade här slagit sig ner i gröna dalkjusor mellan gråstensknallar. De invigde, som passerade denna vattenväg, kände sig defilera förbi all lifvets bitterhet, och jämsides med beklämningen väcktes ett välbehag öfver att vara utanför. Pastorn, som visste mest, talade minst, men doktorn gick på oförtrutet:

— Se där står den gamla pederasten på sin brygga och väntar tidningen. Du Brita, som studerar den sociala frågan, kan du förklara pederastin, och kan du säga mig hvarför i våra kretsar så många män låta tala om sig i den riktningen?

— Nej, det kan jag inte, och det vill jag inte tala om, svarade fru Brita, utan pryderi, men också utan intresse.

— Man talar inte om sådana saker, afbröt pastorn.

— Det är just olyckan det, sa' doktorn, att man inte får utreda de viktigaste frågorna. Om mord och mordbrand, stöld och förfalskningar får man tala högt i underrätt, där muntligt förhör är lagstadgadt, men om såna här saker får man inte skrifva ens!

— Den mänskliga blygsamheten bjuder tystnad, invände pastorn.

— Då borde domaren blygas att höra om mord och stöld också! Nej, ni ä' pjåskiga, eller vill synas bättre än ni är. Jag kan inte förklara er! Att begå akten är strafflöst, men om en skald ger en högstämd skildring af födelseaktens första scen, då vill ni kasta honom i fängelse! För ungdomens skull! Den liderliga ungdomen, som inte skär sina namn i trän, men ritar hela hemligheten på knutar och väggar. Jag förstår er inte, men vill inte kalla er hycklare, ty det vet jag inte hvad det är! Du Petter skulle inte vilja exponera dig på en trottoar, men din hundracka får såra skönhetssinnet inför en barnskara, och du står och ser på! Fyffan!

— Si nu ä han på hundarne igen, afklippte fru Brita; det är hans stående samtalsämne.

— Ja, när ni drar in era orena djur i människors sällskap och låter dem deltaga i konversationen, då får ni svar på tal.

— Orena? Det fins inga så fina djur, näst kattorna, se på deras pälsar . . .

— Se på din klädning Brita, skrek doktorn; se på Fylax skvättmaskin!

Fylax hade verkligen undersökt fru Britas stadsklädning och lyftat på bakbenet.

Som stucken af en geting flög frun i vädret; den röda plymen i hennes hatt darrade som en hafrevippa i blåst, hennes ansikte uttryckte på en gång alla möjliga sinnesrörelser; raseri öfver stukningen, förtviflan öfver förstörelsen, skammen öfver förödmjukelsen blan-

dadt med ett vänligt leende, som ännu i döden skulle uttrycka sympatin med det oskyldiga djuret.

— Hvarför tuktar du inte ditt djur? röt doktorn, som ändock försökte ta parti för den förorättade och förnedrade människan.

— Nej, då kommer djurskyddsföreningen! advocerade pastorn.

— Föreningen kan ha rätt, om nämligen käppen fick gå ut öfver dig i stället; men jag vet att du inte törs lyfta käpp mot Fylax, för då visar han tänderna; och det är han som är herren och du som är hunden! Ditt sakramenskade egoistfä!

Därmed gick han ut ur rökkupén och smällde igen dörren bakom sig.

Fjärden låg nu öppen och doktorn gick ner på akterdäck för att svalka sig.

Där fick han se grosshandlar Levi, som också hade villa på Storö, samt Britas tredje son, hvilken arrenderade en utgård af pastor Alroth.

Doktorn måste först ha ett utbrott innan han tog upp nytt samtalsämne, och hos Isak fann han ett troget sinne där han kunde lägga sina förargelser.

— Tänk såna djäflar! Kvinnorna ha ingått förbund med djuren; ett djur får bita mig, men om jag försvarar mig mot djuret med en spark, så kommer jag i fängelse. Är det världens ända, eller hvad är det? Och dessa djur-kvinnor afritas som mänsklighetens välgörare, biograferas som jättesnillen . . .

— Ja, sade Isak, det är konsekvenserna af den zoologiska världsförklaringen, af veterinärpsykologin, af de-

mokratiska principen utsträckt till djuren.' Allting är lika, alla äro lika . . .

— Hvilka fårhufven ha kunnat draga sådana absurda konsekvenser? Om människan står högst på djurskalan, skall hon väl härska öfver djuren, det är logik. — — — Men det är förruttnelsesymptom, när små eller stora djur få makten; bakterien eller hunden, samma sak; mot bacillen får jag lof att försvara mig, men mot hunden icke? Ja, vet ni, det är ruttet alltihop!

Isak fann ögonblicket inne att afklippa, och kastade åt sidan:

— Anders tycker också att jordbruket är ruttet!

— Ruttet vill jag inte säga, men nog är det galet med jordbruket, det är säkert. Är jorden inte utsugen, då vi inte kan gödsla den utan att införa gödningsämnen? Vet ni, att Sverige köpte på ett år 60 millioner kilogram artificiella gödningsämnen från utlandet? Vet ni det? Och tror ni att det bär sig? — Vi kan inte föda vår boskap ens: vet ni att vi köpt på ett år 90 millioner kilo kli och oljekakor. Vi kunna inte så utan att köpa fröet från utlandet; 16 millioner kilo frö från utlandet på ett år. Käringarne, som förr odlade höns iss inte med det längre, utan vi köper 20 millioner ägg om året, rättare 27, men vi exporterade verkligen 7 millioner.

— Nå än spannmålen då? kastade Isak sin pinne på den tända tullbrasan?

— Tala inte om' en! 132 millioner kilo hvete på ett år, hvad ger ni mig för det?

— Jag parerar med utförseln, sade Isak.

— Du kan inte parera 132 millioner infördt hvete med 18 *tusen* utförde, äfven om du tar 27 millioner ut-

förd hafre med; och du har ändå infört 92 millioner råg och 27 millioner majs, allt kilogram! Hvad lefver Sverige på?

— På trä och järn!

— Nej, det finns inte ett stortimmer, inte ett astträd kvar i Norrland, säger somliga; andra säger det är lögn; svaret beror på valkorporationens intresse för stunden; vi exportera endast grufkäppar och »planchetter» säger sågverksägaren, om han är till vänster, hvilket förnekas om han är åt höger.

— Nå järnet då?

— Vi exportera järn, det är säkert, men vi importera också; 162 millioner kilo stångjärn är utfördt, men 21 millioner infördt; 91 millioner gjutjärn är utfördt, men 50 millioner är infördt, och vi ha köpt 55 millioner kilo af järnvägsskenor i utlandet på ett år. Hvad lefver Sverige på?

— På vigilans! svarade doktor Borg utan betänkande.

Isak log.

— Ja, på vigilans, men sådant brukar sluta med krasch, när räntorna icke kunna betalas, och ibland slutar det med finka, om man är befunnen vårdslös gäldenär. Tänk om hela Sverige skulle ryka in som vårdslös gäldenär?

— Ja, svarade doktorn, det var Arvid Falks mening en gång, när han gick på muren ännu och profeterade för döfva öron.

— En konstig kropp den där Falk, som slutligen råkade i strid mot sig själf . . . invände Isak.

— Nej, det kan jag inte finna, klippte doktorn. Han

experimenterade med ståndpunkter, och som samvetsgrann laborator anställde han kontrollexperiment, ställde sig försöksvis på motståndarens sida, läste mot i korrekturet, pröfvade talet nerifrån, och när motexperimentet utföll negativt, återvände han till den bepröfvade utgångspunkten. Det där begriper ni inte. Men Falk hade klargjort sig, om han användt Kierkegaards metod. Denne diktade författarpersonligheter och gaf sig en ny psevdonym hvarje gång. Victor Eremita är en annan än Johannes Climacus; Constantin Constantius är icke Johannes de Silentio, men alla tillsammans äro Sören Kierkegaard. Falk var en vivisektör, som experimenterade med sin egen själ, gick alltid med öppna sår, tills han gaf sitt lif för vetandet, jag vill inte begagna det missbrukade ordet sanningen. Och skulle hans samlade skrifter komma ut en gång, borde icke ett ord ändras, utan alla motsägelser läsas i den gemensamma Kierkegaardska titeln: Stadier på lifvets väg.

Nu plaskade ångbåten in i Kyrkviken, och passagerarne måste råkas vid landgången, vänner och ovänner.

FJÄRDE KAPITLET

REDAKTÖREN

Redaktör Gustaf Borg var född i Bergslagen af adlig ätt. Fadren var länsman, och höll strängt på sitt adelskap; uppfostrade sina söner i en viss högfärd, som isolerade dessa från medelklassen, utan att gifva dem introduktion i öfverklassen. Sönerna, Gustaf och Henrik, studerade vid Vesterås gymnasium och voro kamrater med några af högadelns ättlingar, men dessa ville icke närma sig; de låtsade okunnighet om adelskapet Borg.

Emellertid växte länsmanssönerna upp; enkla i det yttre, men med klackringar på pekfingren och kronor på rakdonen, iaktogo de sig i sitt uppförande, höllo sig uppe som man säger, och voro beslutna att adla namnet genom kunskaper och befordran.

Men när det led fram mot tiden då adeln skulle »afskaffas» blef Gustaf student.

Han for till Upsala och skulle skrifva in sig i nationen hos kuratorn. Den tiden stod det ett nob. (nobilis) efter alla adliga namn i studentkatalogen.

När nu kuratorn skref in Borg i matrikeln glömde han sätta nob.

Gustaf Borg flammade upp och frågade om kuratorn

ville beröfva honom hans arf och eget, hans traditioner och familjeära.

Kuratorn förhöll sig lugn, men frågade:

— Är Borg verkligen svensk adelsman?

— Verkligen? Hvad vill det säga? står jag inte i adelskalendern?

Kuratorn, som själf var adelsman och kände skråets hemligheter, svarade med en blinkning:

— Jo: i adelskalendern!

— Nåå? återtog Gustaf.

— Ja, si adelskalendern det är *en* bok, men ättartaflorna, si det är något annat. Känner herrn inte ättartaflorna, Anreps ättartaflor?

— Nej, jag har inte sett dem, men det lär vara en skandalbok.

— Ska vi se på'n då, svarade kuratorn och tog en volym från skrifbordet. — Det är en märkvärdig bok det här; den började utges för länge sen och sista häftet kom häromdagen. Alldeles som om boken vore beställd; och det är kanske den som kommer att stänga Riddarhuset — nu ska vi se: B; B, O; Borg. Adliga ätten Borg numro 1570. Det står ett kors efteråt och det betyder att ätten är utdöd.

Den unge studenten kände bokstafligen att han dog; och han föll ned på en stol. Men när han hämtat sig, försökte han gripa efter halmstrån:

— Då äro vi adopterade!

— Adoption finns icke efter svensk lag, och herrn förstår väl att om man kunde adlas medelst adoption, skulle hvarje rik grosshandlare ha låtit adoptera sig af

en fattig förfallen adelsman för en hacka. Ja, ni vet ju att de säljer riddarhuspoletter eller fullmakter just nu.

Gustaf Borg tummade sin klackring och gjorde ännu ett utfall:

— Jag kan icke förklara detta; min far är utan skuld, ty han är absolut hederlig!

— Ja, det har jag icke förnekat, men urfädernas missgärningar gå igen, och om ni vill se något kostligt, ska vi slå upp en af de argaste Riddarhustalarne, som fäktar för sitt arf och eget. Se här står; ätten adlades af Engelska Konungen Karl I vid hans besök i Dublin 1652. Nu halshöggs som bekant Karl I år 1649, så att hans besök i Irland 1652 måste kallas hufvudlöst, men ändå hufvudlösare hans adling af en upprorisk Irländare. Ser ni det är sådant som gjort vår adel misstänkt, och alla dessa utländska ättartaflor äro i synnerhet mycket sjuka. Har ni hört såna anor vår Riddarhushjälte har? Jag skall försöka läsa några af de 42 uppräknade. »Felimlomkóode i King; Ferghis Avrenoudh (skottarnas konung); Eochy; Collumium. — Hvad ger ni mig för Collumium! Antingen har afskrifvaren dabbat sig eller har någon svängt ihop namnet. Det ska herrn inte vara ledsen för, ty snart är det bättre heta Anderson än Gyllensparre; då går ingen och nosar i ens prästbetyg och letar under sängarne som den här Anrep gör. Kan herrn tänka, att en tjyfgubbe till boktryckare har räknat ut att 60 ätter äro födda i oäkta säng, eller härstamma från ungkarlssoffan. Och att våra största Riddarhushjältar äro utländingar; att i reformministären sitter Holländare, Tyskar, all världens folk; och räknar

man från mödernet, så har man Afrika och Asien med. Curry Treffenberg, den komika patrioten är Zigenare; och ambassadsekreteraren —sky är Polack. Så att, de ska vi inte vara ledsna öfver. — Emellertid; nu skrifver jag inte nobilis eller nob, ur hvilket Thackeray har härledt ordet snob! för resten!

Detta var en våldsam uppryckning för en ung student; han slängde klackringen, for hem till sin far och bannade öfver dem, som låtit honom gå med falsk ursprungsbeteckning. Fadren befanns oskyldig, men behöll sin klackring. Vid anställd undersökning på Riddarhuset hänvisades han till Vapenboken som säker källa; och där befanns vapnet vara struket i hundra år, men efter nya hundra år insmugladt igen.

— De ha fuskat förstås! afklippte riddarhusvaktmästarn, som var van vid sådana där manövrer.

Men Gustaf Borg och hans bror Henrik, de gingo skamsna i flera år och kände sig som förfalskare: men så ryckte de upp sig, och fingo en sådan afsmak för allt som var falskt, att de afgjordt ställde sig på deras sida som vid 60-talets utgång fordrade revision af allt gammalt fusk både i stat, kyrka och samhälle.

Vid universitetet i Upsala gick det med Gustaf Borg som med så många andra i den perioden. Han kände sig sjunka ner i urtid och ofrihet; en atmosfär så olik allt han drömt sig; ett tryck uppifrån så olidligt, emedan ursprunget icke syntes. Dessa lärare, som hade hans öde och framtid i sin hand, de bestämde hvad han skulle tänka och känna, men under lärarnes stodo kamraternas tyranni. Studentkåren hette *en* tyrann. Nationen hette en annan. Dessa utfärdade proklama-

tioner, afsände krypande telegram till storheter som han icke vördade, tvärtom. Nationen invalde hedersledamöter, som han icke ansåg vara någon heder att stå under, men det skedde i nationens namn, alltså äfven i hans, emot hans vilja.

Det var en 30 november som han skulle känna klyftan mellan sig och de andra. Carl XII skulle firas, och han stod med studentkåren och hörde bus-konungens »sedliga storhet» prisas.

Det kokade i honom, och när på aftonen nationen hade svyck, gick han fram till bordet, och anhöll få inlägga sin reservation mot Carl XII:s-talarens anförande. Hur han kom till ordet, begrep han icke själf; men han hade helskägg och en väldig bergslagsstämma, som imponerade på de mestadels skägglösa ynglingarne, och han kände sig lyda en maning som var omotståndlig och därför verkade omotståndligt, så här föllo hans ord ungefär:

— En nation, som vårdar sina stora minnen, den handlar visserligen rätt; men ve honom som kallar det orätta rätt och det onda godt. I han i denna afton framburit veftoffer åt en ond man, och det är en skam. De döda existera ju icke, äro skuggor, och det som icke finns borde man icke tala om. Man säger visserligen att vi efterlefva i våra gärningar, men jag vet ingen af Carl XII:s gärningar, som kan ge honom ett skenlif i vårt minne. Sveriges förstörare ha vi firat som ett nationalhelgon denna afton; ja, ni vet lika väl som jag att han fördärfvade allt manbart folk inom riket; ni vet lika väl som jag att han genom samvetslöst utskrifvande af folk fördärfvade näringar och handel, samt lade svenska jorden i vanhäfd. Ni vet kanske

icke hvad vanhäfdad jord vill säga, och hvad ödehemman är! Det är att skörda ogräs, där man sått råg! — Men er hjälte — som icke är min! — var den osedligaste människa som lefvat; ty den som utan att blinka offrar sitt land och sitt folk för egen äregirighet, han är den osedligaste. Och den som i likhet med Carl XII får upp ögonen för sina misstag, men icke erkänner och rättar dem, han är osedlig.

Svenskarne är ett konungskt folk, gunås! Greker och Romare voro det också, så länge de voro vilda. Slafsinnet begär att få lyda, därför att det är bekvämare, och därför äro Svenskarne ett slafviskt folk. Man har kallat oss för lakejer och det med rätta...

Här började mummel i nationssalen, och det retade vår bergsman, så att han gjorde en kadens och ändrade tonart.

— Lakejer, ja, ty idealet för en Svensk är att bli ämbetsman och få pension, vara med på ett hörn och härska genom att lyda, lyda en förman.

Vid mumlets öfvergång till gny, eldades talaren ytterligare, och erinrad om den milliö i hvilken han rörde sig, slog han in på det skämtsamma allvaret.

— För att bli konungens trotjänare, senare troman, har staten som bekant upprättat universitetet. Ni vet ju, lika väl som jag, att det kramet som här utminuteras i de fyra fakulteterna endast afser att göra oss till ämbetsmän, ty om jag blir komminister, notarie, vice lektor eller provinsialläkare, så är jag i alla fall en ämbetsman. Det där vore nu inte något att säga om, såvida icke visdomskällan vore så svåråtkomlig. Hvarför visdomen skall vara så dyrköpt, kan jag icke förstå, om icke någon ville upplysa mig om att

det är så ondt om platser. Ni vet ju hur svårt det är att få en plats; man söker nämligen icke en plats i hofrätten, som man söker en anställning i en butik, utan man kallas. Det är kallelsen det således beror på och nådevalet. Denna egendomliga val-akt visar sig redan vid examen. Somliga med goda läshufven få icke examen, under det andra med dåliga hufven få den. Det är prædestinationen: Och tro mig, att allt som här utläres från föreläsningar och kollegier, det kan man köpa i boklådan. Med en väl organiserad bokhandel och vederbörliga examenskommissioner skulle man kunna stänga universiteten, där man ligger bort sin tid och super sönder sina nerver. Universitetet än en kombination af kloster, krog och bordell; universitetet är en skola — en skola för högfärd, förtryck, lättja, afund, kryperi. I dessa dagar, då stånden afskaffas, borde lärda ståndet också strykas. Hvad är lärdom för slag? I dag är du olärd i romersk rätt, men i morgon köper du i boklådan en liten bok om romersk rätt, och i öfvermorgon vet du hvad romersk rätt är. Detta är lärdom, som vi äro så sturska öfver. I dag vet vi icke att Carl XII lät sätta prästen Boëthius på Danviken, därför att han predikat om vådan att ha en femton års lymmel på tronen, men i morgon köper vi en svensk historia, och så veta vi det! (Ser ni jag kom tillbaks till ämnet ändå!) I dag veta vi icke att Carl XII var rubbad, men i morgon anlita vi bokräkningen, och så veta vi det! Mina herrar jag ber att få utbringa en skål för en väl organiserad bokhandel och en oinskränkt kredit, så slippa vi upplefva dagar som dessa, då man af okunnighet firar Sveriges förstörare, mordbrännaren

storinkvisitorn, falskmyntaren Carl XII i den egenskap han mest saknar, nämligen sedlig storhet.

Resultatet blef det man förutsett. Gustaf Borg blef omöjlig vid universitetet. Och därför besökte han aldrig föreläsningar utan skaffade sig en bokräkning; valde således sina lärare själf, och mest utländska, ty några svenska fanns inte. Det visste ju hvarje student att professorerna själfva hämtade utifrån; de största läroböckerna voro ju på tyska, särskildt medicinarnes, teologernas och esteternas.

Efter tre års fria studier fick Gustaf Borg se sin yngre broder Henrik inträda vid akademien. Två bröder af samma kull, men så olika hade man sällan sett. Den äldre blond med blondt helskägg, german till typ, härstammade från fadren; den yngre svart och utvecklad man vid sexton år, en hvit afrikan, räknade tydlig härkomst från moderns sida, hvars far haft någon förbindelse med tropikerna, efter hvad traditionen förmälde.

Dessa bröder hade icke dragit jämnt. Den yngre hade såsom yngre blifvit tryckt af den äldre, och de få år, som skilde, kunde aldrig utplånas i den äldres sinne. Han hade fått vanan från barndomen att se ner på den lille, förakta allt hvad han sade, behandla honom som dumhufvud och så; hvilket är det vanliga fallet i familjer. Nu vid universitetet visade sig skilnaden ändå mera bjärt. Gustaf var svensk och bergslagsman, något ursvensk, som höll på det fosterländska men med reservationer, under det Henrik såsom exotisk icke kunde känna svenskt, hvilket han icke rådde för.

Vid en diskussion om förfädernas minne, kunde också Henrik ge sin replik åt brodern som så här:

— Jag tycker det för mig vara lika falskt annektera era anor som vårt adelskap varit. Min svarta morfars far dansade omkring en kañelbrasa vid ekvatorn, och han kunde omöjligt ha firat Carl XII, lika litet som en skåning kan med själ och hjärta deltaga i en Gustaf Adolfs fest, emedan skåne var danskt vid trettioåriga krigets tid.

Broderns svar uteblef icke, och det var stående: Lützen.

— Hvarför fira vi våra nederlag och vår vanära? invände då Henrik. Er konung (han sa aldrig vår!) stupade vid Lützen, och katolikerna firade segern; spelet är ju vunnet när kungen är matt, och Wallenstein blef icke slagen. Efter Lützen förnyade svenskarne förbundet med kardinal Richelieu och inlockade franska trupper i Tyskland. Därför är svenska namnet förbannadt af tyskarne efter Lützen. Tänk er också att framkalla en fransk invasion; att dra in urfienden gallern i landet, som ju skulle vara vår vän! Därför upprör det mig att läsa ert afguderi af den råa busen Banér, som härjade Sachsen och brandskattade Böhmen, men är mest berömd för sina återtåg.

Då tog Gustaf eld. Carl XII hade han slopat, men Gustaf Adolf och Johan Banér fick man icke röra vid.

— Är du svensk du? skrek han.

— Nej, jag är världsborgare! röt Henrik.

Gustaf tog ner ett Wredes-gevär från väggen, och Henrik drog blank en Upplands-dragon-sabel — och så skämdes de; slöto fred till ett härnäst, som snart nog infann sig.

Men det fanns andra differenser och mera djup-

gående. Gustaf arbetade på förnyelse af det gamla, men Henrik verkade för framtiden.

— Det nuvarande gamla är så ruttet att det håller inte ta i. Det här med monarki och tillbehör är ju bara nådår för ancien régime; den skall multna ner själf och bilda strö åt det nya att växa i; den kan icke förnyas, därför lefver den på korruption: ordnar, akademier, tjänster, befordran. Vi, som tagit arf efter revolutionen ha annat att tänka på, och vi betrakta det där bara som läkarne betrakta prostitutionen: något som man icke kan ändra tillsvidare, men som måste tolereras — ett maison de tolérance, enfin!

Henrik var liksom född med dessa begrepp om att samhället skulle pånyttfödas, och att detta kunde ske omärkligt under en gammal statsform, som slutligen undergräfd skulle falla i aska af sig själf.

Bröderna sletos tills de lämnade akademien, den äldre utan examen för att bli journalist, den yngre utexaminerad som läkare.

*

Gustaf Borg grundade en tidning i hufvudstaden, och brodern Henrik var med. De hade ärft sin fader och placerat förmögenheten i ett tryckeri. Men Henrik ökade sitt kapital genom sparsamhet och omtanke, så att han slutligen ägde största delen af tidningen. Bröderna kifvades, men höllo ihop. De gifte sig, fingo barn, nya tvistefrön. Slutligen blef spänningen under årens lopp så stark att en brytning måste komma. Och nu var den kommen.

*

80-talets zoologiska världsförklaring eller veterinärfilosofien hade åtminstone icke förfinat sinnena, men det kunde man icke begära; och lite förvildning då och då är bara hvila. Slagorden voro: kamp, kamp om allting; hugg för dig, ingen bjuder; var fräck, så går du fram. De gamle, som lärt annat, eller att de saktmodige skola besitta jorden, blefvo försagda först; men sedan amerikaniserades de också och togo upp kampen, så att hela samhället visade sig som två befästade läger, med gemensam lösen: alla medel äro tillåtna! Alla hjälptrupper voro goda, och när männen nu stridde, voro de nog oförsiktiga ta sina kvinnor bak på stridsvagnarne; bakom först, sedan framför, ty med djurteorin följde den vidskepliga fruktan för honan som alla djur äga. Det som hos de gamle var nedärfdt galanteri, vördnad för makan och modren, ett godvilligt offer af ett kristligt sinne, blef här mänsklig rättighet, det vill säga teoretisk orimlighet. Fega män kröpo bakom sina kvinnor, sköto sina kvinnor för sig; de begagnade hvarandras kvinnor som stickvapen och dynamit; och mången stark man, som var oöfvervinnerlig själf, blef sprängd i luften just i sin fasta borg, familjen. Fienden revolterade hustrun och barnen, och så var fästningen förrådd. Det var ingen snygg strid, men den vände opp och ner på gamla begrepp om äktenskapet som ett lifstidsengagemang, det gaf omsättning och rörlighet; en hälsosam osäkerhet, som höll personen kort, alltid vaken, på sin vakt; ständig förnyelse under ett hejdlöst framåt.

*

Doktor Henrik Borg hade gift sig med en norsk dam af Nora-typen; den falska martyren, den hysteriska tokan, som aldrig existerat förrän hon uppstod i en atrofierad manshjärna, när den började känna sig i nivå med kvinnor och barn. Men hon var äfven hopbakad af allt detta jux, som då sändes ut från de norska folkhögskolorna; hon trodde sig till exempel tillhöra en ung nation, full af älskvärda ungdomsfel. Det skulle föreställa den norska nationen, som är urgammal, äldre än den svenska och så, att Sveriges historia får börja i de norska konungasagorna. Hon hade gått igenom Kristianiabohêmen, och det var hennes sak; men i sin dårskap svärmade hon samtidigt för Svava, handskekvinnan. Nu ville hon ha rena ynglingar, och hennes första sak mot doktorn var, att han icke var ren.

— Men det var icke du heller, svarte den osminkade doktorn.

När då hustrun bara svarade med en min, som kunde betyda: Jag? Det är en annan sak! då förstod han, att här gäller icke likställighet utan tyranni, och som tyrannhatare drog han svärdet.

En oregerlig människa, oemottaglig för skäl, fakta och logik, kan man icke drabba länge med; man öfverger ett värdelöst slagfält, och man inlåter sig icke med en obeväpnad. Men han stannade i ormgropen tillsvidare, för barnens skull, afvaktande den stund, då han var säker, att barnen icke skulle sakna honom om han gick. Detta var ett egendomligt drag hos den tidens män, att deras känslor för barnen voro starkare än mödrarnas, hvilka syntes förlora de sunda instinkterna

och sökte utelif, under det männen ännu svärmade för hemlif.

Under en berömd skilsmässoprocess förekom således den ovanliga tillvitelsen mot en hustru från mannens sida, att han fick sitta ensam hemma om kvällarne, medan hustrun satt på krogen med hans vänner. Den fräcka och enfaldiga kvinnan vågade invända, att det var mannen, som lät henne sitta ensam (på krogen), och därför fick han stå sitt kast.

Doktor Borg stod allena i sin strid; och han försökte just ur den gängse nya världsåskådningen bevisa sina vänner, att om de voro försiktiga, de måste stå emot könsförblandningen. Han försökte med den hela naturen genomgående arbetsfördelningen såsom ledande till kraftbesparing och fullkomning.

— Åt mannen styrkan och utarbetet; åt kvinnan skönheten och innegörat! Ju större skillnad på könen, dess bättre afkomma. (Differentieringslagen.)

Men det gick inte; äfven de starkaste naturalister kunde »ingen skillnad se på könen». Och de startade den ena kvinnliga storheten efter den andra; de funno en salighet i att visa sin underlägsenhet under kvinnan.

— Detta är pederasti eller själfkränkning, brukade doktorn så bryta ut. Ni har ju förlorat all självkänsla som män, då ni känner er under; och efter ni känner er underlägsenhet, så är ni väl underlägsna då!

Underligt var det, men en del af de ledande männen voro perversa; många beljögos visserligen, men en del voro notoriska, liksom en del synliga kvinnor voro misstänkta eller förvunna.

Så kallades doktorn kvinnohatare, naturligtvis. Det

skrämde honom icke, ty han visste, att det var lögn. Och han kunde svara:

— Jag är icke barnhatare, därför att jag erkänner barnets underlägsenhet under kvinnan; och jag är icke kvinnohatare, därför att jag insett kvinnans rudimentära tillvaro. Men ni kan inte observera och inte tänka. Ni äro aftertänkare, som sakna hämningcentra mellan stora hjärnan och lilla...

Emellertid, han hade krutet i sin källare och skulle nu sprängas i luften; attentatet var planlagdt af hans egen bror, redaktörn. Som doktor Borg var en rättvis man, hade han, som vi veta, försvarat norrmännen i deras rättvisa frihetssträfvan och var således af högern kallad norskvän, men när nu han lefde illa med sin hustru, som var norska, så gjordes han mot sin vilja af vänstern till norskhatare. Han hatade sin onda, dumma hustru; hon var norska, ergo var han norskhatare. Denna enfaldiga slutledning gick i partimännens mjuka hjärnor, och det var nog att göra honom misstänkt ha »svikit fanan!» Att han icke gick med på kvinnogalenskapen var nog få honom till konservativ.

— Han är i botten en konservativ d—l, var nu Gustafs ultimatum.

Men när det icke bet på björnpälsen, så försökte han med kjolvägen.

Dagen efter sin afsättning gjorde han nämligen visit hos svägerskan, fru Dagmar. Med ett vackert namn hade denna förenat en medfödd skönhet, som hon gjorde allt för att dölja och vanställa. Ett vackert hår hade hon klippt af, för att slippa erinras hon var slafvinna. (Doktorn hade däremot lärt sig, att långt hår var den

frie mannens och att alla fångar klipptes); en vacker hals dolde hon under fadermördarne för att glömma hon var kvinna; sina små fötter hade hon gömt i förstora smorläddersskor, som lagt sig i veck, hvilka alstrat skafsår; allt som var fult hade hon letat ihop till sin toalett, och allt som såg elakt ut hade hon samlat i sitt hem; elakheten lyste ut från hvarenda möbel, från gardinernas färger och prydnaderna. Man såg trotset mot mannen, hvars skönhetssinne var kändt, och man förstod, att hela dekoreringen var gjord i en bestämd afsigt att såra mannens goda smak. Hon ville visa sitt oberoende, sade hon, när hon ådagalade sitt beroende af sin ondska.

Emellertid: svågern Gustaf togs emot i ett ostädadt rum; och han såg straxt på två små glas med skvättar, att där varit fruntimmersfrämmande. Som han var fullkomligt inne i rolen och situationen, visste han här icke var lönt att inleda med artigheter, allra minst rörande utseende och toalett, hvilket varit en »skymf mot hennes kön».

Svägerskan hade aldrig tyckt om Gustaf, men i samma stund han blef fiende till hennes man, älskade hon honom. Det var därför samtalet genast antog en synnerligt vänskaplig karaktär.

— Nå, Dagmar, började alltså svågern; din man ställer sig som riksdagskandidat för liberala partiet.

— Är han liberal? afbröt genast fru Dagmar, som fått repliken i munnen utan att märka det.

— Ja, nog kan man kalla honom det, alltid, svarade den illsluge svågern.

— Kalla, ja? men han är ju konservativ...

— Du menar i vissa frågor, då?

— Ja, jag menar det; i kvinnofrågan är han reaktionär, och måste bekämpas. Dessutom är han norskhatare!

— Åhnej, retade Gustaf; han är ju gift med dig!

— Ja, det är just därför jag kan döma honom: han kallar Ibsen för en Tosk och Björnson för en käring. Är inte den norskhatare?

— Det kan väl icke vara hans allvar?

— Stod han inte på Lage Langs fest och kallade norrmännen ett djäfla folkefärd, och så skällde han ut sin hustru; men jag har redan varit hos advokat...

Nu ljusnade Gustaf Borg, ty det var ändamålet med hans besök, att få veta hur långt det var gånget.

— Hvarför skall ni skiljas? gentog svågern med en äldre broders hela deltagande. — Tänk på barnen!

— Dem skall jag nog sörja för!

— Är du säker han släpper dem?

— Jag tar dem! svarade frun med en visshet, som icke lofvade en fredlig lösning på frågan.

— Du tar dem icke, ty domstolen dömer efter att ha hört båda parterna.

— Domstolen har intet med mina barn att göra! skrek fru Dagmar.

— Jo, min vän; och hvad din man kommer at andraga emot din olämplighet som mor, blir ganska afgörande; ty han är läkare och känd som en trovärdig person.

— Han? Den största lögnare som går på jorden!

Nu var luntan tänd, och mer begärde icke Gustaf Borg. Han ville dock blåsa lite på'n innan han gick.

— Men min kära vän, tänk på hvad du gör! En skilsmässa nu skulle förstöra hans utsikter till riksdan och det vill du inte; särskildt får han kvinnorna mot sig, och du vet hur de liberala äro kusade af sina kvinnor.

— Det är just hvad jag vet, och därför skall jag låta bekämpa honom i kvinno-tidningen!

Punkt! nu brann det med låga och Gustaf kunde gå. Men innan han gick, pekade han på de små glasen och sade vänligt, i förtroende:

— Låt inte sånt där stå framme, Dagmar: det kan ligga emot dig vid processen!

— Dricker inte han också? gnistrade fru Borg.

— Jo, min vän, men inte om förmiddagarne!

Därmed var det mötet slut.

*

Men medan detta pågick här, ägde ett annat möte rum hemma hos redaktören.

Kamp var det på alla punkter, men vid kampen om makten den gången gällde det bestämma hvad som skulle vara liberalt. Då alla lefde i utvecklingsteorier, rörde sig äregirigheterna om att få vara med i utvecklingen, befordra utvecklingen. Därför kämpades om att få afgöra hvad som var utveckling; några trodde, att det var allt som rörde sig framåt, men när man såg gamla missväxter och sjukdomar utveckla sig med hisklig fart, så blef man lite tvehågsen; och slutligen upptäckte man, att utveckling här endast kunde betyda framåtskridande i mänsklighet, till skönhet och lycka,

befordrad genom rättvisa och billighet. Men i partistrider tas ingen reson; man hissar flagg och säger: nu är du fienden! Doktor Borg, som tog reson, skulle nu falla på sin resonlighet. När norrmännen 1885 kränktes i sina heligaste rättigheter, hade doktorn tagit deras parti. Men när faran var öfver och de kunde hjälpa sig själfva, och till den grad att de hotade med krig, då ansåg han vidare handräckning öfverflödig; och efter han var mantalsskrifven som svensk, tyckte han det var oriktigt gå med fienden. När han i sin familj från hustrun aldrig hörde annat än norskt bondskryt från morgon till kväll, och hur dumma och obegåfvade svenskarne voro, så tröttnade han ändock icke att gifva rätt där rätt fanns. Men denna svenska ridderlighet, hvilken äfven yttrade sig i demonstrativt hyllande af norska stormän, förstods icke, utan man hade till och med sett norska tidningar håna svensken för att artisterna hade festat Lage Lang.

»Den fege svensken», hette det, »svensken kryper», »Norge tar ledningen» och så vidare. Så länge detta var osant, verkade det icke på doktorn; men när en dag kryperiet blef verklighet, då de afundsjuka, lågsinnade svenskarne, käringarne isynnerhet, började systematiskt upphöja *allt* norskt, äfven det medelmåttiga, på sina egnas bekostnad, och i bestämd afsikt att nedsätta sitt eget, då sa han stopp. Men då föll han och kallades norskhatare. Hans familjefrid var ute och hans kandidatur till riksdagen var i fara. Brodern Gustaf var af naturen storsvensk och i hjärtat fientlig mot norrmännen, men han lät bestämma sig af politik, intressen och passioner, och därför begagnade han norska frågan

mot sin bror. Denna falska taktik retade den ärlige doktorn, och han gick midt in i broderns fästning för att spränga honom i luften.

Det var hos fru Brita han gjorde sitt besök, medan Gustaf opererade hos fru Dagmar.

Fru Brita satt i sin villa; hon kallade den för *sin* därför att hon medfört pengar i giftet, men Gustaf kallade den vår, emedan lagen stadgade makars egendoms-gemensamhet. Det var ett stort trähus med femton rum och två kök. I det ena köket hade Brita sitt skrifrum, där hon skref sina föredrag, sina artiklar, sina bref, det enda rummet, där hon kunde få vara i ro för sina många barn; hon hade sju stycken.

Med sin otroliga godmodighet tog hon emot svågern Henrik trots hans brutala konversation på ångbåtsresan.

— Hör du, min gumma lilla, började han; om jag säger dig, att vi måste neutralisera Gustaf, så betyder det inte att jag ämnar kompromissa med dig.

— Hvad har han för sig nu då?

— Jo, för det första motarbetar han tidningen; för det andra vill han hindra min kandidatur, och för det tredje spelar han på börsen med era pengar.

— Med mina pengar?

— Nej, med era; men det är lika klandervärdt!

— Spelar han på börsen?

— Ja, de ha lärt sig, de här gamla gökarne!

— Hur ska jag kunna hindra det?

— Du ska skiljas!

— Menar du det?

— Ja, det menar jag. Ert äktenskap har spelt ut

sin rol, och ni ska inte sitta och ruttna tillsammans; ungarne äro flygfärdiga och bo'et ser inte trefligt ut.

— Så du talar!

— Ja, så talar jag! Ni ha upphört vara makar för länge se'n, och nu gäller det barnen, att de ska lefva och andas. Fadren har gjort sitt, och nu trycker han bara, förtrycker, hindrar, förkväfver! Weg med honom!

— Och du är far själf!

— Ja; just därför vet jag...

— Spelar han på börsen?

— I kaffe och socker!

— Jaså? I kaffe och socker? — Jaså?

Här gjorde fru Brita en paus, och som hon var snabbtänkt, hann hon under den pausen fatta ett beslut. Hon reste sig och gick till ett obegagnadt isskåp, där hon förvarade viktiga papper. Hon letade, och när hon funnit, återtog hon samtalets tråd:

— Jag har icke äktenskapsförord visserligen, men jag har något annat; jag har bref.

— Akta dig för bref, Brita; inför domstol svänger de sig ifrån bref; de säger antingen att de inte skrifvit dem, eller att de inte menat så och så, att det var skämt bara. Nej, du skall ha ett faktum, helst ett flagrans delictum.

— Hva ä de?

— Det är den brottsliga handlingen begången i två bergfasta vittnens närvaro.

— Nej, det vill jag inte!

— Inte i dag, men om du låter händelserna utveckla sig, kanske du vill senare.

— Jag har blundat, jag har förlåtit; jag kan sägas ha medgifvit, men när det gäller mina barn, deras arf och framtid, så är jag inte att leka med. För öfrigt; man kunde tänka sig, att han samlar till — — — ett nytt äktenskap med *henne*.

— Efter dina tankar gått i den riktningen, så: håll ögonen öppna och skrif framför allt ingenting på papper, som han lägger för dig! Du vet jag inte är någon blind anhängare af er kvinnor; men rätt skall vara rätt!

— Du hatar din broder?

— Det är väl lite för mycket, men jag väpnar mig mot en fruktansvärd fiende... Rörande det; vet du om Gustafs kontrakt med Holger?

— Ja, Holger skall betala ett stort årligt arrende till Gustaf för tidning och tryckeri.

— Vet du hur stort?

— Nej!

— Nåväl, det är så stort att han icke kan gå i land med det.

— Har Holger ingen hållhake på honom då?

— Jo, han har sin amerikanska fräckhet!

— Hur skall det där gå?

— Vi få hjälpa honom, svarade doktorn och räckte svägerskan handen. För nu blir det strid, på lif och död!

— Vill du inte stanna till middan? frågade fru Brita, jag vet inte hvad jag har, för jag sköter inte hushållet?

— Nej, tack min vän, jag kan inte sitta till bords

med den mannen, som just nu har inträngt i mitt hem för att mörda mig.

— År han hos dig?

— Ja, han skyr inga medel; hvilka han begagnat härvidlag, får jag veta när jag nu kommer hem. Adjö med dig! Brita.

FEMTE KAPITLET

KUNG LEAR OCH PATERN

Förre redaktören hade funnit sig i sitt öde, lefde på landet och skref sina artiklar. Nu en sommarmorgon satt han på sin veranda och väntade tidningen för att få läsa sin sista ledare. Det var en listig bit, som han hoppades mycken effekt af; den handlade om det liberala program, som kandidaterna skulle besvärja vid valmötena, och den hemliga underförståelsen var att peka ut brodern Henrik såsom konservativ. Det var skottet i vattenlinjen, som skulle sänka slagskeppet. Gustaf satt och njöt i andanom, hörde sina giftiga ord i örat, såg i syne hur brodern öppnade bladet för att leta sin artikel, och hur han fann den andres, hvilken kom som en stjärnsmäll midt i pannan. Han njöt i tankarne så att han log; rullade en femtonöres-cigarr vällustigt i mungipan, tände många tändstickor och fnös.

Slutligen kom tidningen.

Han reste sig och tog en fäktarposityr under det han vecklade upp bladet, krängde ut och in på det, för att läsa sin godbit på andra sidan.

Den fanns där icke! Han sökte på tredje sidan. Den fanns där icke!

Med tidningen sammankramad rusade han till telefonen och fick upp redaktionen. Sonen Holger satt vid apparaten och tog emot stöten:

— Hvarför är inte min artikel inne? frågade fadren med fräsande stämma.

— Nej, vi kunde inte trycka'n svarade sonen.

— Men jag såg den uppsatt; läste korrektur på'n, och...

— Vi kan inte trycka sånt där nonsens! svarades från sonen igen.

Då slocknade faderns röst; han försökte ryta, men blef stum. Och stum gick han ifrån telefonen, tog hatt och käpp för att komma ut i skogen.

När han gick förbi Britas köksfönster, såg han henne sitta med bladet i ena handen och pennan i den andra; hon skref, skref mot honom, sin man, under det sonen ryckt pennan ur hans hand vid självförsvaret.

Han krympte ihop, han förintades. Han som grundlagt denna tidning, skrifvit upp den till en maktställning och förmögenhetskälla, han förvägrades att skrifva i den, af sin egen son. Och han tänkte på Kung Lear, på undantagsmannen, på den afsatte. Han började gå, ut åt ägorna, genom hagar och ängsmarker.

Hvad hjälpte lefva länge och lära, då slutligen erfarenheterna icke dugde? När han var ung, fick han alltid höra, att visdomen först kom med åren, *efter* de många åren i lifvets skola. Han hade gjort sin skola; han hade sett allt detta uppkomma som nu var; därför förstod han det bättre än de andra, menade han, och likafullt slängdes han som en utnött viska, behandlades som en gammal idiot.

När han gått sig svettig, lugnade han af, steg upp på ett berg, hvarifrån han såg ut öfver hafvet i fjärran. Detta svalkade honom, och det oändliga rörliga därute gaf honom kraft. Han satte sig på hällen och tänkte öfver sitt öde. Ännu kunde han lefva i trettio år, en hel mansålder; han kände krafter att upptaga strid, att kunna hålla ut, att i nödfall vänta på fienderna, som uttömde sina krafter i en lönlös jakt efter det blåa intet och hvilka tidigt måste vara utslitna, i synnerhet som de icke förstodo spara och förnya. Om tio år, sade han sig, har en ny ungdom vuxit upp med nya ideal, nyktra verklighetssträfvare, som skulle bättre förstå honom och i sin tur afsätta dessa utopister, som nu grasserade med sina påhitt om ett socialistsamhälle, teorier dem han var med om att pröfva och kassera i sin ungdom. Dessa unga trodde sig vara framför honom, och de voro dock så långt tillbaka i tiden som 1830- och 40-talen. Han hade ju nyss firat Franska revolutionen och i sitt tal förklarat sig som en konventets son, trogen traditionerna, oförsonlig mot monarkien, republikan i lifvet, intill döden. Och nu utnämnde de honom till konservativ! En konservativ revolutionär och konungamördare! Detta var nonsens om något! Men det var en röra man lefde i, en färgsnurra där alla regnbågens färger blandades till en hvit ton; alla strömmar och motströmmar hade lupit ut i hafvet, och där hade de blandat vatten, huller om buller. Socialismen, som egentligen var kristendom, hyllades ju af ateisterna, och de kristna voro kapitalegoister; bönderna voro rojalister, men försvagade konungamakten; rojalisterna lekte liberala, och monarken var frihandlare, frikyrklig, och an-

sågs frisinnad. Det var babyloniska förbistringen, upplösningen af alla äldre begrepp. Anarkisterna voro aristokrater; de frisinnade arbetade för kvinno-tyranniet, på orättvisans grunder, och för frihandelns rätt att förkväfva de egna näringarne; tullskyddarne ville hjälpa näringarne, men tvinga de egna landsmännen köpa dyrt och dåligt.

Det var ett långkok, ur hvilket det mesta skulle afdunsta och slutligen lämna en liten bottensats af fastare substans, tjänlig till näringsämnen. Möjligen bevittnade man här ett konstant moment i utvecklingen, som påminde om gasers diffusion där allt genomträngde hvartannat; eller försiggick nu synthesen af det bästa ur allas analyser; de olikartade krafterna satte an på många punkter och stenen rörde sig slutligen.

Kanske det var rätt, det som skedde; kanske denna fällning sedan skulle upplösas igen, och ett nytt stort krafternas samarbete skulle ske genom nya strider, så att äfven den ringaste kunde sägas ha deltagit i framåtskridandet, och att den segrande meningen vore ett sammanskott af allas, emedan det var en legering af ädla och oädla metaller. Detta vore rättvist som Gud själf, och endast äregiriga partichefer kunde harmas däråt.

Under dessa betraktelser hade hans blickar hvilat på några gråbruna skär längst ut i hafvet. Han hade trots sin närsynthet funnit dem något ovanliga i formen och icke känt igen dem, han som kunde alla kobbarne därute. Nu — just nu — började de att röra sig framåt, och i denna hemska färgton som nattfjärilars, med en tydlig afsikt att göra sig osynliga. Samtidigt stego tre

rökpelare upp mot himlen, och han förstod: det var franska eskadern, som kom från Kronstadt och styrde in mot Stockholm. Trikolorer hissades, och den gamle revolutionsmannens hjärta klappade, ty den tyska politik, som Sveriges regering anslagit efter Sedan var icke treflig och hade haft en bismak af underkastelse och ett öfvergifvande af en nödställd. Frankrike hade nu blifvit löst ur isoleringens band och åter inträdt bland Europas stormakter för att vid sekelslutet få uppträda bland de europeiska makter, som skulle dela jorden. Frankrikes återuppståndelse, det betydde rörelse framåt igen, ty från Frankrikes motor öfverfördes alltid kraft på de andra nationerna, så snart ledningar förefunnos. Trekejsarförbundet var upplöst, och de starkaste motsättningar, tsarriket och Europas republik skulle utjämna i fjärran Östern hvad Englands suprematí i Egypten och Medelhafvet hotat rubba.

Glad och upprättad, reste han sig och vände hemåt, men tog nu vägen åt höger öfver prästgårdens ägor. Han hade ett behof råka någon och få prata bort morgonens obehagliga intryck.

Prästgården syntes snart mellan lindarne; ett oerhördt rödt trähus i två våningar; utgånget ur svenska bondstugorna var det flankeradt af logar och lagård. När nu redaktören först inträdde i boställets förstuga och i dörröppningen mottagits af Fylax, som till hälsning torkade af sina fötter på den besökandes kläder, underrättades han af en tjänare, att pastorn var i lagårn och profmjölkade.

Han begaf sig alltså till ort och ställe, där han fann sin svåger i full verksamhet. Iklädd en kaschett och

en solbränd öfverrock satt han och förde mjölkjournalen samt hade en länsad frukostbricka bakom sig i fönstret.

Gustaf Borg brukade gärna skämta med svågerns själavård i lagård och mejeri, men i dag var han inte hågad, ty han ville vinna honom för sig, och pastorn afväpnade honom dessutom med en blick, som bad om nåden bli skonad inför tjänarne.

— Vi ha arbetat sedan fyra i morse, och därför måste jag ha lite mat!

Härmed ville han parera stöten mot frukostbrickan, som var försedd med öl- och brännvinsflaska.

— Jag ville bara hälsa på dig! svarade svågern och tittade icke åt brickan.

— Vi ha just slutat: Vänta ett ögonblick, så kommer jag med dig.

Gustaf väntade och tog en öfverblick öfver de hundra feta nöten som tuggade och svängde på svansarne.

Pastorn summerade litrarna och var nöjd med resultatet, ehuruväl han förvånades öfver att alltid profmjölkningen under uppsikt visade bättre resultat än den dagliga mjölkningen.

— Si det är husbonds öga! sa han! Om man inte ser efter sitt, så vet man hur det går. Och jorden ger endast åt brukaren. Skulle jag arrendera ut det här, så fick jag aldrig se arrendet. Arrendatorn beklagar sig alltid, och när det lider till betalningen, skickar han hustru och barn för att gråta honom ifrån arrendesumman. Nej, själf är bästa dräng, nu ska vi bara titta i mejeriet. Har du sett min nya separator? Det är en baddare den här turbinen att arbeta. —

Han öppnade en dörr i fonden, och de voro inne i mejeriet.

— Här göres guldet! fortsatte han med en ifver som om han ville hindra alla otillbörliga frågor och spetsiga anmärkningar. — Se bara på det smöret! Se på't! Nej, du ska smaka också! Hva? — Det är förstklassigt! — — — Nå, det kan ju inte ha något vidare intresse för dig!

Och så gingo de.

När de kommo i farstun, mottogs Gustaf Borg återigen af Fylax, hvilken torkade af nosen på hans ljusa kläder. Som djuret nyss ätit, tyckte den inträdande gästen illavara, men han måste tiga och lida, ty han ville vinna något.

Prästens bostad var i den gamla stilen, med skinnsoffan, brädspelet, piphyllan, och bokhyllan med kyrkofäderna i kvart, samt stiftstidningen och författningssamlingen! Denna underliga blandning af vårdslig makt och andlig.

Möblemanget var af mahogny, och såg ut som om det aldrig varit nytt, utan uppstått genom själfalstring på en husauktion vid världens begynnelse. Mahogny ser icke ut som ett växtämne, utan det liknar torkadt kött, och kan svettas flott. Därför ser man alltid spår af fingrar, och det är inte trefligt. Stående på trasmattor i sillsalatens eller lappskåsens färger, bildade möblemanget en ensamble af ett hemtrefligt halfsnusk, som doftade Gyllenhaals blandning.

Vid närmare betraktande urskilde man vid dörren en samling käppar under ett museum af flottiga hattar och mössor. Där bredvid en hylla med glasmensurer

för mjölkprofning, det rationella landbrukets nya symboler.

Svågrarne slogo sig ner, och som båda voro pratsjuka, gick samtalet som en oljad blixt.

— Du är ute tidigt och klifver, du, sade prästen.

— Jag har intet annat att göra, sedan jag blifvit försatt i disponibilitet, svarade redaktören.

— Ja, ungdomen tränger på! Det är världens gång!

Här höll Gustaf Borg på att falla för frestelsen att beklaga sig, men höll igen, ty han visste, att svågern bara skulle ha skrattat ut honom, som alltid fört ungdomens talan. Han stoppade därför och backade:

— Ja, ungdomen; du vet jag alltid fört deras talan så länge deras fordringar voro rimliga och förnuftiga, men när de öfverskridit gränserna, så måste jag vända mot dem.

Som äfven pastorn var i en fredsälskande sinnesstämning, ställde han sig artigt på sin antagonists ståndpunkt.

— Och du har gjort rätt. Därför får du beröm också.

Han tog en tidning från brädspelsbordet; men när Gustaf Borg fick se rubriken *Fosterlandet*, så var det slut med freden, och masken föll.

— Får jag beröm i den? I den? — Då är jag slut!

— Du älskar inte ditt fosterland? inföll pastorn afböjande och skämtsamt.

— Inte just vidare, för det är icke älskvärdt, och hvad din tidning beträffar, så, tycker du själf att det är kristna människor, som skrifver på det sättet? Det är andans män likvisst, och de skrifver som djäflar.

Lögn, våld, våld, orättvisor, hat, falskt vittnesbörd, det är tidningens program!

Nu tog pastorn eld, och han reste sig, började trafva på mattan så att dammet rykte:

— Tycker du inte det är bättre, att folket ledes af statskyrkans humana bildade präster än af okunniga fanatiska lekmannapredikanter?

Nu tyckte Gustaf Borg så, i hvardagsslag, men här gällde icke vara svarslös, och därför fick han i vredesmodet en annan mening helt hastigt:

— Lekmannapredikanter? Hvad är du annat? Du, som har landtbruket till yrke, låter din tjänst skötas af komminister och adjunkt. Och hvad gör din komminister? Han äter när han icke sofver, och dessemellan dricker han och spelar kort. Hvilar i sex dagar och arbetar på den sjunde. Och din adjunkt, som är medarbetare i Fosterlandet och försvarar giftermålsbalken; vet du hvad han har för sig därute på sin ö? Du vet, att han lefver som en turk och har varit synlig spritt naken med en vacker flicka i en båt, och du blundar, därför att du behöfver honom till din vira! Men församlingen öfverger kyrkan och bygger bönhus, som ni förföljer! Ja, gamla Sverige håller på att bli en prästrepublik som Paraguay, och statskyrkan är lika rutten nu som år 1527. Den andliga makten har ni förlorat, men den världsliga han I kvar. Era biskopar äta visitationsmiddagar, sitta i riksdag och landsting, i kommittéer och akademier, — vi hade nyss en biskop med 80,000 kronor om året och analkräfta — (han hade ätit sig till den!); han öfversatte poem och skref humoristiska visor, men själavår-

den gaf han fan'. Jag hade en kusin, du kände, som är komminister norrut i en stad. Han åt ihjäl sig; ty vid hvarje förrättning, bröllop, barndop, begrafning, måste han äta och dricka; och den sista söndan han lefde, utförde han aderton förrättningar, det vill säga, han åt och drack aderton gånger på den dagen; därför fick han slag och dog! — Du talar om er humanitet. Det är bara fördomsfrihet grundad på otro! Ni tror inte på era läror, det begär ingen heller, men då ska ni afgå, annars sitter ni som hycklare! Men ni vill inte lämna brödet och makten! Präster och officerare, de tu äro ett, och Ni stöder tronen, som bara är en gammal stol med ett hål i...

Nu hade båda rest sig och de trafvade om hvarandra på mattorna som lejon och björn. Men Gustaf Borg lämnade icke ordet ifrån sig.

— Kor och svin kan du vårda, men kommer en människa i själanöd till dig, då har du ingen barmhärtighet, ingen hjälp, ingen tröst; ty du är hård, snål, obarmhärtig! Och 28,000 sådana där pjäser som du och underlydande skall riket föda. Sju millioner kronor äter ni upp, och medlen tagas ut med godo eller ondo, af bekännare och icke-bekännare, och på ett sätt som påminner om penningutpressning. Hvad ni tror på, det vete fan, men Ni liknar närmast djäfvulsdyrkare, då ert organ dyrkar Carl XII, Sveriges förstörare, hvilken icke var en människa utan en djäfvul. Och när vid sista jubelfesten för detta odjur, som saknade all storhet, till och med den sedliga, en grupp studenter opponerade, så kallades de till rektor och voro nära att bli vanärade med relegation. Är det dårhuset eller tukthuset

ni förtjänar? — Och du, med din pastoralvård. Det sägs, att du slåss med rotting, när du borde tala till förstånd och hjärta. Och din kyrka, hvad gör du i den? Det samma som metropoliten gjorde i sakristian! Du skröt nyss i en anständig kalasfylla med att du aldrig går i kyrkan, att du inte varit i kyrkan på ett år! Och du, som håller på nattvardstvånget, när var du till nattvarden sist? För tjugo år sen, när du prästvigdes! Fy fan, säger jag, och nu skuddar jag stoftet af mina fötter på din trasmatta! Det är synd om dig, för du har aldrig tänkt på hvad du gör, eller på hvem du är! Men om du vaknar, så gå inte i din gamla kåk, hvars altarskåp du nyss sålt åt antikvitetshandlaren, i parentes, utan gå i bönhuset, om du törs; där råkar du kristna människor åtminstone; som bjuda till, om de också icke lyckas, att hyfsa sin invärtesafdelning!

Pastorn var ingen ond man, ingen hycklare heller, men han hade som alla lefvat sitt lif sådant som det erbjöd sig, oreflekteradt; tagit en dag om sänder, och aldrig skådat tillbaka eller gjort upp detta trassliga konto af ut och in, debet och kredit, som kallas lifvet.

När han nu fick höra det och såg sin räkning, kunde han inte förneka ett enda faktum. Han såg sig själf, sin Fylgja, för första gången, och han trodde sig skola dö. Han blef mållös sittande i soffan och var svart i ansiktet lik en slaktad svart tjur.

Svågern, som genom detta utbrott och denna seger återfått sin på morgonen förlorade själfkänsla, började svälla ut ur sin förkrympning, och som han ville afgå med äran innan fienden hunnit samla sig, lossade han sista bredsidan.

— Du är en pater, men icke en andlig; du börjar morgonbönen i lagårn med öl och brännvin, därpå sofver du frukost och spelar bräde till middag; sen du ätit middag med tre rätter mat och berusat dig för andra gången, går du att sofva middag mellan lakan, eller som det kallas i Upsala trissa middag; därpå spelar du bräde till aftonvarden, då toddarne och viraspelet ta vid till kvällsvarden, som hvar afton består af en kallsexa med varm rätt. Har du lagt dig nykter någon kväll; har du varit nykter på tjugufem år med dina tre rus om dagen? Läser du nånsin din aftonbön? Nej, du är icke en människa utan du är ett svin! Det är hvad du är!

Han hade visserligen inte vunnit det han åsyftade, men han hade fått något annat; och han önskade bara, att de hade hört honom, så skulle de inte kallat honom konservativ.

SJÄTTE KAPITLET

EN OKLAR SITUATION

Franska eskadern kom och sprängde för ett ögonblick de enskilda koalitionerna och några allmänna. Det svenska lättsinnet visade sig från sin älskvärda sida att kunna glömma. Trots den nyss antagna tyska politiken såg man medlemmar af regeringen bevista festerna och hålla tal för Frankrike.

Gustaf Borg fick en stor dag, när Tivolifesten hölls, ty han var en af värdarne; och när han tillika kunde franska perfekt och var en utmärkt talare, gjorde han sig alldeles förträffligt.

Frankrike hade varit något sprödt mot Sverige efter kriget 1870, då dess urgamla bundsförvant vände ryggen, både åt republiken och den besegrade vännen; men nu var allt glömdt. Franske ministern i Stockholm, en liflig intelligens, republikan, och som det påstods, för detta kommunard, hade förut fraterniserat med Stockholms liberala salonger, umgicks i borgarhus och uppträdde med föredrag i klubbar, som icke voro precis comme-il-faut. De öfre måste hålla till godo med honom, ty han var ambassadör för den stora nationen, så att hans person var okränkbar. Hans våning

och norska ministerhotellet voro centra för allt hvad politik, vetenskap, konst och litteratur ägde af framstegspartiet; och dit drogos af både nyfikenhet och tvång många af de öfre, som endast genom börd och ämbeten voro bundna däroppe. Dessa försökte nog sticka ut och misskreditera de röde, men märkte snart att de stött på patrull. Sålunda råkade en svensk envoyé ut för följande qui pro quo hos norska ministern.

Envoyén (till franska ministern). Hvad är det för en slusk den gode Blehr infört i sin salong?

Franska ministern. Hvem då? Den där! Det är min specielle vän, målaren X.

Envoyén. Hå kors, men han ser faslig ut!

Franska ministern. Hvad gör det, han är officer af hederslegionen, och vi (vi två) är bara riddare!

Envoyén (med stigande otur). Men nog är damerna något konstiga. Se på den där, som ser ut lik en sångerska.

Franska ministern. Det är visserligen inte min fru, men h o n har också varit sångerska.

Pang!

I dessa kretsar rörde sig Gustaf Borg som hemma hos sig, och nu på Tivolifesten, när han höll sitt lysande tal för Frankrike, hvarifrån all rörelse framåt utgår, glömde man hans afsättning; och han framstod klar som en gammal republikan, en revolutionens son, hvilken afskuddade sig hvarje misstanke om att vara konservativ.

Blandningen af klasser och åsikter på nitti-talet var så intensiv att alla gamla begrepp icke mera passade.

De två enkla rubrikerna konservativ och liberal tjänade bara som öknamn, liksom en gång fordom hattar och mössor. Lifvet hade blifvit rikare, åsikterna hade fått nyanser, det bornerade exklusiva var förvisadt ner till det lägre borgerskapets småblad, hvilka endast sågo två färger i sitt enkla spektrum. Sålunda hade riksdagens Cato Censor, den oförbrännelige väktaren af grundlagarnes helgd, i flera repriser fått öknamnet konservativ, sist när han icke kunde gå med på kvinnosaken, men det rubbade honom icke. Under det den grötmyndige, för tidens kraf starrblinde biskopen i Y. ansågs röd, därför att han en gång af rent misstag talat för allmän rösträtt.

Maktfördelningen i landets styrelse var så spridd på alla händer att man icke kunde säga hvem som icke var med och regerade. Konseljen gjorde't inte; riksdagen syntes lagstifta, men opinionen förbereddes i tidningarna, i litteraturen, i familjerna, i klubbarne, på kaféerna, i salongerna, i verkstäderna. Bara det talade ordets makt är ju stor, och det skrifnas större. Tidningens makt, som då var mycket stor, neutraliserades genom uppkomsten af många tidningar; så att en ryktbarhet eller en auktoritet endast gällde i sin krets; i de andras var han ingenting. Samhällskroppen bestod af många excentriska ringar, som hade hvar sin medelpunkt, men ingen gemensam. Och därigenom kunde ingen kraftkälla bli så stark att hon tryckte andra nedåt, medan däremot alla erforo ett lindrigt sidotryck, som höll hvalfvet tillsammans.

Tivolifesten pågick emellertid en solig sommarafton. Generalstabens chef höll första talet och erinrade om

sitt vapenbrödraskap med franska armén, då han gjorde kriget 1870, fäktande vid Vionville och Gravelotte. Därpå steg Nordenskjöld upp. Republikanen, som nyss firat revolutionsfesten; de liberales riksdagsman, den utvisade finnen, Sveriges första namn, den folklige, enkle mannen, utan högfärd och åthäfvor, men med alla Europas kraschaner hemma i sin chiffonier. Det där med kraschanerna, det hade liberalerna svårt att förstå, men det var hans offer. I ett land där allt skall göras till regale hade han tvungits att välja: Utan kraschan ingen nordostpassage! Och han tog båda!

Under ancien régime hade Le roi soleil gifvit sitt ljus åt allt stort, nu däremot lånade den monarkiska institutionen sin glans från allt stort, genom att meddela sitt höga beskydd. Nordenskjöld tog emot som något oskyldigt leksaksaktigt, men utan att ge igen något af sin personlighet.

De gammalliberala hade visserligen knorrat, men då de sett att mannen ingen skada tagit, så förlät de honom hastigt, och det förtjänte han.

Emellertid, den officiella delen var slut och man spriddes i grupper. Societeten hade intagit danspaviljongen, andra småpartier slogo sig ner i kiosker, och uppe på terrassens kafé, i tält, i kägelbanorna.

Gustaf Borg befann sig i societeten, men i en kiosk invid sutto hans hustru Brita, sönerna Holger och Kurt arkitekten samt doktor Borg, dock utan fru; hon kunde inte franska och ville inte bli förödmjukad.

— Situationen är oklar, sade doktorn, oklart som allting nu för tiden. De liberala ha slagit sig opp på eskadern, och Gustaf blommar därnere i rabatten.

— Hvem är det han talar vid? frågade Brita.

— Det är en finska, kan du tänka dig.

— Som firar Kronstadt-eskadern och ryska alliansen?

— Tja! Situationen är oklar! Men ett är säkert, att nu får finnarne betaldt för sitt gränslösa öfvermod och sitt dumma förakt för Sverige. Sjuttitalets fennomani, som drefs af svenska finnar, var bara fortsättning på Anjala. Jag var äfven i Helsingfors den gången och det var olidligt. Den där Forsman föraktade svenska språket så djupt, att han döpte om sig till Yrjö Koskinen eller dylikt; Topelius var ryskt statsråd eller något annat ryskt; när jag talade på svenska till en svensk finne, så svarte han inte; de vrövlade om »svenska oket», hvilket skulle betyda svenska språket, och de sökte bygga något på Kalevala, den där ungdomsboken, som synes vara hopsvängd af någon sågverksinspektor. Nyss på 80-talet ville de ha bort svenskan och införa sin samojediska näfverkultur med finska språket; de gamla lekte ryska statsråd och de unga spelte ryska nihilister; Walter Runeberg skall göra Alexanders staty i Helsingfors; Trojanska hästen, hva? Men nu, när det kniper, och Ryssland vill inkorporera Finland, så kommer de hit öfver och vill att vi ska göra krig mot Ryssland. Tänk er, att i den där finska damens salong umgås en finsk senator, som tror sig vara i landsflykt emedan tsaren varit onådig mot honom, men tsaren kände icke till någon onåd och har nyss frågat efter »sin vän» senatorn, som han saknat. Blir ni sluga på det? — Och den där finskan tror sig vara en stor patriot, ja hon var så urfinsk, att hon deltog i upprättandet af en elevskola vid *Svenska* Teatern i Helsingfors,

där nykomna svenskar skulle lära sig finska uttalet, det vill säga lära sig bryta på finska. Hvad sägs? Stackars finnar, de veta icke hvad de göra, men de ha så vela't! — För öfrigt, det går ju mot sammanslutning, och de små nationernas uppslukande. Det är smärtsamt i början, men världsborgarskapet köps inte för småslantar! — Se, nu gör hon sig till för en rysk attaché! Det skulle senatorn ha sett! — — —

— De små nationerna ska försvinna, inföll nu fru Brita, gladt och muntert som om hon meddelat en upptäckt.

— Ja, och vi äro redan på väg! Vet ni, att den här festen inte roar mig; den betyder för oss svenskar, att vi svenskar inte behöfs mera. Frankrike har sedan flere århundraden begagnat oss som utpost mot Ryssland, och det finns en gammal medalj slagen i Frankrike, där svensken är visad på sin plats såsom Frankrikes legosoldat. De ha i självfva verket betraktat oss som ett slags schweizare, hvilka lefvat på uthyrning af trupper; och nu när de fått allians med Ryssland för att dela Kina, har Sverige förlorat sin roll i historien. Vi behöfs inte mer! — Jag gick i går med en läkare från eskadern och visade honom Stockholm. Han talade om allianserna och jordklotets förestående delning mellan Europas nationer. Jag tänkte på mitt land, som icke får vara med, icke höras till råds, inte räknas med; och jag kände mig som en relegerad från skolan, en straffad, som icke mantalsskrifves, en paria utan mänskliga rättigheter i världshistorien. Nu är jag uppfostrad, jag som ni, och har fått lära mig att man skall vara stolt öfver att vara svensk. Hvad är det att vara

stolt öfver? Tala ett döfstummespråk, som ingen förstår när man kommer ut i Europa; i romanska länder förväxlas man med de ringaktade schweizarne, som man ler åt; och i Tyskland behandlas man som en platttysk, hvilken annekterat deras Eddor, hvilka Wagner stulit från oss efter kriget. En serbier, bulgar eller rumän kan vara mera stolt än vi, ty de ha en uppgift i världshistorien: att vara puffertar mot Turkiet, men vi ha ingen! Emellertid, jag ville omvända min fransman; och alldenstund jag varit lika stolt som ni öfver vårt Skansen, förde jag honom dit upp för att krossa honom. Nerifrån syns ju Bredablick och klockstaplarne. När vi kommit till porten, ville jag stämma honom högt, pekade på röda tornet och sade.

— Där är vårt Akropolis; där förvaras Svea, hennes palladium, och hennes anor. Det var bra improviseradt, tyckte jag själf; och fransmannen ställde in sig på en stukning. Vi krånglade oss upp, fick fatt i en klockstapel och några renar, en spöpåle och en gammal kanon, men hur vi gick, stötte vi på djur. Olyckligtvis var min läkare zoolog och kastade sitt intresse på djuren så att jag icke kunde slita honom lös. När han fick se isbjörnarne, frågte han om de funnos i Sverige, och jag måste ljuga och säga ja.

— Bra menageri, sade han, mycket bra.

Jag ledde honom till stugorna, men de kunde icke vinna hans deltagande.

— Stugor, bondstugor, mycket bra.

Vi måste förbi ölpaviljongen och musikläktarn.

— Variété! sa' han, mycket bra!

När vi kom till Bredablick, måste han se på utsik-

ten, och sen ville han inte se något mer. Och vet ni hva, go vänner, där var inte mer att se!

Men nu började han fråga:

— Akropolis? Låtom oss skåda Akropolis.

Jag blef stum.

— Svea? Hvad är det? Och hvar är palladium?

Då blef han skämtsam som en fransman; och pekande på isbjörnarne sade han:

— Är det anorna? Förfädren?

Jag höll på att gråta af raseri, men den artige fransmannen ville skona mig och tillade:

— Jag vara darwinist. Är ni icke?

Där fick jag för anorna!

Men som vi gingo ut, mötte vi några finnar från gårdagens bekantskaper. De hutlösa fåna spelade ryssar, tilltalade min fransman såsom en allierad och skämtade öfver mig och mitt Akropolis.

— Ja, det är ingen ära att vara svensk, det är säkert; och lite blygsamhet skulle nog klä oss, särskildt när vi tala om Skansen. Men aldrig kan jag förstå att det var så lite att visa: två klockstaplar, nio stugor och ett menageri. Jag rodnar om örsnibbarne, när jag tänker på mitt tal vid Skansens invigning! Mins ni det, så tala inte om'et!

Nu ansåg sig Holger böra säga något öfverlägset i sin egenskap af den nye redaktören.

— Hvad ä' de' att jämra öfver om småstaterna utplånas! Sverige dör visserligen här, men det uppfyller sin världsmission i Amerika, där svenskar och andra skandinaver hålla på att bilda ett starkt bondestånd, som en gång skall skicka en president till hvita huset.

Och ni pratar om att Sverige inte är med och delar jorden!

— Det har du fasligt rätt i, inföll nu Kurt, och man borde verkligen underlätta utvandringen medelst engelska språkets införande i folkskolorna.

— Det sa' en man härom året, och de höll på att slå ihjäl honom, liksom bonden i riksdan, hvilken fann sakläget så förtvifladt, att han lika gärna ville betala skatt till Ryssland som till svenska arméns officerare.

— Apropos Ryssland, afbröt doktorn, ser ni hur finskan därborta fraterniserar med vår ryska professorska eller professor hvad det skall heta. Jag tror att professorn är finska helt enkelt, för hon talte flytande svenska med finsk brytning när hon kom hit.

— Du pratar, afbröt fru Brita!

— De' finns de som påstå hon är polska också! Ja, ni fruntimmer har goda dagar nu för tiden; tänk på våra författarinnor! Ölsupa; tisdagssoppa, lite variationer på andras tema och de utnämnas till jättesnillen af Lilla Sakris! Se där går han för resten. Född med buk, glasögon, tonsur och pension; litteraturens beskyddare, damernas vän; medätaren, skuggan. Han kläcker ut silkesmaskar, sedan han köpt äggen; han ser ut som spökdjuret, bär glasögon som en detektiv, en Faux bonhomme, som är förfärlig; en bedragare, som man aldrig får bevisning på, men som man har på känsel att man måste fly; oförklarlig och därför hemsk; smickrar för att få klösa; begagnar allt för sina ändamål, till och med lik; förlåtande där något kan vinnas och hämndgirig där intet är att förlora. Han

talar i kvinnans namn som om han vore kvinna; förtalar sitt eget kön som en självbesmittare och kryper för damerna som alla pederaster: — — — Men se på den där då!

— Vi måste fara nu, afbröt fru Brita, annars mankerar vi båten!

Sällskapet bröt upp för att söka droskor nere på slätten. Men när de passerade ett tält, fingo de se en man i röd fez stående på ett bord och hålla tal för franska båtsmän.

Det var Syrach, målaren, som delvis återfått förståndet och nu trodde sig vara i Brest, där han tillbragt sin sista sommar.

— Situationen är oklar, fortfor doktorn; vattnet är grumligt och öfverklassen kommer att fiska.

SJUNDE KAPITLET

MODER-NÅRINGEN

Dagen före nyårsafton satt Anders Borg, redaktörens tredje son på sin arrendegård Långvik och gjorde bokslut samt kalkylerade. Långvik, som lydde under prästgården, var en medelstor egendom och låg vid en vik af Östersjön åt hafssidan till, inom en arkipelag af holmar och skär.

Anders Borg, som studerat vid landtbruksskola och gift sig mycket tidigt, så att han nu hade fyra barn, satt sedan tre år tillbaka som arrendator.

I två år hade fadern betalat arrendet, men detta tredje vägrade han. I början hade Anders, som var en lättsinnig krabat, lefvat som en herreman och hoppats på bättre tider med tullarnes ankomst. Tullarne kommo, men det blef inte bättre, ty han måste köpa allting dyrt och dåligt. Andra året försökte han dra in på staten, men när han såg att det icke hjälpte, slog han lös igen och lät gå vind för våg.

Men när årsslutet nalkades, och dagarne voro ändlöst långa i all sin korthet, fördref han tiden med att räkna, räkna ut orsakerna till landtbrukets förfall. Och det var högst egendomliga resultat han kom till.

Sålunda satt han nu med mjölkjournalen och såg,

att smöret stod honom till sju kronor kilo, under det att han måste sälja det för två kronor. Han trodde först, att han räknat galet, men när han såg i boken att kon åt upp femton pund hö efter femtio öre pundet för att ge ett kilogram smör, då blef han rädd. Låt vara att den separerade mjölken begagnades till statfolk, kalfvar och grisar, den fick han kvitta mot kreaturets skötsel, ströhalm och den dyra transporten till stan.

Såg han nu efter hvad det kostat att uppföda ett kreatur, så fann han, att kreaturet ätit upp sitt pris, och att han arbetat för intet.

Men det kuriösaste af allt var hans kemiska beräkningar af ladugårdens ut och in. Här stod en ko och förtärde bara torrt hö med några ämbar vatten. Höt bestod ju hufvudsakligen af cellulosa, som var kväfvefri, och vattnet höll ju intet kväfve. Hvarifrån kom då det oerhörda öfverskottet kväfve, som mjölken och gödseln innehöll? Svarade han: från djurkroppens förbrukade väfnader, så måste han återigen fråga, hvarifrån djurkroppen tog detta kväfve till förnyelsen af väfnaderna; ty förnyades icke dessa, så skulle djuret försvinna spårlöst efter tre månader. Ur höt kom så obetydligt med kväfve och ur vattnet allsintet; togs det ur luften då? Nej, svarade Pettenkofer! Det var ju ett underverk, eller också var kemien åt skogen.

Och när han fodrade ut med potatis, som höll nittio procent vatten och två procent kväfve, blef resultatet det samma. Här måste man ju tro att kväfvefri stärkelse kunde förvandlas till — kväfvehaltig ägghvita, och att vattnet öfvergick till den ammoniak, som man slösade bort i lagårdsgropen. Men det stred mot veten-

skapens gällande teorier, och därför stod han framför en gåta, som han slängde ifrån sig.

Mera påtagliga däremot voro hufvudbokens uppgifter att han i år köpt för tre tusen kronor Thomasslagg för att göda jorden, och att arrendesumman uppgick till två tusen fem hundra kronor. Det var ett naket slående faktum, som gaf honom en ny tanke, hvilken lyste upp hans ställning. Jorden kan föda en ägare, men icke både ägare och arrendator; och jorden kan göda sig själf genom en väl reglerad lagårdsbesättning, men jorden har icke råd att köpa gödningsämnen. Detta borde han ha vetat förut, men det stod hvarken i landtbruksläran eller i nationalekonomien.

Han hörde någon komma, och smällde igen böckerna samt tände en cigarr för att dölja sin oro.

Hustrun steg in, ung och stark, men nu med en bekymrad min.

— Anders! Gif mig nycklarna till magasinet; jag måste ha mjöl för att baka.

— Mjöl? Det är slut.

— Slut?

— Ja!

— Åh herre Gud! — Har du sålt det?

— Jag måste!

— Men statarne då?

— Jag får köpa efter hand åt dem.

— Kan vi inte mala i en hast?

— Det finns ingenting att mala.

— Har du sålt spannmålen med?

— Jag måste!

— Nej, nej, nej! Hvad finns det kvar i magasinet då?

— Ingenting! Bara råttorna!

— Vi bli olyckliga om rättarn får veta det!

— Han vet det.

— Det är därför han vågar det han vågar. Ja, det här går inte, Anders, det går inte.

— Jo, men det går så att jag tvingas bli skojare. — Hvad gör rättarn då?

— Jo så, att då torparne ska göra dagsverken, så tar rättarn mutor i ägg och smör, och låter dem slippa dagsverket.

— Har det gått så långt?

— Ja och ändå längre, han är i maskopi med mjölkerskorna! Hvarför kör du inte bort honom?

— Jag kan inte, jag törs inte. Han vet för mycket om gårdens affärer och ställning. Det där med tomma magasinet är värst, ty det är lite olagligt. Det som fanns därinne var liksom hypotek både för arrendet och statfolkets löner.

— Tänk att jag skall behöfva se den där rättarn vid mitt bord när han bjuder sig in... vet du att han suddar i stan och super opp hela huset så att vi får föda deras barn? — — —

— Det kan jag tro! Men det slutar med att jag får bli inspektor, så kanske jag kan komma åt en egendom innan jag dör.

Nu ville frun öfvergå från allmänna betraktelser till verkligheter.

— Kristin i köket begär sin lön. Har du fått penningar för kon, som vi sålde åt slaktarn?

— Nej, men jag väntar honom hvarje ögonblick med pengarne. Hur mycket är vi skyldig Kristin?

— Ett års lön, som du vet, och så har jag lånat af henne kontant... ja, hvad skall man göra?

— Hör du, vi ska ju på kalas i morgon; har gossarne några kläder?

— Nej, det vet du, att de bara ha sommarrockar.

— Vi får väl pylsa in dem i sjalar och täcken, för hemma får de inte stanna. —

— Ja Anders, det här är galet. Jag är född på landet och vet hvad en gård kan tåla, men det vet du icke! En sån här liten egendom kan icke bära en smed, en skogvaktare och en kusk. Och därigenom att du icke kan betala dem deras löner, så stjäl de. Smen stjäl järn och arbetar för egen räkning; han skor hästar åt halfva socken med ditt järn; skogvaktarn säljer ved, och kusken hafre. — Vet du, min vän, jag ville helst gå ifrån alltsammans, för det finns inte en brödkant i huset! Jag skulle gråta, om jag inte tyckte synd om dig, men du är så snäll, och du rår inte för det här trasslet.

Nu kunde Anders icke återhålla sin rörelse; ty han var en god man, som goda ord fick att smälta i tårar; men han kom icke längre än till en tacksamhetens handtryckning, då han hörde bjällerklang utanför.

— Det är slaktarn med pengarne! Vi ä' räddade, utropade han och sprang upp.

— Åh gud! Hvilken lycka, instämde frun och ställde sig vid fönstret. — Men gå inte ut du; låt Lindkvist ta emot!

— Ja, det ska han visst få, för slaktarn och jag är inte goda vänner.

Bjällrorna hade tystnat, men i dess ställe gåfvo båda bandhundarne skall och rusade; jakthundarne svarade, och alla gårdens rackor samlades bakom isupplaget, som dolde den scen hvilken nu afspelades mellan slaktarn och rättarn.

Arrendatorn och hans fru sågo ingenting af uppträdet, men de hörde en ordväxling mellan slaktarn och rättarn, och så högljudd att orden skojare trängde genom innanfönstren.

Efter en stund aflägsnade sig bjällrorna; hundskallet blef ett rytande, som antydde slagsmål, och så kom rättarn springande upp till gården.

Herrn anade oråd, och med varsam hand ville han föra ut hustrun för att skona henne för ett uppträde och sig själf för en förödmjukelse, men hon stannade. Rättarn kom in.

— Hvad är det? frågade patronen.

— Det är slaktarn, som kom tillbaks med kon, svarte rättarn. Han sa' att den var självdöd i okänd sjukdom, och att han skulle stämma patron.

— Hvad gjorde ni af djuret då?

— Han kasta't på backen, och sen fick hundarne fatt i't; jag kunde inte skilja dem åt.

— Låt dem hållas! Här är ingenting att göra åt det. Herr Lindkvist kan gå ner till stallet och låta sätta för kappslädan. — Säg åt skogvaktarn, att han tar isbilln och följer mig.

Rättarn ville nog förlänga audiensen, ty med hvarje hugg åt patron blef hans strafflöshet större; men han måste gå, ty patron lämnade rummet jämte sin hustru.

Makarne voro ensamma i sängkammaren, där de

brukade gömma sig att rådslå och hålla sig dolda, när folket belägrade gården med sina fordringar.

Hustrun började:

— Är det sant, att du sålt ett sjukt djur?

— Ja, det är sant! Jag blir skojare, om jag håller på med det här!

Och de gråto båda.

Hvad skulle man nu sälja? Hvad skulle göras? De rådgjorde och stannade vid att mannen skulle åka ut och låna pengar. Sedan skulle hela gårdsbruket ändras. Ett år var kvar på arrendet, och jorden skulle läggas i hafre; den behöfde icke gödslas och den såldes genast till spårvägsbolaget; den sög visserligen ut jorden, men hvad angick det dem när de skulle flytta?

Hela landet hade gått till hafren, när intet annat lönade, och därför var snart svenska jorden utsugen. Rågen, fattig mans säd dock, gick inte mer, utan måste importeras; ifrån hvetet hade man sjunkit förbi rågen ned till hästkornet; det var förfallet. Och när bönderna tagit sista hafreskörden för att köpa biljett till Amerika, så kunde man knappt få en spekulant till den värdelösa jorden. Den jorden, som plogen bearbetat och som varit gödslad, den gaf bara ogräs eget nog; den kunde icke bli naturlig äng af sig själf, som vildmarken; den var förbannad; den var bortskämd af odlingen och fordrade odling; den kunde visserligen sås igen till klöfvervall, men om icke denna förnyades, upphörde den att ge.

Emellertid, och sedan när arrendetiden gick ut, skulle man göra auktion på inventarierna. Som bönderna hade en märkvärdig smak för att köpa på auktioner, emedan

de trodde sig få allt billigare och bättre, brukade afgående arrendatorer i förväg sälja allt dugligt, och anskaffa sämre nytt. De goda kreaturen och hästarne såldes under hand, och usla sådana köptes i stället. Redskap, vagnar och slädor tillverkades i hast, och kastades in på auktionen. Det var ju intet ohederligt, men gentilt var det inte, och det hade man icke råd till.

När öfverläggningen var mot slutet, körde kappsläden opp på gården: skogvaktaren, en zigenartyp, patrons favorit emedan han var rörligare än torparne stod redo med isbillen. Hans uppgift var nämligen att vid uddar och sund, där man befarade strömdrag, gå före hästen och fresta isen.

När patron skulle upp i släden fick han bevittna ett skådespel, som kom honom att le, trots eländet, som utställde sig.

Fyra af de största hundarne hade i endräkt släpat upp den döda kon på isupplagets väldiga pyramid. Men när de gjort detta samarbete, jagade den största gårdsdoggen ner de tre associéerna, och låg nu som en sfinx ensam och kalasade däruppe. Granngårdarnes hundar hade lockats hit, och den skällande skaran vid foten af isberget rök ibland ihop och bildade ett nystan af pälsar, svansar och tassar. Några statgummor hade gjort svaga försök att dela rofvet med doggen, men dragit sig tillbaka. Allt var uthungradt på gården, människor och djur. Hundarne hade i sin nöd jagat af all hare och ungfågel, och lärde sig slutligen tjuffiska nere på isen, där de gick och snappade bort mörtarne från gäddkroken. Men nu hade de fått kalas.

Piskan klatschade, och i rykande fart for kappslädan ner på isen och ut åt fjärdarne, som lågo blanka.

Färden ställdes först öfver till andra stranden, där på en udde två gamla män hade slagit sig ner i en röd stuga för att utvänta lifvets slut. Den ene var en f. d. kamrer i stadens verk och änkling, som nu vid sjuttio år lefde på sin pension; den andra var en åttioåring, hvit som en dufva och hvilken aldrig varit något, sedan han var student i Upsala. Vid tjugo år hade han fått en lifränta och sedan ingenting gjort. Fallet var ovanligt, men gubben hade lefvat på en enda bragd, ett enda intresse: han hade varit juvenal. Han betraktade sig också numera som ett föremål i ett museum, som kunde visas. Den röda stugan var ryktbar för sitt dyra innehåll; man gjorde utflykter dit för att skåda »en af gluntarne», ty så hade traditionen omvandlat juvenalen. Han hade sjungit med Wennerberg, han hade kännt Carl XV; han hade talat vid Jenny Lind, han hade sett Geijer. Men allt det där spelade ingen rol i dag, när Anders Borg kom åkande för att låna pengar.

Gubbarnas glädje var stor, när slädan körde opp framför stugan, ty de hade varit insnöade i fjorton dagar, icke sett en främmande, icke fått tidningar eller post på åtta dagar.

Anders pälsades af, togs in i värmen, fick en glögg, och måste tala om hvad som stått i tidningarne. Därpå togs kortleken fram, och man spelade en vira, bara en slängtur.

Att tala om pengar är ju tråkigt, ty det sista människan lämnar ifrån sig är guldet, på den enkla grun-

den att denna metall utgör existensens villkor, husrum, mat, kläder och värme.

Efter att ha gifvit ut allt hvad han visste vara angenämt för de gamle, under loppet af två timmar, klämde han slutligen fram med sitt ärende. Då gick ett moln genom det ljusa rummet med de hvita gardinerna; ålderdomens frid var störd, och de gamle pinades af att behöfva lämna en nödställd utan hjälp. De hade inga pengar att afvara, och de plågades af att behöfva erkänna det, att nödgas bekänna sin affärsställning. Och Anders å sin sida led af att ha framkallat denna förstämning; det var ett elände att låna pengar; och han förstod nu huru så många föredrogo svek och till och med stöld.

När han nu satte sig upp i slädan igen, ämnade han vända om hem, men tanken på hustru och barn ryckte opp honom, och med en smäll af piskan satte han hästen i gång, utåt stora fjärden. Skogvaktaren bak på hundsvotten yttrade några farhågor, men patron ville icke höra på. Isen var tunn men seg, genomskinlig som glas, så att man såg tångskogarne på grunda ställen.

På fjärden gungade isen, gick i vågor, men hästen ökade farten, af någon instinkt att han i nödfall skulle kunna springa ifrån den öppnade vaken, och patronen visste af erfarenhet, att saltsjöisen var segare än han såg ut till, och att det icke var så farligt som det syntes. Kursen höll han österut på ett långt land i fjärran, där pastorsadjunkten bodde. Denne, som hade en liten kyrkokassa om hand, skulle nog kunna låna ut tio kronor; så lågt hade han nu satt sina pretentioner.

Bara luft och vatten och det svartgröna strecket i fjärran syntes, då hästen plötsligen stannade.

Skogvaktaren var genast framme vid hans hufvud: kastade isbillen som en lans, och se, vatten steg upp ur hålet.

— Det här går inte, patron, sade Viktor. Får vi vinden ett streck till på ost, så bryter sjön in, och vi är kaputt!

— Inte vänder jag, svarade patronen; sitt opp, så ska du se på åka!

Piskan hven om hästens länder, och det gick för brinnande lifvet i sträckt traf. Isflisor och vattenstänk yrde om ansiktena.

Det gällde bara tio kronor, men det gällde att nå ett mål också och framför allt fylla en plikt, och han tyckte att han erbjöd sitt lif som offer åt de sina, och att han lämnade skammen bakom sig.

Det mörka strecket i fjärran blef allt bredare och kom närmare; takåsar syntes, och strax därpå visade sig folk på stranden, som viftade och skreko.

Skogvaktarn uppfattade första signalerna, hoppade af hundsvotten och skrek:

— Håll patron, det är en våk!

Anders Borg höll in hästen, ty han såg en öppen ränna, där en ångare gått fram. Han steg ur och mätte med ögat rännans bredd som om han ämnade simma öfver, ty han måste fram.

Men efter ett ögonblicks besinnande, tog han en stör, som prickade ut rännan, gick ombord på ett simmande isflak, kajkade med stören och kom i drift. Folket på stranden skrek, när det bar af, men Anders

paddlade vidare. Då han nalkades andra sidan, började hans isflak sjunka, sakta, jämt som en fallucka. Med ett språng hoppade han öfver till nästa flak, som också sjönk, och så till nästa, hvarpå han i fyrsprång nådde land; men sista stycket passerade han med benen igenom strandisen, som klang likt krossade fönsterrutor.

— Är pastorn hemma? frågade han utan att hälsa.

— Ja, väl är han så, blef svaret.

Och nu skyndade Anders upp till ett rödt hus, tämligen likt de andra.

Han gick in med samma fart som han användt på öfvergången af isrännan, röck upp dörren och stod i stugan, där pastorsadjunkten satt i sin gungstol och sof, klockan tolf på middagen.

— Nej, är det du? Jag satt och blundade litet och hörde nödrop på sjön, sade han under det han mornade sig.

— Ja, jag är i knipa, och du ska låna mig tio kronor.

— Tio kronor? Hvar ska jag ta dem? Jag skulle just få ut ett diskontlån, men det klickade...

— Du får låna ur kassan!

Här uppstod en paus, och Anders Borg förstod att han återigen narrats intränga i andras hemligheter och aftvinga en olycklig den förödmjukande bekännelsen om en dålig affärsställning. Men han fann sig hastigt och kastade åt sidan:

— Kan du inte låna af en bonde?

— Jag, låna af en bonde? Nej, min vän, sådan är icke min ställning. Ser du, första året gjorde jag mig gemen, och måste dricka och äta med dem; men så

gick respekten bort, i synnerhet som jag lånte pengar af dem till mina Upsalaskulder.

När jag drog mig tillbaka, började de hata mig.

Jag blef ensam; jag har ingen att tala vid, ingenting att göra. Jag får inte fiska, inte jaga, inte sköta jord. Läsa kan jag inte, för då somnar jag. Jag är dömd att göra ingenting, utom om söndan! Jag torkar bort, jag förstenas under det jag sofver; jag sofver hela natten, tolf timmar, från åtta till åtta, och jag sofver frukost, sofver middag, sofver och sofver. Om du visste hvilket lif detta är! Det är skendöd! — Själavård vill de inte ha, och de som råka i sorg och nöd gå till läsarne. Jag önskar ibland att jag vore läsare själf; men då skall man tro, och det kan jag inte! — Anders Borg, i Herrens namn, hjälp mig härifrån eller jag dör! — Jag har inte talat på åtta dar, och nu har jag till råga på eländet fått en process. Det gick en bonde och stal ved på prästgårdsskogen; jag såg det själf och anmälde det för prosten. Nu är jag stämd för ärekränkning, emedan jag icke kan bevisa att jag sett honom stjäla. Tjufven går fri, och jag kan få ryka in; jag som icke har stulit skog. Bönderna kallar det att jag skvallrat; det säga de om länsman också, när han anger dem, och det var en bof häromdan, som ville stämma domarn för ärekränkning, emedan han dömt på fjärdingsmans angifvelse som är full bevisning. Hvad ska jag ta mig till? Om jag blir afskedad, kan jag icke få anställning som för detta prästman.

Han skulle aldrig ha slutat tala, om han icke fallit i gråt. Och Anders Borg glömde sina bekymmer för detta bottenlösa elände. Men som han icke visste hvad

han skulle säga, fortsatte adjunkten öfverlycklig att få höra sin röst och beklaga sig.

— Hvad ska de med präster att göra? Kan de inte göra som judarne och låta en af församlingens äldste läsa ur en postilla på söndan — jag skrifver af postillor jag som alla andra präster. Kan inte samma förständiga, redliga män läsa i jorden och döpa? — Baptisterna döper ju, och läsarne utdela nattvarden, under det de sköta sina yrken som apostlarne! Vet du, religionen som yrke och födkrok är något galet. Och det där att ligga vid universitetet och supa, lära sig spetsfundigheter och teologiska hårklyfverier, det tar bort all religiositet! Nu ska prästerna exercera i kasärnen också, tvingas att sjunga svinaktiga visor, höra på nattliga samtal mellan gardister, det är att göra slut på hela brödkyrkan!

Här skefvade samtalet, ty Anders hyste för litet intresse för kyrkan, att kunna beklaga dess fall; dessutom vaknade hans egen självbevarelsedrift, så att han under sista delen af samtalet hunnit tänka ut hvar han nu skulle ta sin tia. Därför reste han sig hastigt och tog afsked med det enda uppmuntrans ord han kunde finna:

— Gaska upp dig, gamle gosse! Kom in åt land och hälsa på oss, så ska vi ruska opp dig.

Adjunkten såg på sin vän som på en främmande, ty han var gäckad i sina förhoppningar att finna deltagande. Han tog dock på sig en skinnmössa för att följa till stranden; och han fägnade som en hund, talade alltjämt, men nu om bagateller, om vädret och fisket, om isgången och farorna på sjön, men allt för döfva öron.

När Anders Borg kafvat sig öfver isrännan och satt i släden, höll han norrut; men erinrande sig prästen på stranden, vände han sig om, och nu såg han den öfvergifnes mössa svänga till afsked.

Det klack i honom, men på samma gång erfor han den förtviflades tröst, då han får se en människa, som är ännu mer förtviflad.

— Utan hem, utan vänner, med ruin och fängelse framför sig! tänkte han. Det är synd om honom, men hvar ska jag ta en tia ifrån?

Denna fråga hade han dock besvarat i sitt sinne, då han styrde norrut öfver fjärden, ty där bodde den gamle operasångaren, som led på världen dragit sig undan med sin pension och sin hustru till en gård, som han arrenderat utan jord, men med jakt- och fiskrätt.

En mil efter häst är drygt, men den gick den också, och Anders Borg var åtminstone säker på ett godt glas och ett vänligt mottagande, hur det sen kunde gå med tian.

På farstubron stod den gamle sångaren med sin bössa och en stöfvare. Han kom från en harpromenad, naturligtvis utan att ha fått något, och han blef mycket glad få se en människa, ty han bodde i ödemarken utan granne på en half mil.

Medan Anders Borg rustade med fotsacken, klappade sångaren den löddriga hästen på nosen och sade:

— Det var en bra slädtrafvare du har, Anders.

— Vill du köpa'n? frågade Borg bara för att säga något.

— Om du vill sälja'n! — ty jag har just haft en på prof, men den hade spatt.

— Allvarsamt, vill du köpa häst?

— Ja, visst!

— Då kan du ta min, så får du slädan med.

— Hvad kostar den då?

— Du ska få'n för hundrafemti med släda'n.

— Kör till!

— Kontant?

— Kontant! Stig in, ska jag lägga opp.

— Men du får ge mig en kälke och ett par skridskor emellan, så att jag kan komma hem! Viktor skall få skjuta mig på isen.

— Det skall du få! Alltså afgjordt:

Anders var räddad, nerskuren, uppdragen; och efter ett glas i pälsen, befann han sig på hemvägen, då dagen led mot slutet, sittande på en sparkstötting skjuten af skogvaktarn, som gick bakom på skridskor.

När han i skymningen nalkades hemmet, såg han hela huset upplyst, och han tänkte på den stackars hustrun, som säkert blifvit öfverraskad af främmande och ingenting hade att bjuda på.

För att icke komma olägligt gick han gångstigen upp och förbi isupplaget, där hans gårdsdogg låg blodig och sargad af två ulmerdoggar från herrgårn, hvilka nu kalasade på den döda kon, under det rätte ägaren fick se på.

Anders gick in köksvägen och sökte upp sängkammaren för att klä om sig. Där satt hans hustru och grät.

— Hvad har händt? Hvem är här? Hvarför går du ifrån gästerna? störtade frågorna öfver den gråtande, som svarade i yttersta förtviflan:

— Din far är här, och ämnar stanna hos oss...

— Jag kan inte föda honom!

— Han säger, att du är skyldig honom en större summa...

— Hvad skall han här att göra?

— Han kan inte bo hemma längre, ty hans skilsmässoprocess skall börja, med inställelse för kyrkorådet.

— Åh, Herre Gud...

— Det är rysligt! Det är rysligt!

Anders gjorde sig i ordning efter den äfventyrliga färden för att gå till fadren och mottaga förtroenden, som han icke begärde. Men han lugnade först sin hustru med att lägga fram två femtiokronorssedlar på toalettbordet; den tredje behöll han i fickan, ty det eviga trasslet och nöden hade gjort honom dolsk äfven mot sin bästa vän.

ÅTTONDE KAPITLET

NITTIO-TALET

(Fin de Siècle)

Åttiotalets starka naturalism skulle flyta ut i hafvet, den som alla andra floder. Den naturvetenskapliga metoden var utblommad och gaf ingen frukt mer; många togo metoden för själfva sanningen och höllo envist fast i den murkna plankan, när den gick till botten. Andra, som hade växt i viljan, sökte nya farkoster för att komma vidare. De skildes från perioden med saknad visserligen, ty denna förvildning, detta indianlif hade varit uppfriskande som skolgossens röfvarlif under sommarlofvet; detta ensidiga ljus på världen och människorna gaf skarp relief, satte tingen och händelserna i Rembrandtsbelysning; denna nyvärdering af gamla föremål medförde bokstafligen en ny världsåskådning, som icke såg på långt håll, men skarpt på nära håll. Det var den mikroskopiska metoden. Men den som arbetat med mikroskopi känner alltför väl, att man kan se celler och kärl, där det bara är luftblåsor, och att dammkornet kan bli föremål för en vilseledande demonstrering af ett obefintligt organ. Det var då, 1889,

som världen fick två nya tänkare eller profeter, Langbehn, författare till Rembrandt als Erzieher, och Nietzsche, hufvudsakligen författaren till Jenseits von Gut und Böse. Så stora differenser än förelågo mellan dessa två, hvilka kunna synas som diametrala motsättningar, så hade de dock en gemensam tangent, och det var deras reaktion mot mikroskopismen. Langbehn är makroskopist framför allt. Hvad Rembrandt har med hans bok att göra, det har ingen människa begripit, och ehuruväl man tyckte sig vilja vederlägga hvarenda punkt i hela verket, öppnades dock nya perspektiv bakom fakta, och naturvetenskapen, som höll på att dö i detaljisternas händer, fick nytt lif.

Langbehn, med hvilken århundradet skulle sluta, är egentligen en återuppstånden Kant, med hvilken århundradet börjat, och båda söka räddningen i postulat och imperativ, då omdömeskraften och rena förnuftet icke visat sig äga förmågan lösa världsgåtorna eller gifva individen den styrsel, som behöfves för att hålla god gång i öppen sjö. Både Darwin och Hæckel hade förut, ehuru förgäfves, reserverat sig mot de snabba konsekvenserna, man dragit ur deras arthärledning i och för etikens lösgörande, och Langbehn reagerar mot den naturalistiska psykologien, som förnedrats till veterinärvetenskap. När naturalisterna sade: Låtom oss vara människor! så menade de: Låtom oss vara djur! Själfva teologien eller läran om Gud härleddes från zoologin. Djurets fruktan för det okända och vildens förväxling af drömmen med verkligheten, se där religionens ursprung!

Hvad skulle man då tro om en värld, där männi-

skorna dött som martyrer för en osanning? Hvad skulle man tänka om det stundande, då det förgångna uppgafs vara lögn? Adertonhundra års kristendom, som en vacker dag befanns vara ett misstag? Det var för galet, och ett skott för pannan vore det enda och sista!

Framför revolvern stod nu mänskligheten och såg ingen räddning.

Då kom den andra profeten, Nietzsche, och förklarade först, att det onda var godt och det goda ondt, sedan, att godt och ondt icke existerade. Det var brottets apologi, brottlingsmoralen, som i Oscar Wildes perversitet fann sitt ampraste uttryck. Hade Langbehn genom sina negativbilder ofrivilligt framhäft ljussidorna hos naturalismen, så dref Nietzsche densamma ut i karrikatyrer, som framhöll dess fel.

I Paris hade samtidigt vaknat en känsla af det otillräckliga i positivismen, och det började dugga tidningsartiklar med rubriker: Här sökes en religion; I tjänst åstundas: en profet; Åstundas hyra: en allmännelig, tidsenlig kyrka.

Själfva Zola börjar vakna; och han, som sutit åskådare, lugn, känslolös, reser för att se sig om efter en religion. I Lourdes finner han den icke, då hans läkare »förklarat» underverken, icke som bedrägeri, det var för gammalt, utan som hypnos. Då far han till Rom, icke utan illusioner att kunna modernisera kristendomen och få till stånd en tidsenlig kompromiss mellan vetenskap och religion. Men lyckas icke. Senare söker han som en fanatisk troende sin religion i mänsklighetens framåtskridande genom vetenskapen och arbetet

till rättvisa och sanning, samt slutar i Cabets paradisiska Ikarien, där lammen leka med lejon och skogens fåglar spisa vid falanstèrens fulla bord, när inga fattiga finnes.

Zola växte, ifrån det sterila zoologiska tviflet, till tron på framåtskridandet mot lycka och dygd (det var ett nytt ord). Men många hans lärjungar stannade i växten och fortsatte tjaggla med det utnötta programmet, som nu blifvit satt för positiv.

Zola slutade således som idealist i ordets rätta bemärkelse, och ehuruväl han hatade och bekämpade de religiösa formerna, särskildt den romerska, så var han religiös, troende på sitt sätt.

Men nittiotalets franska ungdom hade icke känt Zola, ville icke känna honom, icke ha med honom att göra. De hade en helt annan lärare och profet, och det var Joséphin Péladan.

Det är ofattligt att våra litteraturhistorici på stat och med lön för att följa samtidens litteratur aldrig nämna den märkvärdiga företeelsen Péladan utan med ett löje i förbigående, under det de hålla föreläsningar om hans tyska epigoner. Man frågar sig om det är okunnighet om hans tillvaro; eller är det Péladans öde att aldrig nå denna liderliga popularitet, som vanligen slutar med vulgarisering, hopens ledsnad på idolen, storhetens fall och slängande på sophögen?

Redan 1884, alltså när Zola endast nått fram till au Bonheur des Dames, börjar Péladans verksamhet med första volymen af hans cykel La Décadence Latine, — kallad Le vice Suprême.

Under de tjugo åren, som sedan dess förflutit, har

han utgifvit fjorton romaner, förutom dramer och filosofiska arbeten, sammanlagdt trettiåtta volymer. De fjorton romanerna gå parallellt med Zolas, men under det denne i Rougoncykeln skildrar andra kejsardömet, målar Péladan sin samtid, tredje republiken. Finis Latinorum är hans motto, och han tror att latinarne skola förgås; han förutsäger deras undergång, skildrar som en Juvenalis allt elände i det moderna Paris; med samma oförskräckthet som Zola och med lika naiv oblyghet. Hans material af upplefvadt och sedt är oerhördt, men hans stil brinnande af nitälskan; han dyker ner i gyttjan, men kommer alltid upp igen, klipper med vingarne och höjer sig mot skyn.

Hans mest lysande roman är L'Initiation sentimentale, en bok om kärleken i alla arter, tonarter och afarter, där han lyfter af taken på alla slags hus och visar innanmätet af Paris. Det är en fruktansvärd bok, rik, stor, och skön trots allt det fula han visar fram.

Samme man har vågat ett storverk och lyckats! Han har tilldiktat till Åschylos' Prometheus de två delar af trilogin, som förkommit; och om de icke fullt stå i ton, så beror det af deras rikare och djupare innehåll, åtminstone synes det så för den som icke tror på antikens oupphinnelighet. Det vore ju bedröfligt om icke världen gått framåt och fört tankelif och uttrycksmedel med sig framåt.

Péladan är ingen nationalist eller revanche-man; han är världsborgare och har i Frankrike infört Wagner trots patrioternas motstånd; och knappast har någon tysk fått sin Wagner så gigantisk som Péladan sin.

För den moderna konsten har han sträfvat genom sina utställningar, och allt hvad symbolism heter har han startat.

Hvad felas med mannen, efter som han ej nått utom sina kretsar? — Ja, han var alltför bildad, för att bli fattad af alla; han var kristen som en korsfarare, och det låg emot honom hos hedningarne, han nagelfor med tredje republikens chequard'er och panamister.

Péladans inflytande är oberäkneligt stort, men han verkar icke direkt, utan genom sina disciplar. Man citerar honom icke, men man hämtar ur hans tråg; hans person gafs till spillo, och den föll på hans pipkragar liksom Kierkegaards på det gröna paraplyt; men han lefver som en ropandes röst, den där införde germanisk bildning i sitt land, och öppnade dess slutna portar för Europa.

* * *

Människoanden vaknade ur sin isolering och kände krafterna upphöra, när den afbrutit kontakten med Jenseits. Detta sökande efter förbindelse med det immateriella var ett utmärkande drag för nittiotalet. Sedan nämligen Hæckel uppställt sitt Systema Naturæ eller Skapelsens Stamtafla på 80-talet, var det slut med naturvetenskapen, icke en ny upptäckt gjordes af vikt; Serumterapien väckte det största allarmet, men det befanns falskt; sedan var det bara knåp på alla håll, små utvecklingar af gamla teser och mycket hallå på falska spår. Naturvetenskapen var faktiskt bankrutt.

Samtidens kraftkälla, elektriciteten, ingick i industrien genom den olärde Edison, som utförde ljuset och gaf fonografen; telefonen var Bells uppfinning från 60-talet; så att den härskande darwinismen aldrig hade några epokgörande följder för samtidens kulturella lif, icke ens inom kemien, där Mendelejeffs periodiska system står som en grafvård på systematikens döds-åker.

Det var då man upptäckte sig vara på villospår och vände om för att vid korsvägen finna en ny stråt. Man hade samlat fenomen och fakta men kunde ingenting förklara; förklara var ju att finna det som låg bakom fenomenet, och när man märkte att det som låg bakom befann sig på »andra sidan», så sökte man helt logiskt Jenseits. Detta var mystiken, som då lät tala om sig. Och det var då som Swedenborg steg upp efter hundraårig grafsömn. Han kom igen på många vägar. Genom Balzac, som åter började läsas i en godtköpsupplaga, där man i Swedenborgs nièce Séraphita återfann spår af Nietzsches Übermensch och Péladans androgyn. Pariserockultisterna återupptäckte Swedenborg och Böhme genom forskningar i Eliphas Levi och Saint Martin; teosoferna spårade honom i Blawatskys Hemliga lära. Men den starkaste handräckningen åt mysticismen var Berthelots utgifvande af alkemiens historia. Denne positivist, som arbetat med kolvätenas syntes, gick här ett ärende åt mysticismen som han icke anat. Om man nämligen i få ord vill angifva skillnaden mellan alkemin och kemin, så kan man säga, att alkemin trodde på grundämnenas förmåga att öfvergå i hvarandra (transmutationen) men nyare kemin icke. Nu hade Berthelot under arbetets gång visat en tilltagande sym-

pati för alkemisterna, hvilket stärkte de klentrognes mod att forska vidare. Samtidigt hade Crookes i »Grundämnenas uppkomst» uttalat som sin mening, att de »enkla ämnena» uppstått och utvecklats ur hvarandra. Lockyer hade inför Franska Institutet framlagt sina misstankar, att fosforn var ett sammansatt ämne, emedan det ägde två spektra. Allt detta stod ju i samklang med den rådande monismen eller alltets enhet och skulle följdriktigt ha varit samtidens åsikt, men inkonsekvent nog vidhöll man meningen om grundämnenas speciella oföränderliga natur, hvilket var en ofrivillig handräckning åt den förkastade läran om särskilda skapelseakter.

Berzelius hade dock ännu 1835 ställt upp den viktiga frågan: »Äro metallerna enkla ämnen?» och i sitt svar därpå uttalat dessa afgörande ord: »En kropp, som jag ordnat in bland metallerna, är ammonium, hvilken består af kväfve och väte; och dess metallisering medelst elektricitet synes tillåta tanken på en sammansatt metall ... Det som gör de andra metallernas enkla tillstånd tvifvelaktigt är, att de synas uppstå i organiska naturen ur ämnen, som icke hålla ett spår af dessa metaller.»

Nåväl, i samma ögonblick metallerna icke voro enkla, kunde de öfvergå i hvarandra, och den självklara följdsatsen häraf framgick befallande oemotståndlig: Man kan göra guld!

Och nästa följdsats blef: Man har alltid »gjort» guld ur svafvelkis, när man trott sig ha utdragit det. Hvilket förklarar Gahns iakttagelse, att nästan all svafvelkis håller guld.

Emellertid, de mänskliga hjärnornas tröghet är så stor, i synnerhet de tränades, att när de dragit det första corollariet, de icke orka dra det andra.

Därför upplöste sig förvåningen i ett dumt flin, som sedermera blef ondsint och slutade med att man visade tänderna. När slutligen i vårt nya sekel Ramsay (och Kelvin) påvisade, att radium kan bli helium, fingo de gamla rutinisterna konvulsioner, då de funno sig ha tagit galen väg och det var för sent att vända om.

Detta var historien om guldmakeriet på nittiotalet, som var så enkelt, enklare än Columbi ägg.

Emellertid för att återvända till Swedenborg. Hundrahöfdad steg han ur grafven: astronomerna i Pulkova hälsade honom som astronomen, Kants och Laplace's föregångare; zoologerna upptäckte honom, och funno att Buffon plundrat hans kosmogoni i sin inledning till Djurriket; kemisterna och bergsmännen i synnerhet hyllade honom; och slutligen kommo fysiologer och anatomer i skaror för att frambära rökelse och myrrha åt den på nytt nyfödde! Men kronan fick Swedenborg af en litteraturhistoriker, Max Morris, som i en längre afhandling förestållde samtidens liberala idol, självfva Goethe såsom Swedenborgs lärjunge. »Swedenborg im Faust» heter uppsatsen (i Euphorion 1899, Häftet 6), däri ur Arcana Coelestia visas, att Fausts beröringar med andevärlden äro förmedlade af Swedenborg, genom Kant och Fräulein von Klettenberg (redan 1771).

Hvad sade Goethes-vännerna om det? Ingenting, ty när man blir svarslös, säger man vanligen ingenting!

* * *

Detta var sekelslutets förnämsta andliga rörelser, som mot de sista åren dock skulle slå ut i några stora gnistor, tändande, lysande för det nya århundradet, som kanske skall bli det allra största, om ock 1800-talet var det största — sedan 1400-talet.

NIONDE KAPITLET

ESTHER

Esther Borg, redaktörens och fru Britas dotter, var en flicka utan skönhet, det visste hon själf, och därför vaknade hon tidigt till det beslutet att bli någonting i stället för att vänta på en man. Hon blef student vid sjutton år och for till Uppsala för att bli läkare, icke af någon särskild kallelse, utan för att ha något att göra.

Hon kom på sitt namn in i kretsar, där samtidens frågor slutbehandlats och där man hade en ny syn på lifvet, en antecipation af det kommande. Det var icke längre några tvifvel eller farhågor, det var axiomer.

Af de manliga kamraterna behandlades hon som en kamrat, men en manlig, för hvilken man icke generade sig. Detta hade ett visst behag för henne i början, och hon kände sig lyftad öfver sitt stånd som kön; men så snart det kom en kvinnlig kamrat med skönhet i kretsen, blef det annat. Då denna äfven upptogs som kamrat, skedde det på ett annat sätt. Den sköna behandlades med galanteri, som en öfverlägsen inkommensurabel, med ett ord som kvinna. Det råa skämtet tystnade, herrarne blefvo städade, det spred sig värme, och en

stämning full af dof lyrik lade sig öfver sällskapet, där Esther icke igenfann sin plats, ty hon kunde ju ej beröras angenämt af kvinnlig skönhet eller dela sina kamraters förtjusning inför en af hennes kön.

Då märkte hon det skefva i sin ställning; och den där jämlikheten med männen blef henne som en förnärmelse, en kränkning, i synnerhet som hon försummades. Därför vårdslösade hon sitt yttre, bortlade all kvinnlighet, gick på krogar, slog käglor och deltog en afton i ett slagsmål med gesäller. När hon cyklade, anlade hon sportjackett med knäbyxor, och denna kostym antog så småningom formen af en mansdräkt.

Kamraterna glömde också efterhand, att hon var kvinna, kallade henne aldrig Esther utan Borg, först, men om aftnarne hette hon Pelle och var då iklädd en kaisermantel med pelerin och studentmössa, så att ingen kunde se annat än det var en karl.

En afton efter ett jätterus på Rullan föreslog en medicinare, att de skulle gå till flickor, och Pelle följde med; det fann man helt naturligt. Som scène var det ju nytt, ehuru inga hemligheter förefunnos för medikofilaren Esther Borg.

Flickorna tittade nog lite underligt på den gossen, men de hade annat att tänka på, och man var ju där hufvudsakligen för att dricka och prata. Bland innevarande gäster befann sig äfven en ung grefve, hvilken visste hvem Esther var, men ändå tyckte det vara sällsamt finna en familjeflicka på ett sådant ställe.

Ett ögonblick blef salen utrymd, så att grefven och den falske ungherren blefvo ensamma.

Det var en viss stämning i det rummet; lågt i taket

var det, hvilket hindrar uppkomsten af mörker ofvanför hufvudet; väggarne voro indelade i fält, inramade i skulpterade lister, hvilka omslöto målade landskap med herdar och herdinnor, som vallade får och åto körsbär, oskyldigt, barnsligt. Fönstrens gardiner voro af storblommig taft, och mellan dem syntes slottet i månsken. Grefven hade satt sig vid det gamla pianot och lekte nu med tangenterna, som om han väntade bli afbruten af ett tilltal från Esther. Men när hon iakttog envis tystnad, spelade han upp Chopins 2:a nocturne i g-dur.

Esther kände den icke, därför häpnade hon öfver de sköna tonerna, hvilka tycktes henne tillkomna just nu. Modulationer i dur, hvilka klinga som moll, den djupaste smärta, som medför sin egen tröst; en vaken natt, som har den lisan att icke störas af svåra drömmar, huru pinsam än vakan må vara. Stället förändrade utseende, omgifningen förgylldes, och den unga flickan greps af ett vemod, som var hennes indolenta natur främmande. Hon hade kommit hit som till anatomisalen, där det var ruskigt, men där det stygga adlades af intresset. Plötsligt öppnas för henne en annan värld af renhet och skönhet; ett ljust moln isolerade de två från den osnygga omgifningen, ställde sig skyddande omkring dem och kom dem att glömma hvar de voro.

När grefven slutat spela, måste han tala, efter som hon icke sade något:

— Vet ni hvad jag spelade?

— Nej, jag känner det icke.

— Det var Chopin! Och det förekommer mig som om han diktat denna nocturne en natt, på ett sånt här ställe, där man blir vemodig af att söka en glädje, som

icke finns; där man känner hela tillvarons elände inför det mest ofullkomliga af allt ofullkomligt.

— Tror ni verkligen Chopin besökte sådana här ställen? frågade flickan, som icke var riktigt med ännu.

Grefven log sorgset:

— Ja, visst gjorde han; skulle det vara så underligt? Ni och jag sitter ju här.

Detta ni och jag lyfte dem öfver, och slöt dem tillsammans i ett vi.

— Det är sant, svarade Esther mera naivt än hon ville, då hon ju därmed accepterade artigheten.

Grefven log åt det kvinnliga draget att icke försmå en komplimang, och i detta ögonblick kände flickan att hon tilltalades af en från andra sidan, och hon sökte kontakt med detta bättre.

— Hvad gör ni här egentligen? Hvarför är ni här? frågade hon nästan ofrivilligt förebrående.

— Ja, min fröken, det är inte lätt att säga. Jag följer med; jag låter en skymt af misstanke falla på mig att jag är lik de andra, för att undgå andra orättvisa misstankar. Det finns för öfrigt en attraktionskraft hos dessa ställen och deras innebyggare. De påminna om ett naturtillstånd vi lagt bakom oss, och därför synes mig deras beteende naivt som landtflickans. Jag ser aldrig något oblygt, aldrig någon ruelse, som skulle antyda medvetande om orätt; jag förstår det icke, men kan icke fördöma det, jag gillar det icke heller. I julas, själfva julafton, gick jag förbi sjukhusets afdelning för flickor. Huset ser ju ut som det hade alla sjukdomar och rappningen har fallit af fläckvis som sårskorpor. Nåväl, jag gick förbi där i jultankar, och genom fönstren

på nedra botten med deras järnstänger trängde sång ut på gatan; jag erfor ett ögonblicks oändlig smärta, då jag försatte mig i dessa olyckligas läge — tänk! en julafton därinne! — Men hvad hände? Sången trängde starkare ut till mig, och jag hörde: Sjung om studentens lyckliga dag...

Esther afbröt och fullföljde:

— Jag gjorde just ronden därinne den aftonen, och jag såg dem dansa kring julgranen, i hvilken hängde ett krucifix, som de fått af Elisabethsystrarne. De visade samma oförställda glädje inför den korsfäste som inför pepparkaksgubbarne. De kallade den korsfäste för Frälsaren, icke för Kristus, och namnet Jesus uttala de aldrig. De tro på Frälsaren och tala om honom som små barn; höra de en fritänkare häda, så rysa de och uttrycka sin afsky. Kan ni förklara dessa människor?

— Nej! Det kan jag icke! svarade grefven; och därför behandlar jag dem alltid med en indifferent aktning som medmänniskor. Har ni för öfrigt märkt, att på deras väggar ni aldrig ser en oanständig bild, nästan aldrig hör från deras mun ett plumpt ord...

— Ja, jag som läkare, och (här stannade Esther framför ordet, men lät det gå) och kvinna får ju inte höra't...

— Inte jag heller, svarade grefven...

Nu log Esther:

— De beror kanske på hvem de talar vid.

Grefven rodnade som en man, hvilken får en artighet af en kvinna, och för att dölja sin förlägenhet gick han vidare med stor ifver...

— Men det mest utmärkande hos dessa flickor är

deras benägenhet att skratta; det skall vara roligt, allting skall vara roligt, icke som vi trodde förr, emedan de vilja glömma eller slå bort samvetet; de kallas ju för glädjeflickor, och det är rätta ordet. Hvad är då detta för naturligt urval af människor? Hvad säger er vetenskap om den saken?

— Den kan ingenting säga, ty den vet ingenting. Möjligt är att dessa äro nära afkomlingar af vildar, då de ha ett annat samvete än — vi, ty det är nästan omöjligt att väcka deras skamkänsla; de vill inte höra talas om'et, förstå det inte, slå bort det, och det värsta de frukta är allvarliga män.

— Ja, jag vet det, svarade grefven; mig hatar de därför att jag är så tråkig, och jag har ändå aldrig försökt tala förstånd med dem; men jag kan inte skratta...

— Inte? Men det är så hälsosamt!

— När jag får något att le åt en gång, skall jag le; det är mänskligt; men att skratta är alltid elakt, och framkallas af det befängda, det förvridna, det onda; därför upplöser det sig vanligen i tårade ögon och följes ofta af en tomhetskänsla, som slutar i verklig gråt, gråt utan orsak.

Nu först bemärkte Esther att unge grefven var klädd i frack. Det såg han och fortsatte:

— Ni ser på min frack! Jag har varit på supé hos professor X.

— Nåå?

— Det är rysligt, men kanske nyttigt. De unga gymnasticera sig i att tiga och de äldre i att förtiga; alla gå som med grimma för att inte bitas; och i kväll var sällskapet sådant att ingen vågade yttra ett förnuf-

tigt ord; alla tego. Det kallas att utbyta meningar. Vet ni, efter en sådan maskerad längtar man att komma hit. Eljes bruka alla supégäster hasta till kafét, för att där få säga det som icke sades på bjudningen.

— Tycker ni det är roligt att lefva? frågade Esther helt hastigt.

— Att lefva? Är detta att lefva? Det är ju bara frågan om att döda, döda alla sunda, starka drifter, som skulle uppehålla lifvet; och dödar man dem icke med försakelse utan ger dem luft, så dör man på sjukhuset, eller senare dör man af kallbrand i det heliga äkta ståndet. Det var en faslig blague det här med lifsglädjen på 80-talet; profeterna slutade i sorg, och allt gick tillbaks i de gamla spåren. Vet ni jag har en vän, som ligger på sjukhuset och dör så sakta och varligt.

— Jag känner honom; det är skalden ni menar?

— Ja, ska vi gå dit, i månskenet? Han tar saken ganska lugnt.

— Gärna! svarade Esther, och de bröto upp.

Höstnatten var månklar och ljum; de gingo tysta smågator, stora gröna gator och kommo in i sjukhusparken. Under de väldiga träden voro tält uppslagna för de sjuka, hvilka där sofvo eller vakade alltefter som. Men under en lönn satt underläkaren och drack whisky med en kandidat. Esther och grefven, som kände båda, stego fram och frågade efter skalden.

— Jo, svarade underläkaren, han ligger här invid och är vaken, men han har väl inte så långt kvar, efter som han skickat bud på professor X.

— Hvad? Teologen? trågade Esther förvånad.

— Ja, gubben och Axel plägade ju umgänge i all vänlighet, för att strida, i all vänlighet, och skalden har bedt oss vara vittnen till deras sista batalj för att hindra oriktiga redogörelser om förloppet.

— Få vi gå in till honom under tiden, då?

— Var så god; han ligger och läser Andersens sagor.

Esther och grefven gingo in i närmaste tält, och där låg Axel E. läsande vid en lyktas sken.

Det var en liten utmagrad gestalt med svart helskägg, exotiskt utseende, franskt eller italienskt; hans ögon voro stora, glänsande, och han forskade en stund innan han kände igen de inträdande, ty hans ögon hade börjat svika liksom hans hörsel. Därpå log han, räckte hvardera en hand och bad dem med hviskande röst sitta ner. Han visste nog han skulle dö, men han förteg det för sig själf, och ville inte att en annan skulle säga det. Men ibland for högmodet i honom, och då skulle han skryta med sin oräddhet.

— Ja, gossar, hviskade han, nu slocknar jag; ögat mister sitt ljus, örat sitt ljud och rösten sin klang.

Nu hostade han, hemskt, ty han hade stryplungsot.

— Men ser ni, ännu är det ingen fara, ty pulsen går ned till 38 grader om nätterna, och nätterna är värst. Nog vore det skada i alla fall, om jag nu skulle gå bort, då jag är rengjord från tobak och sprit och allt annat. Jag känner mig som tvättad invärtes. Ja, det är ruskigt att lefva. — Hör ni, den här Efraim är en konstig karl. Han skref ett bref till mig från Norrbotten och börjar så här: Om detta bref ännu träffar dig i lifvet. — Inte skrifver man så till en sjuk människa. Ja, lifvet! Vet ni hvad det värsta är som jag

upplefvat? Sitt ner ska ni få höra!... Esther minns den där flickan med röda håret, ja! som jag skulle gifta mig med. Jo, vi for öfver till Petersburg, och efter den första lyckotiden kom ledsnaden. Vet ni hvad ledsnaden på tu man hand är? Ensam kan det vara svårt; det är dock uppbyggligt; men på tu man hand det är fasansfullt, det är döden; man är bunden vid hvarann, men man hatar hvarann, så gränslöst, därför att man binder hvarann. Nåväl, hon hade i hemlighet skaffat papper, som äfven skulle binda mig genom vigseln. När jag upptäckte hvem hon var, förebar jag min fattigdom mot ett äktenskaps ingående, men då svarade hon: jag har pengar. Vi bodde på ett enkelt hotell i samma rum. Men en dag — hon var borta halfva dagen — förde hon mig till en restaurant, den första i Petersburg. Där presenterade hon mig för en vän, som bjöd oss på en hundrafrancs middag. Jag behöfde ju bara se för att förstå, och när de vid champagnen växlade en blick, fattade jag ett beslut. Nåväl; hemkommen på natten låtsades jag somna. När jag visste att hon sof, gick jag upp, tog hennes portmonnä, ty mina pengar voro slut; grep mina kläder och skodon, smög ut i farstun; och i iskalla vintern klädde jag mig — i stenfarstun. Därpå sprang jag till stationen. Men intet tåg fanns förr än sex timmar senare. Gossar! Jag gick på stationen i sex timmar! Och i ångest att bli gripen som tjuf! — Men jag lyckades fly! — — — Tjuf! Hvad säger ni om det? — Och hur skulle ni ha handlat?

— På samma sätt, svarade grefven, om för att trösta en döende, eller för att han trodde sig i stånd till handlingen.

— Tjuf! upprepade Axel E.

— Nå, har du förebrått dig det sedan? frågade Esther.

— Nej, svarade skalden. Kan ni tänka er det! Inte har jag förebrått mig, men jag har varit ursinnig därför att jag tvingats in i en sådan smutsig situation. Jag handlade på god tro, i hänförelse, och så... men hvem jag skall bli ond på, vet jag inte. Slumpen, ödet, omständigheterna äro för mig personer, som jag icke kan definiera, men hvilka jag känner som lefvande väsen.

— Hvarför har du kallat på professorn? afklippte nu Esther, som tyckte mer om verkligheter.

— Professorn? Jaså; det hade jag glömt! Jo, jag var ensam och ville strida med honom.

— Vill du inte ha morfin och sofva i stället?

— Morfin biter inte på mig; nej, jag vill vara vaken och tala; jag vill höra min röst så länge den hörs!

Nu visade sig i tältdörren ett hvitt gubbhufvud, som icke var af det vanliga slaget. Det var icke Paulushufvudet, icke Petrus heller, men något af hvarje. Framifrån lyste välvilja, undergifvenhet under ödet, kristlig ödmjukhet; men i profil visade sig en druid, en Odins präst, som letade efter flintknifven för att tälja ut hjärtat ur fångarne. Man kom att tänka på Upsala högar, på Odinslunds trädgrenar, där de slaktade skulle hänga som offer åt den oförsonlige försonaren.

Men Axel E., som såg den gamles kolossala silhuett genom lyktskenet kastad på tältduken, fann honom där tecknad som en molngubbe man ser efter åskväder, något af Zeus eller Moses, och han blef ofrivilligt im-

ponerad, liksom alla hvilka kommo i närheten af denna ungdomens biktfader.

— Nå, min kära Axel, började den gamle, hur har du det nu?

— Det är nog dåligt, farbror, svarade Axel E., som redan ångrade, att han i sin svaghet frammanat denne robyste kämpe.

— Hur är det med din själ, då?

— Ja, si farbror, det är den jag har legat och tänkt på i dessa nittio dagar, men jag kommer icke till klarhet.

— Inte det? Inte det? Har du inte kommit till medvetande om din skuld?

— Nej, det har jag inte. Att jag är en syndare, det vet jag, eftersom vi äro födda i synd; och efter vi alla äro syndare, så är jag intet undantag som behöfver bekänna mina synder inför en annan syndare, hvilken vore lika skyldig bikta sig inför mig, då vi ju äro syskon...

— Du är fjärran ännu, min gosse...

— Vänta lite, så skall jag säga alltihop i dess sammanhang, och mina vänner här skola vara mina vittnen. — — —

Här hostade han, och hans hviskande röst återfick sin klang, när han reste sig i sittande ställning.

— Jag var tolf år, då min manbarhet visade sig. Af fullt oförstånd, på lek, blef jag narrad af en äldre kamrat, hvilken jag sedan bannade öfver som min ungdoms förförare, och ganska långt fram i tiden, då jag återsåg honom och han namngaf sin förförare. Nåväl, jag blef skrämd af en bok, som höll på att bringa mig på dårhuset af fruktan för de eviga straffen. Jag blef

läsare, och trodde jag skulle få frid; men det sinnestillstånd, som religionen medförde, vill jag kalla osaligheten; allting blef svart omkring mig, värld och människor, och det värsta var med askesen och plågeriet. — Jag låg på bara sängbotten med salgjordarne som skuro in i min kropp, och jag frös under blotta lakanet; jag gjorde aftonbön på kakelugnsstenarne; jag svalt mig; jag förödmjukade mig för människorna, så att jag gick ner i rännstenen, väjande för hvar och en, emedan jag ansåg mig sämre än alla andra och icke värdig att gå på trottoaren. När jag nu öfvervunnit mig själf, så öfverfölls jag i sömnen af drömmarne; och det nya oförklarliga skrämde mig, så att jag icke vågade sofva; den heliga sömnen var mig vänd i förbannelse; men min själ var ren, ty jag diktade endast vackert, det vet ni alla, som läst mina ungdomsdikter. Då jag nu såg att den goda viljan, alla ansträngningar voro förgäfves, och då jag trodde att mitt lif skulle flyta bort, då jag fann att mina böner till Gud endast besvarades med gäckeri, då trodde jag mig vara i helvetet, och att Gud vändt mig ryggen. Då kom jag att läsa Stagnelius, och fick af honom ett slags förklaring på eländet. Själen var nedkastad i kroppens fängelse, och kunde endast hålla sig fri genom att då och då vräka ett stycke kött åt djuret, i form af offer. Jag gjorde så — — — och hvar gång jag gjort så, har min själ lättat ankaret och jag har flugit öfver träsken. Men så snart jag återföll i askesen, sysslade mina tankar endast med sensuella ting, liksom den hungrige alltid tänker på mat. Så fick jag denna sjukdom! — Då frågas, hvarför icke alla få den; och hvarför de icke angripas först, som drifva

otukten likt en sport, hvilket jag icke gjort. Svara på det! Läkarne säga att somliga individer äro immuna, emedan deras föräldrar burit på giftet...

Nu reste sig gubben i vrede och slängde Druid-hufvudet:

— Har du kallat på mig för att jag skall sitta och höra på sånt här svineri?

— Ja, gubbe, du skall höra på mig, skrek den lille mannen i sängen; och han fattade i det hvita skägget som om han ville rycka dän ett lösskägg. Du skall höra på mig, du skall veta innan du dömer. Du skall veta, att mina känslor höllo på att gå afvägar när jag med återhållsamhet sökte bli fri från helvetesbranden; du skall veta att jag befalldes af min fars husläkare söka upp kvinnor, och att det skedde med min fars vilja och vetskap.

— Det ljuger du, svarade människooffraren.

— Åh, vet skäms: Vet hut! Du gamle, som har sofvit i äkta säng med en kvinna den du älskat, en lycka, som aldrig beskäres en ung man, emedan han saknar brödet: du skulle beklaga, du skulle trösta, men du har bara stenar och ormar där du skulle ge bröd och fisk.

Gubben tog åt boken på nattduksbordet, och när han såg Andersens sagor, lade han den tillbaka med en liten öfverseende min af missräkning.

— Ja, fnys åt sagorna, men läs den om prästens elaka drömmar när han predikat om eviga straffen. Känner du den?

— Här är min rol utspelad, råkade Druiden vilse-säga sig.

— Du sade't; din roll fortfor den döende. Kom ihåg världsbegärets rörelser i eder, som du predikat för ungdomen, tänk på hela »det inre sinnets frihet från världens tjusning» när världen nästa gång skall tjusa dig, hofpredikant! »Ve den som dukar under i denna strid och sträcker vapen», Principiis obsta! Du känner ungdomens frestelser, gamle, men du känner icke ålderdomens, när världslig ära och utmärkelse lockar dig till affall, din dag kommer, då du skall tre resor förneka din frälsare, Petrus, då du skall narras att loftala antikrist, som med sina kringsmygande läror ursäktade synden, då Gud skall slå dig med blindhet att du skall äflas intaga dens tronstol, som stungit vår frälsare i hälen! Pass på! när den dagen kommer, och tänk då på mig, som icke finns mer...

Här slocknade den sjukes röst och han sjönk tillbaka på kudden i en slummer.

Hofpredikanten, ty så hade han nu skiftat hamn, och han hade många, blef nu hög, vid tanken på sin värdighet, hvilken måste iakttagas inför den studerande ungdom, som åhört den läxa han fått; och liksom han öfverlämnade målet åt vederbörande läkare, hälsade han afsked med handen och kastade en fras:

— Doktorn ser till att han får sofva.

Därpå utvecklades molngubben på tälttaket och blef fruktansvärdt stor, en jättes hufvud, urtidsmänniskans, som kastade sten på kyrkor, inte tålde ringklockor och fasade för lukten af kristet blod. Så krympte resen ihop, och kröp ut genom tältluckan.

Nattbrisen från slätten ristade de stora lönnarne, som susade och risslade likt en bäck i småstenar; tält-

duken gick i små vågor och lyktans fyra hörnstolpar kastade sin skuggbild som en bur, i hvilken den sjuke visade sig med det hvita ansiktet uttryckande den oändliga smärta den människa erfar, hvilken anser sig lida oförtjänt.

— Han sofver utan morfin, sade underläkaren, efter att ha undersökt pulsen.

De tre unga människorna gingo ut, och satte sig under lönnen vid whiskybordet. Månen hade sänkt sig, och lyste hvitt på tälten; ett läger slaget åt sårade och döende.

— Ja, gossar, började underläkaren, blir ni kloka på den professorn? Nu är jag som teosof och martinist böjd att antaga, det någon främmande själ tidigt satt sig som en ymp på denna vildstam, och lefver vidare parasitiskt på honom. Denna storinkvisitor är i botten en annan än han synes; om jag finge raka och klippa honom, skulle ni troligen få se en typ ur Lombrosos album: jag menar att han är en ond människa, som kommit till medvetande om sin ondska, och därför fått denna påle i köttet, som kallas religion; eller han har själf lagt sig stången i munnen, för att icke bitas. Har ni inte märkt att goda människor aldrig äro läsare? och att läsare alltid verka elaka på oss vanliga syndare? Jag var läsare då jag var ung, och jag tog emot religionen som ilskna hundars spikhalsband. Utan min ungdoms stränga religion hade jag varit en omänniska, ty jag var icke snäll af naturen. Läseriet är ett sinnets tillstånd, som infinner sig eller uteblir; det är således idiotiskt att hata eller förebrå en människa för hennes sinnesförfattning; läseriet är ett peni-

tenstillstånd, en sträfvan till uppfostran åt übermensch till; misslyckas ju ofta, och därför synes läsarne vara hycklare, men äro det icke; en religiös människa är alltid en bit sämre än andra, emedan hon behöfver gisslet, och en bit bättre än andra, därför att hon begagnar gisslet. Tänk er en Oftedal *utan* religion? Det hade varit en Caligula sannolikt; nu blef han bara en liten Ludvig XV; det är alltid något vunnet. Hvad Axels bekännelse angår, så vet jag att den är sann, och det var pinsamt höra den gamle göra honom till ljugare, men han förstod väl inte bättre, ty han har väl aldrig lefvat lifvet. Och det är den stora frågan, ser ni, om man skall gå igenom det eller gå utomkring smörjan. Jag vet intet; somliga dyker ett tag och simmar vidare; andra stannar på botten. Det tycks vara förutbestämdt för hvarje särskild, och Axels gnosticism, som han fått af Stagnelius, synes ha gifvit honom en trang att ödelägga det materiella underlaget för att lösgöra det andliga. Om religionen är i stort taget anknytning med det ofvan, så var Axel religiös, ty han befann sig alltid stadd på flygt, sökte alltid bakom fenomenet, tog lifvet som något provisoriskt, öfvergående, ett gästspel i förbifarten, led af tillvaron, och längtade hem. Han var ingen ond människa, snarare motsatsen ...

Här afbröts talaren af Esther, som blifvit upprörd:

— Hvarför säger du han *var?*

Läkaren syntes åtra sig, men det var för sent:

— Jag säger *var*, därför att han *är* icke mer. — Det visste jag för en stund sedan.

— Är han död?

— Ja!

Det blef tyst, och de tre ansikten blefvo hvita. Ingen ville säga något banalt inför den stora gåtan. Men de reste sig, och gingo in i tältet för att ta afsked.

Morgonen hade grytt och lyktan var slocknad.

Tältduken var utifrån svagt rosenfärgad, och den döde låg med hufvudet kastadt bakut, munnen öppen som i extas, och ögonen riktade uppåt; hela ansiktet strålade af hänryckning, som om han sett något öfvermåttan skönt, sina drömmars land kanske.

*

Efter en lång vinter i Upsala blef det vår igen, och Esther kom hem till föräldrarne. Storö hade utbildat sig till badort och fått societetshus; dit kommo mångahanda folk, kutterseglare, sommargäster. Och Esther måste gå klädd som dam, hvilket föreföll henne högst kuriöst; särskildt fann hon det hvita som att gå ikring i sina sängkläder, påminnande om lakan och örngått, menade hon. Allt satt illa på henne, tog sig inte ut, och när hon visste det, höll hon sig undan. Men fru Brita tvang henne gå ner på societeten, ty hon fick icke glömma att hon var kvinna. Dessa stunder voro hennes bittraste när det var dans. Då kunde hon sitta vid väggen och vänta bli uppbjuden i timmar, men det kom ingen herre: och kom det verkligen någon, så såg hon medlidandet med den fula flickan, och det kränkte henne i det innersta. Då uteblef hon och gick till skogs, for ut till sjös, men skickades åter till danssalen vid nästa tillfälle. Denna utställning af hennes kvinnlig-

het, denna täflan i en ojämn, ovärdig kamp slet sönder henne, och hon bannade öfver det grymma nöjet, där de af naturen vanlottade skulle märkas offentligt.

Det var en sådan dansafton på försommaren. Föräldrarne sutto i direktionen, och Esther hade af hänsyn för dem och äfven med åtanke af det välgörande ändamålet gått med. Men hon hade icke gått in, utan tagit plats på verandan, där hon såg paren tåga förbi. Värsta pinan för henne var att dölja sitt ansiktes uttryck af missräkning och grämelse, och detta våld gaf henne miner af vildhet och trots.

Som hon satt där, kom en medicinare från Upsala, något munter från en kutter:

— Nej, si Pelle, undslapp det honom. Är Saul också bland profeterna? Inte går du väl på såna härna utställningar af reproduktionsdjur?

Esther blef svarslös, och kamraten gick in, utan att bjuda upp henne. Detta att han icke satte i fråga det hon skulle vilja dansa, kränkte henne på ett särskildt sätt, trots det artiga i mannens tvetydiga yttrande, då han höll henne för god för detta spektakel.

Efter en stund syntes unge grefven från Upsala förande balens drottning, ortens skönhet, hvilken hängde på hans arm och drack hans blickar. Esther såg dem inträda i salen, dansa, och därpå konversera. Alla badgästerna följde de två med menande blickar, och en äldre dam, som kom ut ur salen, hördes yttra:

— Den där skall bli grefvinna! Lycka till; en grefve, hvars far är kassör och hvilken själf är socialist, det är ett fint parti.

— Men han ser bra ut! svarade den andra damen.

Esther hade hört; och när hon nu såg detta nya uttryck i grefvens ansikte, som återstrålade den unga skönhetens, då blef det mörkt inom henne, och hon förstod hvarför hon aldrig sett hans ansikte få denna glans i hennes närvaro.

Hon gick direkt hem och satte sig på sin kammare. Det var natt men ljust, och enstaka toner från societetsmusiken trängde fram till henne. Då kom hon att erinra Chopins nocturne, som han spelat för henne i den sällsamma societeten där i Upsala. Med sitt kalla, nyktra temperament, hade hon trott sig stå öfver sådana barnsliga känslor som erotik, men nu var hon fast, det fanns intet tvifvel. Och där satt hon och grät, af smärta öfver att vara försmådd.

När hon icke kunde somna, gick hon ut; kom ner till stranden och tog en båt; satte sig vid årorna och höll ut mot fjärden mot ett litet skär, som brukade vara hennes mål.

Men hon måste förbi societetshuset, och där ljöd ännu musiken; de bleknade ljusen lyste genom fönstren. Hon ville fly, men drogs dit som om strömmen satte henne. Då tog hon ett årtag och vände rätt ut mot sista udden så att hon fick landet bakom ryggen, och så styrde hon utåt.

Men pianomusiken följde henne med den svaga landvinden. Och hon tvangs att sätta årorna i valsens takt, ett, två, tre, hvilket kändes som om hon kommenderades därinnifrån, därbortifrån, där deras kroppar rörde sig i samma rytm. Då vände hon igen i annan riktning, men hon kom inte ifrån det, kom icke ut ur denna trollkrets. Plötsligen afstannade valsen, och det blef

en stunds tystnad, endast störd af måsar och vågskvalp. Men så började tystnaden höras, och i sitt minne hörde hon nocturnen, förnam den snarare, såsom man kan erinra musik inom sig. Dock, detta var ju verkliga ljud, g-dur, klingande som moll; det var hans anslag, hans spelsätt! Hvilket förräderi! Han spelade deras Chopin för henne, drog henne in under deras täcke, de en gång gömt sig i!

Nu flydde hon på allvar rätt ut till hafs, och sökte med årornas buller nedtysta musiken; vattnets forssande om fören hjälpte på, och hon var slutligen utom hörhåll, när hon gick förbi ett litet skär med en tall på. Men då, när hon saktade farten, och lade upp, hörde hon årors svaga ljud i tullarne bakifrån skäret. I nästa ögonblick sköt den skarpa fören af en hvit snipa fram öfver den låga hällen, ett hufvud syntes, och grefven vid årorna trädde fram.

— Är det Esther? frågade han helt lugnt.

Flickan svarade, utan tecken af förvåning.

— Ja, och är du här?

Det hon trodde ha bakom sig, var framför; strömväxlingen skedde så snabbt, att hon genast fungerade normalt.

— Det var en skräcklig séance därinne! fortfor grefven.

Nu först kom Esther tillbaka i den tillryggalagda pinsamma stämningen:

— Jag trodde du var kvar och dansade med den sköna!

— Nej tack! Det var en sån där som skulle ha drag efter sig; en kokett kokott! Hon lade an på mig

för att få sjöofficern, och så tog hon sjöofficern för att plåga postmästarn, och att hon skulle sluta med apotekarn förutsåg man.

— Såå? invände Esther, hon kallades redan grefvinnan.

— Jaså, hon stal mig? Hon såg så ut, och den slutar nog med hundbröllop.

— Hva' å de'?

— Ska vi ta i land och se på soluppgången?

De togo iland; och när orsaken till Esthers sorg var upphäfd, så föll hon ner i sitt gamla vanliga humör, med en stilla indolent skepsis, och utan aning om erotik.

Och så foro de hem i soluppgången!

*

Grefve Max stannade åtta dagar på Storö hotell, och under hela tiden umgicks han förtroligt med Esther. De seglade och promenerade, men gingo aldrig i societeten; deras förhållande var oförändradt, med den lilla skillnaden att Esther började vårda sitt yttre, antog med den kvinnliga dräkten kvinnliga fasoner, och röjde vissa drag af en vild, sund skönhet. Föräldrarne sade ingenting, ty de visste att här hjälpte ingenting. Men en afton — en afton hade de unga gått långt ut i skogen för att se på hafvet. Hon hade satt sig på en häll, och han hade sträckt ut sig invid hennes sida. Det såg mera intimt ut än det var, i synnerhet som han just fattat hennes hand och frågat hvarifrån hon fått den ringen hon bar.

Då framträdde med ens fader Borg, redaktören, och skälfvande fick han endast fram de sedvanliga orden:

— Är herrskapet förlofvade?

Ställningen var pinsam, och grefven måste ju tala först:

— Det har vi aldrig tänkt på, svarade han och reste sig, långsamt, men han betraktade Esthers ansikte, som fått ett nytt uttryck, af blygsel, blyghet och barnslig fruktan inför fadren, och han upptäckte i ett slag arten af deras intimitet. Därför fortfor han, men i ändrad ton:

— Det beror för öfrigt på Esther.

Flickan skiftade åter hamn vid detta medgifvande, och fadren hade ofrivilligt tändt den gnista, som ännu straxt förut icke var född.

— Efter som Max kan tänka sig möjligheten, och...

Här föll hon i gråt, och kastade sig i fadrens armar som om hon där ville dölja de känslor han själf blygdes för.

Det var länge sen Gustaf Borg varit med om dylikt, och när han hade Esther i sin famn, erfor han som om hon åter vore barn, och hans faderliga känslor öfverflyttades på den unge mannen, hvars hand han fattade.

— Lycka till då, sade han, och röck upp sin manlighet. Nu lämnar jag er, men jag väntar herrskapet i mitt hem till middan.

Och så gick han.

Förvandlingen hade skett, transfigurationen; och de två unga människorna stodo där, icke som kamrater och vänner, utan som man och kvinna; i viss mån

blefvo de varse sin nakenhet, blefvo blyga, och talade med nya stämmor, nya ord, de vandrade hand i hand, som små barn under skälfvande träd, och när de mötte människor, blygdes de icke, utan voro stolta som unga gudar, och de tyckte alla böjde sig och hälsade dem med vördnad.

*

Detta var sommaren 1890. Följande året gick på samma sätt under läsning på examen och planeringar för framtiden. Föräldrarne ville gärna föra in samtalet på giftermål, men de unga svarade intet. Ibland väckte denna tystnad oro. Brutna förlofningar voro så vanliga, men otrefliga; man hade tänkt sig som släktingar, blandat intressen, tagit förskott på känslor och kanske rört ihop materiella värden.

Fru Brita var mera lugn än Gustaf.

— Låt dem hållas; det där få vi inte lägga oss i.

Så kom julferierna 92. Då hade fru Brita utan att höra sin man inbjudit fästmannen att bo hos dem på Storö. Gustaf hade fallit i raseri, men inför ett fullbordadt faktum måste han böja sig.

Julen hade gått och det var en af årets sista dagar. Det var grått och dåsigt, och Gustaf Borg ville ha ett parti bräde. Till den ändan gick han upp i tornrummet att söka sin måg. När han fann nyckeln urtagen, knackade han. Ingen öppnade, men han hörde två röster, som hviskande uttalade orden »tyst».

Då förstod han, och gick ner att söka upp sin hustru. Som han väl visste huru snällt hon kunde svara på tal, gjorde han i tankarne ett urval af frågor, mera

i påstående form, ty det var svårare komma undan en beskyllning än affärda en fråga med nej eller ja. Han slog alltså ner som en blixt i fru Britas skrif-kök, och slungade ut:

— Hur länge har du vetat att de unga stänger in sig på hans kammare?

— Hur länge? Så länge de varit här! svarade fru Brita, hvilken just skref en uppsats om äktenskapets nya former.

— Det är således med din vetskap och ditt tysta medgifvande?

— Med mitt öppna medgifvande.

— Kopplerska! skrek den retade fadren och fick en stol att rotera kring fyra axlar.

— Vet skäms! svarade frun.

— Du har gjort vårt hem till en bordell!

— Det har det väl alltid varit.

Därmed var ju allting sagdt, men fadren talade i denna stund från sin synpunkt som fader, och ej som make, därför gick han sin stråt vidare:

— Nu går jag emellertid och bryter upp dörren, sedan kör jag ut båda två med en käpp, och sedan söker jag skilsmässa...

— På hvilken grund?

— På grund af husfruns uppträdande som kopplerska åt sin dotter.

— Och de minderåriga barnen?

— Dem tar jag, sedan du befunnits vara ovärdig som mor.

— Du tänker köra ut mig?

— Ja!

— Hör du Gustaf, för barnens skull, vill du inte göra upp det där i godo?

— Nej!

— Då begär jag uppskof, svarade fru Brita; jag måste ordna husets angelägenheter, förstår du, och så drar jag i frid från detta hem.

Detta lät uppriktigt, och var det nog delvis, såsom uttryck af den smärta, som alltid åtföljer tanken på att skiljas. Mannen, som erfor det samma, lät narra sig, och lofvade ej företa något på tre dagar, mot löfte att grefven lämnade huset.

Därpå drog han sig tillbaka på sina rum en trappa upp, med anhållan att slippa komma till bordet.

*

På aftonen efter detta uppträde hörde Gustaf Borg ett ifrigt telefonerande, slädars ankomst och affärd, tassande i trappor och korridorer; men då huset var mycket stort, och han icke vågade visa nyfikenhet, förblef han okunnig om hvad som förehades. Denna ovisshet verkade dock oroande, i synnerhet som hans beslut ju var beroende af de andras angreppsplaner. Hans gissningar började sitt spel, och han uppkastade det ena förslaget efter det andra, men slopade dem allt efter som hans gissningars lösa sand rasade undan.

Ensamheten i denna belägenhet blef honom olidlig, men han vågade icke lämna sina rum. Han ville sin vana trogen gå ned i barnkammaren och säga godnatt åt de yngsta barnen, en gosse på sex och en flicka på fyra år, men de sofvo icke ensamma utan barnfröken

var hos dem, och i dag var icke ögonblicket väl valdt för att han skulle visa sig hos henne, på de grunder, som fru Brita vid ett föregående tillfälle antydt. Där var hans svaga punkt, som han hittills hållit undan, men som nu trädde hotande fram.

Så här hade han glidit in i detta förhållande, hvilket icke syntes, och förtegs; misstänktes, men fördrogs; icke inverkade på husets fysionomi; nästan respekterades, emedan frun i huset icke brydde sig om det. Efter tjugofem års äktenskap hade fru Brita för fyra år sedan vid sista barnets födelse förklarat: att hon icke ville ha flera barn och att hon ville ägna sitt återstående lif åt samhällets och mänsklighetens tjänst. Detta var ingen nyhet, ty hon hade redan vid första barnets ankomst förklarat att hon icke ville ha flera. Och så hade de kommit lika fullt, kommit till af en olyckshändelse som ju de flesta af mänskobarnen komma till. Men nu var det så bestämdt, att hon löste sin man från hans trohetslöfte, då han förklarade sig icke kunna lefva som gift celibatär. Hon anhöll endast »få vara i fred», och att »slippa veta något». Det är ju icke så lätt för en man att ändra tycke; man tar icke ett nytt på hyllan, utan att ett tillfälle skall erbjuda sig. Och tillfället erbjöd sig i form af barnfröken. Då fru Brita öfverlämnade sitt hus åt den tjugosjuåriga fröken, var det utan saknad. Fröken var förståndig och undergifven, sökte icke makten; men tog mödan. Hon och mannen skötte barn och hushåll, och som hustrun mest var borta, när hon icke skref, så uppstod i ensamheten ett naturligt vänskapsförhållande mellan mannen och hans barns vårdarinna, och snart antog deras förbindelse den in-

tima karaktär, som blifvit antydd, dock utan att medföra någon märkbar ändring i makarnes samlif, som tvärtom blef mindre stormigt och mera aktningsfullt än förut.

Husets maskineri gick ljudlöst och skulle ha gått så allt framgent, om icke hustrun känt sin ställning hotas, och framför allt fruktat att skiljas från barnen, hvilka kanske skulle få styfmor, sedan hon själf kastats ut på backen.

I känslan af det förestående hade hon i hast samlat anhängare och vapen, besluten att slå slaget och döda fienden hellre än att dödas.

*

Efter en sömnlös natt, sliten af tvifvel och ovisshet vaknade Gustaf Borg och klädde sig. Därpå gick han helt enkelt ner till kaffebordet, där han råkade hustrun och barnen. Allt var sig likt, men ändå litet olikt. Esther var kall och sluten, och när fadren med en blick letade efter grefve Max, var modren genast tillreds med ett:

— Max bad hälsa så mycket; han ville inte störa dig.

Detta enda svar utgjorde hela familjebyggnadens hemlighet. Låta passera, låta rinna af, kompromissa, förtiga, och gå vidare. Och detta befriade, så att Gustaf Borg återfann sig, troende allt vara glömdt, och han hängaf sig åt glädjen vara bland de sina, kände sig stark, omgifven af sin naturliga lifvakt.

Han nedlade hvarje tanke på anfall och försvar, fred var sluten, det skedda hade aldrig skett; och han gick ut att spatsera i skogen med de två yngsta, hvilkas sällskap föryngrade honom. De kommo ut i en

hage, där ekorrar sprungo i snön för att motionera sig efter den långa sömnen. Vid åsynen af de promenerande skyndade de snabba djuren sig upp i en ek att gömma sig i ett hål. Den yngste gossen, favoriten, ville genast att fadren skulle gå upp i trädet och fånga en ekorre. Alla föreställningar hjälpte intet, och när pysen bad med ögonen, var han omotståndlig. Fadren kastade af rocken och äntrade eken, dock utan annat resultat än att han kom ner svettig och med sargade händer.

Detta erinrade om en scen förliden sommar, då fadren gått ner mycket tidigt för att bada ensam. Han hade gjort sin simtur och var påklädd, gladde sig i sinnet åt det väntande kaffet, då pysen kom ner för att se på simningen. Den lilles missräkning var stor, då han kom för sent, och han började gråta. För att torka hans tårar i hast, tog fadren oeh klädde af sig igen, hoppade i och sam ut, hvilket icke var i hans smak, men han kände sitt offer belönadt i den omåttliga glädje hans möda och själföfvervinnelse framkallat.

Nu besökte de tillsammans alla gamla lekplatser, grottor och råfgryt, sällsamma strandstenar, myrstackar, kullblåsta träd; och fadren återsåg allt detta, som om det varit förloradt och återfunnet. De gingo upp harspår, som han lärde barnen skilja från räfspår; de studerade fågeltramp och råttornas långa linjer; de sågo orrar i björktopp och domherrar i gran ...

I denna stilla, oskyldiga glädje öfverfölls han plötsligt af en känsla, som man får vid ett afskedsbesök. Och han vände hemåt, orolig, beklämd, anande.

Därpå höll han sig inne i sina rum, iakttagande

hvarje ljud. Men det var mest tyst, och denna dofva stillhet plågade honom.

Mot aftonen var han så uppfylld af oro att han måste tala vid någon eller sprängas. Sina egna fick han icke tala vid, ty de skulle ju tiga, eljest gick det sköra bandet af.

Han visste nog hvar han skulle få upplysningar, men till väninnan vågade han icke gå. Då knackade det på hans dörr, och när han öppnade, stod barnfröken därute, men gled hastigt in i rummet och tog in nyckeln.

— Jag måste tala vid Gustaf! utbrast hon. Här sker så mycket i huset, som jag icke förstår...

— Sitt ner min vän, och säg mig hvad ni vet.

— Ja, jag vet intet bestämdt, men det bor någon oppe i vinden, som icke visar sig. Det bärs mat till honom, och frun går dit...

— Hvad säger ni?

— Och ner i flygeln är också främmande; flickorna svarar mig icke, och behandlar mig som en fiende...

— Hvad har man för sig? Hvad tror ni?

Här började fröken gråta, och Gustaf Borg anande hela sammanhanget gick fram till skrifbordet för att begagna telefonen i ett ärende, som han icke själf visste, men som var ett uttryck af längtan att komma utåt.

Då bultade det på dörren två slag, och ljudet af steg hördes i korridoren.

I nästa ögonblick hade Gustaf Borg öppnat fönstret för att mäta djupet nedanför; men i snöljuset såg han två karlar, som han icke kände.

Bultningen på dörren förnyades, och nu hördes en röst:

— Var god och öppna. Det är länsman!

De båda instängda förblefvo stelnade på sina platser, då med ens telefonen började ringa. Af vanans makt drifven gick Gustaf Borg till apparaten, och ropade hallå!

Då hördes ett instrument skjutas in i dörrlåset; nyckeln på insidan vreds om, kastades in i rummet och dörren öppnades.

Utanför syntes i en grupp; länsman, fru Brita, doktor Henrik Borg och alla tjänarne.

Som om han väntat på denna upplösning, gick den på bar gärning gripne mannen rätt ut, ner för trapporna. I tamburen klädde han sig, halfsprang ner till stallet, där han fick häst och släda; kommenderade sedan: till Långvik, och for i väg att söka upp ett tak öfver hufvet hos den son, som alltid varit honom tillgifven och för hvilken han gjort betydliga uppoffringar.

TIONDE KAPITLET

INFÖR RÅDET

När Gustaf Borg kom fram till Långvik och fann sonen vara frånvarande, blef han först modfälld, ty han älskade icke sonhustrun, och han såg på hennes förlägenhet, att han var ovälkommen både såsom ägande fordringar och såsom varande svärfar. Därför blef deras samtal mycket kort, och han stängde in sig på gäst-rummet.

Hvarför han kommit hit? Ja, icke kunde han beklaga sig för sin son, ty denne stod naturligtvis på modrens sida, och för öfrigt hade han ju bundit både händer och tunga på sig genom sin oförsiktighet i hemmet. Han måste uppehålla sig någonstädes i kommunen där skilsmässan skulle utageras, och här var ändå ett slags hem, där han ägde någon rätt att vara.

När nu Anders kom, och hans första förtviflan lagt sig, gick han in till fadren; och som han var enkel i sinnet och försagd, kunde han hvarken visa någon glädje öfver återseendet eller hälsa välkommen, i synnerhet som han visste om den förestående skilsmässan.

— God dag min gosse, sade fadren som genast läste sonens lättydda ansiktsdrag. Du ska inte vara rädd

för mig, ty jag ämnar hvarken stanna länge eller kräfva dig på arrendet.

Anders tuggade på mustaschen och vibrerade med ögonen, ty blotta erinran om skulden var honom en pina. Denna tystnad gjorde fadren nervös, och han måste tala själf.

— Du vet kanske hvilka förändringar, som förestå i mitt hem — hm! — men det skall snart vara undangjordt.

Anders tankar voro så fjärran. Han hade väntat sig en angenäm afton med sin hustru, då han fick berätta sina reseäfventyr under det trygga skyddet af de förvärfvade pengarne, och nu satt han här darrande för obehagliga frågor rörande det tomma magasinet och annat. Fadren märkte nog på hans ut- och invända ögon att han var borta, men han förstod icke situationen riktigt.

Att han kommit olägligt, det förstod han, men han måste ut ur förlägenheten, och när han ingen replik fick, blef han själf förnaglad, började vimla med ögonen som den hvilken söker ett nytt samtalsämne. Och lika olyckligt föll hans val af ämne, hvilket han genom en hemlig tankeläsning hämtade ur sonens medvetande, lösgjordt af dennes fruktan för vidrörandet af just den ömma punkten. Han måtte i gossens tomma ögon ha sett det tomma magasinet, och drefs dit mot sin vilja.

— Nå, du har gjort bokslut, och du är nöjd med ditt år? Fulla lador och magasin?

Anders öfverfölls af raseriet att se sig blottad, blef än mera stum af ilskan, ville resa sig för att klippa

den osynliga tråden, sökte en anledning, önskade höra utifrån, att hustrun dånade eller att pigorna slogs; han svettades kallt, men satt fast på stolen.

— Är du döf eller är du full? utbröt fadren, som icke fått ett ord från den tilltalade.

Därmed väcktes Anders ur sin vakna sömn; ämnade bryta ut i en ström af ord, men förfrös igen vid fadersmaktens oöfvervinneliga kraft. Han blef bara förkrossad, syntes skamsen, så att fadren ångrade sitt utfall, och beslöt ändra sceneriet för att få en annan stämning: Han reste sig och slungade en enkel hvardagsfråga!

— Hur dags äter ni kväll? Jag har suttit öfver middan och har lust till något varmt.

— Vi äter aldrig kväll! svarade Anders. Vi ha lagt bort det sedan ett år tillbaka.

— Sätt fram bröd och smör till mig, då, replikerade fadren, jag kan också nöja mig med litet.

— Ja, jag vet inte om vi ha något hemma.

— Skicka efter då till handelsboden, hjälpte fadren på, då han började ana oråd.

— Vi ha ingen häst på stallet.

— Hvar är den då?

— Den är borta, till stan.

Fadren såg på de fladdrande blickarne att gossen ljög, och han förstod hela sammanhanget, men att nu från eget elände dyka ner i andras, det ville han inte.

— Låt oss dricka en toddy då, och prata bort aftonen, föreslog han.

— Om jag hade något hemma, ljöd ett tonlöst svar, som inbjöd till samtalets afslutande.

Fadren lämnade rummet mera förvånad af de upptäckter han gjordt än ledsen; han var ingen känslofull natur, hade tidigt nedsatt sina fordringar på människorna och tyckte inte om uppgörelser och förklaringar. Men inkommen i gästrummet, som man glömt elda, öfverfölls han af en sådan frysning att han gick till sängs med kläderna på; ty han ville inte göra bråk i huset. Vatten saknades i karaffen, en ljusstump lofvade endast en timmes ljus, och det tomma fönstret utan rullgardin åt upp det mesta af skenet; de gråa kökskammartapeterna hägrade som den eviga ledsnaden och ledan, de sparsamma möblerna talade om armod och ruin.

Men han var så öfverväldigad af dagens upprifvande händelser, att han genast föll i en dödlik sömn.

När han vaknade, trodde han det var morgon, men salsklockan slog i detsamma, och han räknade elfva slag. Elfva! Han hade lagt sig klockan nio, och nu såg han den långa sömnlösa natten för sig, ty han var spritt vaken.

Och nu, på en gång stod hela hans läge klart för honom. En man i hans ställning, vid hans ålder, utdrifven ur sitt hem, afsatt från sin plats; utan att ha ätit middag, lik en slarfver, hungrig och frysande, ett ovälkommet påhäng, som man önskade så långt i väg... Hela förnedringen af uppträdet hemma, då han blottades inför sina barn, fasan för det som väntade... processer och skandaler.

Han låg och såg på ljusstumpen, kände, att när den tog slut, skulle mörkret vidtaga. Som han tillhörde det folket, som ej kan besvära människor, föll det honom icke ett ögonblick in att väcka en tjänare för att

få ljus, eld och vatten. Paralyserad af ödets slag, vågade han icke röra sig ens, utan låg som fastnaglad, frysande, såsom om kroppens alla vätskor verkligen stelnat.

Alltjämt betraktade han ljusets aftagande; och förnam det nu såsom om hans lif berodde af detsamma, skulle slockna när det slocknade. Han blef törstig af hungern, och frös af hungern, men sorgen och saknaden, skammen och harmen blandade sig in och fyllde ut ett ackord af kval. All lifvets bitterhet på en gång, och utan möjlighet att finna tröst i ett beklagande, ty han var för upplyst för att gnälla öfver otacksamma barn eller en trolös maka. Han hade tagit på lifvet med hårdhandskarne och var icke van vid pjåsk, men detta öfvergick hans krafter, och när ljusveken med ett fräsande sjönk ner i pipan, sprang han upp för att skydda sig mot mörkret. Han gick tyst ut i salen, medförande tändstickorna, och när han tände, såg han att klockan endast var fem minuter öfver elfva. Han lyfte ner taklampan och tände på den; gick till skänken och fann något afståndet vatten i en gulnad karaffin; på skänken låg sonens körvantar af grå kastor: den ena vanten låg med knutna fingrar som en hård, hotande näfve, den andra låg på rygg med innanhanden utsträckt som en tiggares begärande en allmosa; bägge grofva med ansvällningar i lederna, något afhugget, kvarlämnadt, invändigt ännu indränkt med människofett.

Han öppnade skänkdörren; när han böjde sig ner, syntes hans stora skugga krypa in på samma gång. En hård brödbit var det enda han fann; ur bordsyrtuten tog han gul senap och strök på brödet, samt något salt, men när han förde det till munnen luktade

det fotogén, emedan han fingrat på lampan, och han lade tillbaka brödet på en hylla, hvars gaufferade papper såg ut som en remsa små barn bära om halsen. Då tänkte han: om brödet blir funnet där med senapen på, kan någon af barnen få stryk i morgon, såsom oskyldigt misstänkt för okynnet. Han tog brödet med ena handen och lampan med den andra, men blef villrådig stående midt i rummet icke vetande hvar han skulle dölja det besvärliga vittnet till hans sällsamma nattliga expedition. »Om jag lägger det i kakelugnen, kan det hittas af jungfrun i morgon; hon bär det genast till frun, och beskyller naturligtvis barnen, eller det barnet hon minst tycker om, och så blir det stryk, först för brottet och sedan för nekandet. Det där har jag varit med om själf.» Det måste dock aflägsnas, och han utfann slutligen att enda sättet vore inveckla det i papper, stoppa det i fickan och afvakta morgondagen. Han skred nu fram mot tidningshyllan för att ta det nödiga papperet, och hans jätteskugga reste sig från golfvet, kröp uppåt väggen och tog den runda väggklockan på axlarne, där den satt som ett hufvud med uppdragets båda nyckelhål bildande ögon och urmakarns namn såsom mun. När han uppnått tidningshyllan, hejdade han sig, ty, tänkte han, saknas ett tidningsnummer, så kan jungfrurna oskyldigt få bannor. Det var ett svårt fall. »Jag tar annonsbilagan» sade han, men hejdade sig åter, ty, »på landet läser man annonserna, och har jag otur... och det har jag sedan en tid utan att veta hvarför...» Han hade dock gripit ett blad, och när han vecklade upp det, skramlade det och gjorde sådant buller att han blef rädd. Och på bladets första sida

stod en jätteannons: *Inkomna Ostron.* Ostron, just nu, på Metropol, klockan half tolf, innan det stängdes, det vore något! Han närmade sig fönstret och tänkte kasta ut brödbiten genom dragluckan, men intet djur skulle äta senapen, och samma historia ville uppkomma.

Nu stod han vid fönstret likafullt; och när han såg ut i natten, märkte han ljus i den högra utskjutande flygelbyggnaden; han steg upp på en stol sedan han dolt lampan under pianot, och nu fick han se... Inne i förmaket sutto makarne vid en brasa; mannen vid en toddy och en cigarr, glammande. Ett litet bord stod bakom dem, dukadt och med resterna af en nätt supé; de lysande röda skalen af en hummer stucko i ögonen, så att det gjorde ondt...

Gustaf Borg hade aldrig haft medlidande med Kung Lear; tyckte att han fått ligga som han bäddat, då han som svärfar slog sig ner hos nygifta, medförande en garnison af hundra man. Han hade äfven funnit Fader Goriot väl betalad af den ömhet han fått lof att skänka sina barn, ty alla barn mottaga icke ömhet. Trots allt detta, erfor han ett styng i sitt hjärta och steg ner från stolen; gick med sin lampa in i angränsande rum, som var kontoret. Där stod en raktoalett, och som om han visste hvad han sökte, drog han upp lådan, tog fram rakknifven och strigeln samt började draga.

— Bäst att göra slut! Bäst att göra slut.

Men så ändrade det sig; brödet måste först, först bort; ovilkorligen. Han kastade det upp på kakelugnen, och med detsamma kände han sig befriad, fri från något,

Och så tog han fällen, som låg under skrifbordet, lade den öfver sig när han föll ned på skinnsoffan.

Hans sista två tankar innan han somnade, voro dessa:

— Här är varmt och skönt i alla fall. Och: de kan ju ha skickat efter kvällsmat och konjak sedan jag lagt mig. Kanske de också varit inne för att bjuda mig med, men funnit mig sofvande. Man dömer ju så ofta människor med orätt!

*

När Gustal Borg vaknade nästa morgon, hade hans kropp genom hvilan återfått kraften att lida, ty en försvagad äger endast förmågan att hängifva sig åt en likgiltighetens slöhet. Han sprang upp från soffan klarvaken och insåg hela ställningen. Här kunde han icke stanna, det var det första; i stan ville han icke bo, hemifrån var han utdrifven, men i denna kommun måste han uppehålla sig för processens skull. Han kom att tänka på en bonde, som plägade hyra ut ett rum åt sommargäster. Dit ville han nu åka, och som han helst reste utan afsked, gick han ner i stallet för att få häst och släde.

Stalldrängen, som ej utfått sin lön och på aftonen förut erhållit ovett af husbonden, var i dag särdeles meddelsam. Och när redaktören såg spiltan tom, talte drängen genast om att hästen var såld och slädan med; han var icke heller sen berätta hur magasinet var tömdt, gården på förfall och jorden utsugen.

Det var ett nytt slag åt honom, som stod i borgen för arrendet; och han stod just i begrepp att vända

om upp till gården, då en liten luftig figur trädde fram och frågade om det var redaktör Borg. Efter erkännandet öfverlämnades tvenne stämplade papper, hvilka mottagaren genomögnade och stoppade i fickan.

I stället för att krympa ihop, syntes han växa ut, ty han hade fått något att reagera emot, och något att ta på. Vändande sig till fjärdingsmannen, frågade han!

— Tror ni man kan få skjuts hos nästa granne? Jag skall nämligen vara vid prästgården klockan elfva?

— Grannen brukar alltid ha skjuts, svarade fjärdingsmannen, och därmed gick han.

Gustaf Borg såg på sin klocka oeh fann att han med häst och släde skulle kunna hinna fram till kyrkorådets sammanträde, dit han var kallad för mottagande af varningen. Han knäppte igen rocken och började marschera, kännande sig lik en soldat, som gör första uppbrottet till ett fälttåg.

Men snön var djup, vägen obanad och det blef snart tunga steg.

Han hade god tid att tänka på sitt läge.

Af de två barbariska sätten att lösa ett mångårigt samlif, hade man således valt det förödmjukande och oblyga i att utställa makarne för den domstol, som kallas kyrkorådet. Där skulle de sitta och blotta hvarandra, anklaga hvarandra och som omyndiga mottaga förmaningar. Ett helt långt samlif skulle redas opp, fastän mitt och ditt så flätat sina rötter att det ena icke kunde rifvas löst utan att det andra slets sönder; där skuld och icke skuld var omöjligt att afväga, där grund

förväxlades med följd och tvärtom; där allt gammalt, som var förlåtet och glömdt, skulle gräfvas upp och sättas i ny belysning; det som var tillgifvet i kärlek, skulle nu åklagas i hat.

Detta hade man valt för att slippa den vanärande obligatoriska rymningen, där den kvarsittande bar skammen såsom öfvergifven, och den förlöpande bar skammen som otrogen; och likvisst var rymningen mera öfverensstämmande med mänskliga begrepp om blygsel, då man öfvergaf skådeplatsen och dolde sitt elände för nyfikna blickar.

Kyrkorådets varning var dock endast en formalitet, som föregick tingets förhandlingar, och han var stämd till första vårtinget anklagad enligt lagens ... kapitel och ... paragraf, som yrkade hans dömande för äktenskapsbrott med förlust af hela giftorätten.

När han gått tunga steg och såg grannens stuga, beslöt han nästan att icke infinna sig för rådet, dels för att slippa den rysliga scenen, då han skulle möta sin maka, dels emedan han ansåg allt försvar lönlöst.

Framkommen till bonden, fick han veta att alla hästarne voro ute. Detta var honom som en befrielse, och han satte sig på en bänk att hvila. Men bonden råkade vara nämndeman och intresserade sig för socknens angelägenheter.

— Ska han till körkrådet? frågade han.

— Ja, eftersom ni vet det! svarade redaktören.

— De' bör en inte försumma, återtog bonden; för tinget dömer efter deras protokoll, och har en något

att andraga till sitt försvar, bör det ske nu med detsamma.

Detta enkla meddelande satte eld i den obeslutsamme; han spang upp från bänken och seende på sin klocka, frågade han:

— Kan jag hinna gå till fots?

— Ja, men då skall han gå raskt, och ändå gina öfver kyrkviken.

— Ligger kyrkviken då?

— Ja, nog låg han i går, sa's de'.

— Ajö då, nämndeman. Men det var sant; kan jag få hyra sommarrummet här för vintern?

— Ja, de går väl an!

— Jag kommer tillbaks, så få vi tala om'et.

Och så började marschen igen. Nu visste han att han måste fram, måste fram för att försvara sig, om angifvandet af motiven kunde tagas som förmildrande omständigheter åtminstone, då lagen icke godkände enskilda öfverenskommelser i strid med gällande författningar.

När han gått en half timme, stack solen fram, och som den stod lågt, brände den. Han öppnade rocken och bar hatten i handen. Snön halfsmälte, blef kram och satte sig i klumpar under stöflarne. Stegen blefvo allt tyngre, andnöden ökade och de svettiga underkläderna brände som nässlor.

Men han måste fram. När han efter en ny halftimme vände sig om, såg han sina spår bilda en krokig linie af gropar.

Efter en ny halftimme nådde han landsväg, och med återvunna krafter marscherade han, såsom befriad från

fotbojor, och när han kom upp på en höjd, såg han kyrkan i fjärran. Men viken skilde, och den syntes icke från hans observationsplats. Därpå bar det utför, och han halfsprang ner till fiskarns. Där stannade han och såg — viken ligga öppen, blå, leende satiriskt, emellan honom och valplatsen, där slaget skulle stå; när han tittade på klockan, fann han att det fattades tio minuter till elfva. Han rusade in till fiskarn, och frågade efter en båt.

— Båten är sumpad för att tätas.

— Kom med och ös den då.

— Nä, hva ska de vara för?

— Hjälp mig människor; jag måste vara vid kyrkan klockan elfva.

Nej, man hade inte lust med det, inte.

Då sprang han ner till båten och såg den ligga i mar· vatten. Det var en gammal ökstock, utan åror och öskar. Har sprang omkring att leta årorna, men fann inga; han sökte ett ämbar att ösa med, och fann intet; men vid en vägg stod en skofvel något kupig. Den tog han och återvände till båten; kastade af sig i skjortärmarne, och stående bredbent på kanterna öste han båten halft läns med skofveln. Därpå stack han ut, och paddlande som en kanotförare, bergade han sig öfver viken, under det båten tog in vatten. När han nått andra land, sjönk båten. Han lät den ligga, kastade skofveln i, och sprang upp till prästgården.

Han hade icke haft tid föreställa sig den scen, som väntade; han hade endast en bestämd känsla att pastorn var fientlig mot honom efter sista uppträdet, och att kyrkrådet, som bestod af läsare, skulle klämma efter ho-

nom. När han inträdde i salen, fann han sin svåger sitta ordförande, lugn, värdig, nästan vänlig i uttrycket.

Fru Borg satt i en soffa, kall, afvaktande.

När redaktören hälsat och anmodats sitta ner, öppnade kyrkoherden förhandlingarne med ett klubbslag och frågade rådet om de ville jäfva honom såsom svåger till maken och broder till makan.

Ingen ville jäfva, och därmed började ordföranden.

— Min plikt likmätigt och med stöd af instruktionen för kyrkoråd, frågar jag härmed min syster om hon ämnar fortsätta äktenskapet med Gustaf Borg?

— Nej! svarade fru Brita, kort, öfverlagdt.

— Då vill jag fråga Gustaf, om han har för afsikt att fortsätta äktenskapet?

— Nej! svarade den tillsporde, lika bestämdt.

— Om jag nu skulle fråga syster hvilken orsak hon förebär för äktenskapets upplösande?

Fru Brita svarade:

— Mannens äktenskapsbrott.

Saken var ju bekant, men ändock verkade det uttalade ordet som ett skott; gubbarne vid bordet ruskade på sig, och ordföranden, som ville ha det anständigt och hyggligt, blef stött. Han vände sig därför med ett visst deltagande till sin gamle ovän, och kännande alla omständigheterna förut, sökte han lägga in de förmildrande omständigheterna i frågan:

— Kan Gustaf Borg odeladt påtaga sig det föreburna felsteget?

— Brott har jag icke begått, ty jag har icke brutit mitt äktenskapslöfte, då jag blifvit löst från detsamma,

och af den enda person, som ägt rätt att lösa mig, nämligen min hustru.

Ny susning vid rådsbordet; och ordförandens röst straxt därpå:

— År detta sant, måste jag fråga min syster?

— Det är lögn! svarade fru Brita.

— Si så där ja! inföll Gustaf Borg. Med en person som icke kan tala sanning, vill jag icke förhandla; och ber jag därför att få mottaga den formella varningen, som enligt lag skall föregå tingets behandling af målet.

— Mina herrar, tog kyrkoherden till orda. Orsaken till ett äktenskaps olyckor ligger vanligtvis så långt bak i tiden att (här kastade han en blick åt dörren till sitt inredepartement) man icke kan utreda det. Jag anser därför, då icke utredas kan hvem som börjat, eller hvem som har skulden till det som sedan händt, att vi öfvergå till den lagstadda varningens meddelande. Har någon af ledamöterna en invändning att göra?

Här begärdes ordet af den frikyrklige hemmansägaren Lundström.

— Mot varningens meddelande har jag ingenting att invända, men mot redaktörens uppfattning af äktenskapet såsom endast ett privat aftal ber jag få opponera mig. Både staten och kyrkan uppträda ju som auktoriteter för att erhålla garantier, hvilket synes då skillnadsmålet behandlas af världslig domstol vid tinget, och skillnadsbrefvet utfärdas af andlig domstol eller konsistorium. Makan kan således icke lösa maken från hans trohetsed eller frikänna från brott.

Redaktör Borg begärde få svara:

— Äktenskapet grundar sig ytterst på det privata aftal, som utmynnar i förlofningen. Och lagen erkänner privat aftal rörande troheten äfven då äktenskap inträdt. Till exempel: makan är otrogen och föder en annan mans barn inom äktenskapet. Här föreligger ju äktenskapsbrott, men detta får icke åtalas af allmän åklagare. Om mannen förlåter, så tiger lagen, och erkänner därmed det privata aftalet; lagen blundar för brottet, hvilket sålunda tyckes sakna objektiv grund. Har emellertid mannen varit nog oförsiktig att förlåta, men sedan, efter det oäkta barnets födelse, åtrar sig och vill söka skilsmässa på grund af hustruns äktenskapsbrott, så får han icke det, emedan han förlåtit. Och hvad värre är, den främmandes barn skall införas på mannens prästbetyg, bära hans namn, ärfva honom, bara därför att han förlåtit. Där se vi att det privata aftalet bryter både samhällslag och naturlag. Jag vidhåller därför mitt yrkande att få min hustrus anklagelse förklarad ogiltig, då hon icke på fyra år anhängiggjort målet. Nu vill jag tillägga att det är en väsendtlig skillnad mellan mannens äktenskapsbrott och kvinnans, en skillnad som naturen själf anordnat; ty följderna af mannens otrohet kan aldrig bli falska barns införande i familjen eller på hustruns prästbetyg (om hon blir änka och får eget prästbetyg); därför är lagen bristfällig, då den dömer summariskt såsom man och kvinna voro lika, och den är orättvis mot mannen; ja, jag vet en domare, som ådömt mannen ett barn hvilket icke var hans, trots det att han sökt skilsmässa i rätt tid. Detta barn, hvars far nämnes öppet, står på mannens prästbetyg, bär hans namn, åtnjuter underhåll och

skall ärfva honom. Det är ju monstruöst, men domaren säger att ingen man har rätt att förneka barn födt i hans äktenskap.

Fru Britas hattplym skakade af ilska, ty hon var af den ullen att hon trodde sina »åsikter» i kvinnofrågan gå framför alla fakta. Hvad hon »tyckte», det var det rätta; lagar upphörde att gälla, när hon »ansåg» något, och hon kunde aldrig öfverbevisas om ett misstag, emedan hon icke förstod bevis eller mottog skäl.

Hon bröt därföre ut och babblade om kvinnans likhet med mannen, att naturen gjort dem lika (det vore fan!) ehuru männen behandlat kvinnan som slafvinna (husets härskarinna!) och hela det där guanot, som samtidens dekadensmän också ruminerat.

Slutligen slog ordföranden klubban i bordet, och förklarade att tinget var rätt forum för skillnadsmålet, och kvinnoklubben vore forum för kvinnokäbbel.

Därpå varnade han makarne och förklarade sammankomsten upplöst.

Detta var det vanliga slutet på samtal mellan man och kvinna under sekelslutet: sammankomsten upplöstes.

Kvinnosaken, dåtidens största och svåraste problem, var väl närmast demokratiens sista deduktion in absurdum. Alla människor voro lika (fastän de voro så olika); det var den falska tesen. Demokraterna måste vidhålla den, eller förneka sina grundsatser. Aristokraterna gingo med, dels för att få röster och stjäla ur demokraternas fickor, dels därför att de sågo i kvinnan ett högre väsen efter deras förlegade världsåskådning.

Här fanns så mycket skenbart och så mycket verk-

ligt. Den kvinna, som en man älskar, är honom skenbart öfverlägsen, så länge han älskar henne, men endast för honom, och skenbart för honom, ty det ingår i mannens kärlek att han ställer henne öfver sig, och äfven öfver andra. Men nu sattes detta i system, och mannen abdikerade. Aldrig såg man männen gå på sina bukar och äta jorden under hennes fötter som då. Män, som man skulle trott om bättre, riktigt njöto af att coucha på salongsmattan, vid den fulaste kvinnas otvättade fötter. I stället för att mannen förr på gatan bjöd kvinnan sin arm, som var vackert, emedan det var rätt, såg man nu dekadensmän ledas af sina kvinnor.

Kvinnorna klädde sig som män, och männen som kvinnor; armbandet gick öfver till männen. Det var perversitet, och ledsamma förväxlingar af kön började skönjas; men medan de perversa männen voro afgjorda kvinnovänner, om det nu var för att kaschera sitt lyte, eller de kände något kvinnligt röra sig inom deras egen natur, så voro däremot de perversa kvinnorna afgjorda hatare af mankönet, hvilket de icke dolde, och de hade till lifsuppgift att spränga äktenskap — naturligtvis för att befria kvinnan.

Problemet, tilltrassladt af kreti och pleti, kunde dock reduceras på denna formel: Kvinnans frigörelse skulle ju vara frigörelse från att föda och uppfostra barn. Tror någon klok människa på ett sådant naturens abnorma förfarande? Och hvem skall föda barn om icke kvinnan? Det var ju nonsens alltsammans! Men äfven i framtidens samhälle, där kvinnan arbetade, måste ju kvinnan i regeln bli med barn, så att någon emancipa-

tion i egentlig mening väl aldrig kunde komma till stånd. Hvarför då vända opp och ner på samhället för några hysteriska kvinnors skull?

Genom att ta bort platsen för män, hindrades ju ett äktenskap för hvarje brödlös man; därför minskades giftermålen och ökades prostitutionen! Och på detta arbetade samhällsbevararne och sedlighetsvännerna.

Det var rena galenskapen!

Emellertid; kyrkoherden Alroth i Storö hade haft ett öga på denna rörelse; hans syster, fru Brita, hade försökt att revoltera hans egen hustru, dra ut henne ur hemmet på sammankomster och dylikt, därför kunde han icke förblindas af sina broderliga känslor, utan han förstod mycket väl sin svågers penibla läge i huset. Äfven tilltalade det honom, att svågern ej velat kvitta brott mot brott, genom att framdraga den sista historien om barnen och hvad som skedde i huset med hustruns begifvande, hvilket han funnit afskyvärdt från sin synpunkt.

När nu rådet gått, och fru Brita före dem skyndat hemåt, blefvo svågrarne ensamma kvar.

Kyrkoherden tillhörde det slags människor, som funnit med sin fördel att stryka öfver och gå vidare. Han hade lärt af lifvet att den skymf man icke låtsas om, existerar icke; och att hämnden tar bort tid, och framkallar revansche. Han hade därför ur sitt minne strukit ut svågerns sista skymfliga tillmälen, om ock intrycket satt kvar. Det fanns äfven något annat, som gjorde honom blid; en viss naturlig och oförklarlig sympati för Gustaf Borg gjorde, att han icke kunde bli riktigt ond på honom, ett mycket vanligt fall, hvilket

förklarar hvarför man har så svårt att få rätt gentemot vissa människor, äfven om de äro förvunna och gripna på bar gärning.

Man beklagar sig för en vän öfver en frånvarandes usla beteende.

— Det kan jag aldrig tro om honom! Det är så olikt honom! svarar vännen.

Man kommer inte ur fläcken, utan sitter där som en stackare, hvilken är behäftad med misstänksamhet; de tydligaste bevis, de trovärdigaste vittnen hjälpa icke.

Nåväl, svågrarne voro ensamma.

— Det här var en ledsam historia, började pastorn. Och du har inga utsikter vid tinget; domaren är besatt, och han ger hvarje kvinna rätt emot en man, emot klara bevis. Det är tidsandan ser du! Läste du inte häromdagen om den engelska damen, som förgiftat sin man? Femtitvå läkare svuro att hon var oskyldig; men hon satt i fängelset och bekände under tiden! Pang! Nu trodde man det skulle vara slut! Nej, nu kom det masspetitioner, försvarande giftmordet, under förevändning att mannen var en sugga. Från min ståndpunkt, märk det väl, skulle jag vilja förklara det så, att försynen straffar männen för deras omanlighet, karaktärssvaghet, genom att släppa lös kvinnorna. De som inte kan tala sant, och därför inte borde få vittna, de ska få bli advokater och domare. Gud bevare oss då! Här om dagen satt postfröken i stort sällskap och talade om att hon öppnade och läste alla bref på posten. Hvad skall man säga om det? Jag talade om det för en modern herre, och han sa' att det var lögn! Jag tänkte slå honom först, men han

föreföll mig intressant att jag började tänka öfver honom. Han blef ond öfver min historia såsom om han varit kvinna, och tagit åt sig. Eller hade han svurit bort sig på kvinnosaken och blef ond på sig själf för för att han haft orätt. Det senare är troligast. Emellertid, min bror, dina utsikter äro små vid tinget: ty om en kvinna i våra dagar gör en man orätt, så har hon hela världens sympatier för sig. Och Brita har gjort dig orätt, det vet jag och vi alla! — Hvad man kan göra åt det? Ingenting! Men lyd mitt råd! Ta en brännvinsadvokat, en rackare som är slängd i truten, och gå inte dit själf. Lite bättre är det än själf stå och käbbla; men säker är du inte ändå, ty när en man ser en kjol, så blir han feg. Jag hade nyligen en process mot lärarinnan här. Och jag valde en advokat enkom ur högen, som var olyckligt gift. Nu, trodde jag, får hon! Jo, vackert. Kan du tänka dig, det betalta fäet står och försvarar min motpart! —

Gustaf Borg hade icke ogärna lyssnat till dessa tröstens och deltagandets ord, men att förmå sig till ett erkännande det prästen hade rätt, det kunde han icke, ty det hade varit att ta tillbaka ett misstag. Han kände sig tvärtom manad ett ögonblick att säga emot, ta kvinnorna i försvar, såsom han alltid i sin tidning försvarat dem.

När han nu gick, och kommit på vägen, vaknade hos honom en efterkänsla af det skedda, och han fann att de sista tröstens ord varit en stukning. Detta satte fart i honom, och under det han gick, ut i världen, utan att veta hvart, fattade han det beslutet att

resa till stan, då nu hans närvaro därute var obehöflig. Han styrde därför stegen ner till ångbåtsbryggan. När han såg på klockan, fann han att tre timmar ännu återstodo till båtens ankomst.

Det var drygt, men han hade ett nytt lif framför sig, och ett gammalt bakom.

Ångbåtsbryggor äro utmärkt lämpliga för meditationers anställande; där är slätt för fötterna så att man kan gå och tänka; där slutar landet och det stora öde vattnet tar vid; där är stilla orörligt, och man går och väntar något som skall sätta ny rörelse i en, förflytta en, ändra vyer och omkasta ens öde.

Gustaf Borg gick där och tänkte. Han hade nu kommit på den punkt i lifvet, som kallas »uppätningens» tid. »Det får du äta opp en gång» hade han så ofta hört, utan att förstå det, utan att tro det, under lifvets rastlösa färd framåt. Nu förstod han det, men lik så många andra gjorde han den falska slutledningen, att han borde ångra och ta tillbaks de läror han spridt och hvilka icke ledt till åsyftade resultat fullständigt. Han trodde sig ha gifvit sitt arbete åt villfarelser, som han nu måste bekämpa, men förstod ej att i hans så kallade misstag låg en del af sanningen, hvilken endast kunde komma fram under samverkan af de stridiga plus- och minus-polerna. Korrektionerna hade redan motståndarne gjort, och han behöfde icke göra om dem. Men nu grämde han sig öfver förspilld möda, harmades öfver att ha gått som en narr och arbetat på baksträf, när han trott sig vara i förspannet. Och de lidanden han nu genomgick trodde han vara straff för det onda han gjort, ehuru väl de kunde vara pröfningar.

Denna uppgörelse hvarje människa vid en viss ålder genomgår är dock endast ett personlighetens bokslut, där en nogare granskning skall visa, att det relativt onda man måst tillfoga andra för en god saks genomförande var ett nödvändigt ondt. Men å andra sidan tyckes en immanent evig rättvisa fordra att äfven oskyldigt tillfogade lidanden måste neutraliseras i världsordningen genom motsvarande smärtor hos den som framkallat dem. Om någon i det högre bokhålleriet underkunnig stode bredvid en människa vid detta uppgörelsens ögonblick, skulle han öppna alla inseglen och säga åt den af ruelsens agg sargade: »Var vid god tröst! Se här för det goda du uträttat, och här för det onda! Nu ska vi kvitta post mot post, så finner du ändå ett saldo dig till godo; ty bara det att du dragit fram ditt lif, så godt du kunnat, är en hjältedat; och hvarje människa, som skaffat sig fram till en naturlig död, är en hjälte; hvarje död man förtjänade ett monument, ty så svårt och mödosamt är det att lefva lifvet. Och den största uslingen är icke minst beundransvärd, ty hans börda var tyngre än de andras, hans kamp större, hans lidanden djupare; och hvarför han var en usling, det vet ingen dödlig, kan ingen förklara, hvarken med statistik eller nationalekonomi.»

Gustaf Borg kunde icke fullborda sitt lifs syntes ännu, utan befann sig i full kris, görande sitt inträde i det rike som Swedenborg kallar Ödeläggelsen. Och värst af allt, han stod med lyftad hand mot sig själf, ty han, motståndaren mot sedelagens frigörelse, stod anklagad för osedlighetsbrott. Den disharmonien var icke lätt att lösa.

Från bryggan såg han skorstenarne af sitt hem. Just nu stego två blåa rökar upp. Det brann på härdarne, brann upp alltsammans och det bästa: maka och barn.

ELFTE KAPITLET

DEN NYE REDAKTÖREN

Holger Borg var ju sin tids barn; ingenjör och elektriker, lefde han lifvet enkelt, oreflekteradt, praktiskt. Gifte sig tidigt med en liten flicka från teatern, hvilken han inöfvade till rolen af kamrat, enligt tidens sed. Ingenjörsvetenskapen var ju för henne litet svår att i hast tillägna sig, men det fick gå af med några termer om kontakter och kortslutningar; hon poserade som ingenjör, och utvecklade sig till tendenshustrun, som skulle visa världen att kvinnan var mannens jämlike i allt. Denna jämlikhet skulle äfven yttra sig i umgänget; mannen fick icke gå ensam på kaféet, utan hon skulle vara med; men om förmiddagarna gick hon ensam på konditoriet, och när mannen i början ville konstatera den matematiska orättvisan, blef han nedtystad med frågan, om hon icke var en fri människa eller om hon var slafvinna. För husfridens och trefnadens skull lämnade han frågan obesvarad, gaf efter, ställde sig under, först på skämt mera, men alltid med fästadt afseende på att det skulle ta sig ut. Han måste ju ha den modernaste hustrun, och han ville lefva efter sina läror. På det sättet fick han så småningom en

guvernant öfver sig, en som korrigerade honom i sällskap, och som slutligen ville lära honom allt, allt hvad han visste bättre än hon. Men han klagade icke; och han såg icke hur förakt dolde sig under hennes moderlighet. Han fick dock ana det, då han såg sina vänner behandla hustrun som ett högre väsen, och honom själf som en stackare. Detta smickrade honom å andra sidan. Detta att han kunnat lukta upp den stiligaste frun, och när hon var centrum i kretsen, var hans plats skenbart ofvanpå.

I början af äktenskapet hade de nygifta det ganska knabert; de lefde dock ute, emedan det var billigare, och ibland hölls Bohême-lif hemma. Så kom barnet. Då fingo de känna på. Mannens inkomster, som förr delats af två personer, måste nu delas af fyra. Det var försakelse, och det älskade man icke, utan lånade pengar och fortsatte. Men när barnet blef tre år, afskedades barnjungfrun och makarne skötte barnet själfva. Hustrun, som intet annat hade att göra, fordrade ändå att mannen, som hade sitt arbete på fabriken och i tidningarna, skulle deltaga i barnets skötsel. Det skulle vara lika, förstås. Han, det nötet, vågade icke säga nej, ville icke heller, emedan han önskade adla hennes arbete, men märkte icke hvilken orättvisa han understödde och hur han arbetade på sin undergång. För att hålla sig skadeslös, gjorde han som andra äkta män, han uppfann att äta frukost ute i smyg; han påfann sammanträden om aftnarne, och kom slutligen in i en cirkel af stadgade äkta män, som drucko sin punsch mellan sex och sju på aftonen, för att vara hemma till kvällsvarden. Kom han då hem och luktade punsch,

så blef frun ond; och barnet saknade vid sådana tillfällen alltid strumpor. Då redde han sig vanligen med »att han varit bjuden», och då borde strumpfrågan ha förfallit, men det gjorde den inte, den stod fast.

Han var alltid hemma till kvällsvarden och var tråkig. Vid bordet, där han tuggade torrt, erinrande kanske operakällarns vällustiga frukost, flög understundom en svag ljusning öfver hans ansikte, sista återskenet af ett inre leende, framkalladt vid minnet af en lustig historia från Mellanregistret. Då mörknade frun, och förstod att han roat sig utan henne, och hon harmades öfver att han kunde ha ett nöje, utan att hon var med. Och så måste han berätta den lustiga historien. Det var hennes giftorätt.

En afton sutto makarne som vanligt hemma. Frun var fördärfvad af barnskrik, af tvätt i köket, af dukningen.

På bordet var framställdt det hårda brödet, margarin, och en uppslagen benfri, där botten knappt skyldes af tre usla fiskar, som ingen velat röra sedan flera dar, och hvilka därför torkat som kaffeskinn. En ostkant af falsk schweizerost, och några skifvor rått fläsk, som skulle föreställa rökt, bildade baserna i en triangelmätning. Där var otrefnad, slarf, olust öfver alltsammans, och det här var så olikt allt man föreställt sig om hem och hemtrefnad. Och detta tysta lurande på hvarandras svagheter, detta spejande efter hvarandras ofullgångna tankar. De voro som två fångar, hvilka vaktade hvarandra i hemlighet.

Mannen såg med dystra blickar på anrättningen, och vid betraktandet af ansjovisen kände han den rysliga tennsmaken, den härskna oljan . . . Plötsligen fick han en idé.

— Om vi skulle gå ut och festa! Det var så länge sen vi voro ute!

— Nå, men Ragnar då? Barnet?

— Ja, det är sant!

Frun funderade:

— Det är rysligt i alla fall att ett barn skall råda öfver föräldrarna! Tvärtom borde det ju vara!

— Ja, visst borde det! Vi som försakat hela vår ungdom och nu skulle börja njuta af lifvet, vi äro slafvar.

— Och nu, när han sofver, behöfver han oss ju inte.

— Han brukar ju sofva, när han somnat?

— Vi ha skämt bort en, det är alltsammans! Tänk på alla fattiga barn, som stängs in på morgonen, och få sitta ensamma till middan ... Vet du hva, Holger; vi ska säga åt portvakterskan, att hon hör efter om han skriker ...

— Ja, det finner jag antagligt, svarade Holger.

Sagdt och gjordt! En stund senare var herrskapet på väg neråt stan. Vid Nybron skildes de; herrn skulle upp i redaktionen och frun skulle vänta honom i Grand Hôtels Grop, den klassiska, 70-talets män hade stiftat, 80-talets tagit i arf, och 90-talets senare öfvergåfvo för det reformerade Rydberg.

När frun kom till Gropen, gick hon in och satte sig vid deras vanliga bord, tog en tidning, och väntade.

Straxt efter inträdde skådespelaren, deras intime umgängesvän, och sökte sällskap.

— Nej, se Martha, hälsade han, hvar har du Holger?

— Han kommer straxt! svarade Martha, som genast blef i ett strålande lynne.

— Får jag sitta ner?

— Ja, det tänker jag! svarade frun utan att tveka.

De kommo genast i tal, och om ett ögonblick stod en punschbricka på bordet jämte cigarretter.

Beställningen hade skådespelaren gjort så hastigt att frun ej märkt det, och nu sutto de där, de två, och ville ej börja förrän mannen kom. De pratade om all världens ting, och tiden gick.

Utan att tänka vidare på hvad han gjorde och finnande väntan lång, fyllde vännen två glas, sade skål, och de drucko.

Tiden gick igen, och de tände cigarretter.

— Det var fasligt hvad Holger dröjer, sade frun, och vi skulle aldrig ha börjat.

— Nu är det för sent, svarade vännen.

Då inträdde ett sällskap, som visste hvilka de voro, utan att känna dem. Dessa kastade naturligtvis förvånade blickar på de två, och deras blickar blefvo spefulla när de slagit sig ner midt emot dem.

I detsamma kom Holger in, såg i en blink situationen, som han kunde förklara sig och som han var nog fördomsfri att icke ogilla, men så fick han se de spefulla blickarna, och det stack honom, så att han blef mörk.

Framkommen till bordet, hälsade han så otvunget han kunde:

— Det var rätt att ni började, jag fick ett telegram och måste skrifva några rader.

Som han råkade in i de andras nyss uppodlade stämning, och de voro i försprång, hade han svårt att straxt komma upp jämsides med dem. Och han, som

medförde något af arbetets allvarstyngd från tidningsbyrån, verkade nedtryckande på dem. Det skar sig, och en ledsamhetens förlägenhet föll öfver sällskapet.

Frun, som ville ha det roligt, kom på den olyckliga idén att söka ruska upp mannen, men då blef han stum.

Hennes nästa försök aflopp ändå mera olyckligt, då hon för att ställa till rätta framkastade den klumpiga frågan:

— Hvad är det med dig?

Det var som att gräfva i hans inre, och han röck tillsammans, blef ond på sig själf för att han icke kunde behärska sig, blef ond på sällskapet med blickarne, ond på hela situationen.

Hans plågade utseende förrådde ju svartsjuka, men han var icke svartsjuk, han endast äcklades vid tanken på att vara misstänkt för dylikt, och han såg sig löjlig. Hon hade gjort honom löjlig genom sin fråga, denna fråga han icke kunde besvara. Då uppstod denna tystnad, som ingen vågar bryta, emedan alla veta att den som först talar, måste säga en dumhet, måste röja den hemlighet alla tänkte på.

Det var en minut af evighetens längd. Men så kom räddningen: två artister af kretsen rusade in, kastade om strömväxlaren och afledde de konträra strömmarna. Och så gick aftonen i glam.

Efter teatrarnas slut ökades sällskapet. Alla dessa, hvilka voro samma andas barn, kände en samhörighet, som om de voro af en familj. Och de hade en instinkt att ana en vän; det behöfdes inga förklaringar; och fastän de lidit förföljelser, voro de sorg-

lösa, hoppfulla, vissa om att de befunno sig på rätta vägen framåt.

Klockan var slagen half tolf och glädjen var hög, då med ens en svartklädd kvinna trädde fram till bordet och bad att få tala vid fru Martha.

Den främmande okända verkade som en svart fana, och jublet tystnade.

— Fru Borg, började hon; jag bor i ert hus och hade den lyckan händelsevis gå förbi ert barnkammarfönster, då jag hör skrik af ett ensamt, instängdt barn — Se så, tro nu inte jag förebrår er! Men som skriken voro förtviflans, gick jag till portvakten för att få nyckeln och slippa in. Det fanns ingen hemma hos portvakten. Jag lät en barmhärtig människa gå efter en smed, under det jag pjollrade med det inlåsta barnet genom det stängda fönstret — — — Var lugn nu, frun lilla, ni har haft otur, och litat på en opålitlig portvakterska. — — — Inkommen, lugnade jag det stackars barnet; har suttit där i tre timmar, och nu soffver han under den återfunna portvakterskans tillsyn. Se så . . .

Herr och fru Borg störtade ut . . .

Så var det att ha barn! Ja, ja, ja, och de gjorde sig förebråelser, gjorde sig löften att aldrig gå ut mer. De tänkte på hvilken tendenshistoria nu skulle spridas; de halfsprungo hemåt, icke finnande någon droska.

På Nybrogatan, just då de flämtande hunnit upp för backen, stötte de mot en jättelik herre, som tog dem i sin stora famn och skrek:

— Hallå! Så har jag er äntligen!

Det var doktor Henrik Borg.

— Du, Holger är redaktör för tidningen med sex tusen i lön; och inträder i morgon! Är det sagdt?

Fru Martha grät vid jättens bröst. Och så sprungo de ifrån morbrodern; sprungo, skrattade och gräto.

— Vi ska ha två jungfrur, du, skrek frun.

— Och våning på Strandvägen.

På Östermalmstorg dansade de kring en lyktstolpe, och sprungo sedan sista paret ut på hvar sin sida om salustånden.

Så blef Holger Borg redaktör, och så slutade en pinsam dag i glädje.

TOLFTE KAPITLET

DOKTOR BORG

Doktor Borg hade varit gift två gånger; första gången med en inhemsk fjolla, som han fästat sig vid på grund af hennes skönhet och ungdom. Men hon var så medveten om denna skönhet, att hon ägnade densamma en fullständig dyrkan. Hon kunde sitta halfklädd framför spegeln i timmar och beundra sig; kyssa sina runda armar, modellera sin barm, visa sig själf sina tänder, knåda sin näsa för att få den vackraste bukten på rätta stället. När doktorn en gång oförmärkt fick se henne i denna sysselsättning, blef han rädd, ty uttrycket i hennes ansikte var icke en människas, utan ett fånigt djurs; en fågels som speglar sig i en källa och plockar sina fjädrar. Det föreföll honom så hemskt att han icke var förenad med en människa, att han trots sin frimodighet stoppade det i säcken och knöt igen.

Trots sin skönhet kunde hon icke kläda sig, och när han gjorde en anmärkning, så behandlades det som majestätsbrott. Hon drog sig då tillbaka förnärmad, hånade honom för att han icke kunde uppskatta henne; och i sin enfald räknade hon upp alla sina beundrare, citerade deras omdömen. Doktorn fortfor efter gifter-

målet med sina rökoffer i form af blommor och champagne; men blommorna passade aldrig.

— Jag fick orkidéer efter sju kronor stycket af löjtnant X. Och riktig champagne skall kosta elfva kronor.

Hon älskade sig själf och sin skönhet så objektivt, att hon var afundsjuk på doktorn för att han fått henne.

— Du har fått, du! Du vet inte hur godt du har det. Tänk, så många, som afundas dig.

Men denna själfälskelse gick så långt att hon icke kunde hängifva sig åt mannen; hon unnade honom icke sin kärlek, utan var ännu i ömhetens ögonblick så afundskall att hon icke kunde mottaga något. Och så klagade hon.

Först brydde doktorn sig inte om det där, ty han visste hvem han var. Men, så småningom gick hon och klagade för sin mor och sade, att hon inte betraktade sig som gift. Modren förstod ingenting och ville ingenting veta.

Doktorn, som var ung läkare, förstod icke heller hvad hustrun menade, men han blef orolig, och rådgjorde med en äldre läkarevän.

— Ja, min gosse, sade den gamle, nu står du inför ett problem, som jag ännu stafvar på. Men jag har nyligen läst ett bestämdt uttalande af vår störste gynekolog i denna fråga. Han säger att glädjeflickan söker glädjen, men makan söker barnet; och han förklarar afgjordt att barnet skall födas kyskt i en kärleksfull famn, icke i en vällustig. Den ärbara moderkvinnan blir kysk i äktenskapet, mot sin vilja, och det hon söker, finner hon icke; därför klagar hon. Men, min vän, jag har kommit så långt, att jag funnit, det äfven

mannens begär adlas i äktenskapet, liksom neutraliseras eller förandligas; därför har jag hört lika många klagomål från manliga sidan. Du ser ju på nygifta, hur mycken missräkning, ... emellertid, är din hustru i grossess?

— Ja, efter två månars äktenskap!

— Då kan du ju vara lugn!

Doktorn blef lugn, alltför mycket, så att det retade frun. Hon blef ytterligare afundsjuk på mannen därför att han fått den äran att ha barn med henne, och hon hatade sin grossess, som angrep hennes skönhet. Och det hon icke tyckte om, det fanns icke för henne. Tanklös och enfaldig, gick hon ännu omkring och agerade jungfru.

Då blef hennes mor rasande:

— Är du galen, barn? Du är ju i välsignadt tillstånd.

— Ja, inte vet jag ...

— Vet du inte? Hör du; går du omkring med sådant snack, så kommer din man att mörda dig. Förstår du inte det, att världen skall fråga sig hvarifrån du har barnet, om du går och pratar om din oskuld.

Men när hon såg mannens fadersglädje och stolthet, blef hon full af hat. En fullständigt djurisk elakhet växte fram, och hon ville icke unna honom att vara far till hennes, hennes barn.

Om af enfald eller bara elakhet, men, en morgon, när hon snattrade som vanligt, föllo hennes ord så här:

— Jag vet inte, men jag tycker inte du har någon del i det här barnet ....

Då brast doktorns afrikanska lynne ut, som han så länge undertryckt:

— Hvad f-n i h-e är det du säger? Är det inte mitt barn; så är du en . . ., och det kan du inte mena.

Frun reste sig, klädde sig; och när hon skulle gå, yttrade hon:

— Nu går jag, för alltid!

— Ja, gå åt h-e, svarade doktorn. Du kan ju mörda en människa med din bestialiska dumhet och din sataniska elakhet. Gå fort, annars sparkar jag ut dig!

Därmed var det äktenskapet slut. Doktorn hade fått en skugga på sig, ty han kunde ju inte försvara sig, äfven om han framlade fysiologiska bevis, dem ingen begärde. Så gick han i raseri ett par månar, och i raseriet gifte han om sig med en norska, och hade henne i grossess med detsamma. Hon var i sjunde månaden, när de vigdes; och frun ville ha ett stilla bröllop, men mannen ställde till ett dundrande kyrkbröllop midt på middan.

— Det var så vackert, sa han, att se en välsignad kvinna.

Prästen tyckte inte detsamma, men fick nöja sig. Och när doktorn, såsom egen giftoman förde sin höghvälfda brud på stora gången genom kyrkan, då föll skuggan bort, och han stod i ljus, klar och sund som han var . . .

På middagen höll han ett tal inför hundra inbjudna personer, och drack för sin maka och sitt ofödda barn.

— Det var stil! sade somliga. Men andra tyckte det var cyniskt.

Detta äktenskap numro två gick en tid, så där, så där! Så kom Dockhemmet förstås och hela mojet efter. Ligakvinnor och kanonkvinnor, federationskvinnor och handskekvinnor. Det var ett helvete för en äkta man att lefva!

Hela den urgamla idolatrin blef gynolatri, eller kvinnodyrkan. Man hörde en ateist-poet förklara att kvinnan var hans religion. All litteratur, som icke förhärligade kvinnan, var ansedd värdelös, så att man verkligen kunde tro med Spencer att poesin och konsten ledde sitt ursprung från hanens kryperi för honan. Det hade gått an med denna kvinnoskålspoesi, om icke den varit åtföljd af mannens självförnedring. Män njöto af att förnedra sig, att leda i bevis det mannen var ett lägre djur, och när de gamla narrarne Ibsen och Björnson rent ut förklarade att samhället endast kunde räddas genom kvinnans uppsättande och mannens afsättande, då var dårskapen på kulmen.

Kom härtill den norska frågan, så hade doktorn ett trefligt hem. Två barn hade visserligen vuxit opp, till åldern af tretton och femton år, men nu blefvo de också till trätofrön. Allt blef trätofrö, och med en oregerlig kvinna var ju ingenting att göra.

Hvarför de icke skildes? Barnen höll ihop eländet, minnena, och detta outransakliga, som binder makar, äfven när de hata hvarandra. Ockultisterna säga att de alstra halfandliga substrat ini hvarandra, hvilka äga ett slags väsenlik tillvaro; andra mena, att mannens och kvinnans själar växa i hvarandra med sugrötter, och att de egentligen lefva i en beständig omfamning; de känna med och medelst hvarandra såsom tvillingar på-

stås göra; därför lider äfven den parten, som gör den andra ondt; han lider af dess lidanden, som han själf vållat; därför är man värnlös mot den man älskar, och älska är att lida. Därför är också skiljas det smärtsammaste af allt; det är att rifva sönder och upplösa tillvaron, och minnena äro själarnas barn; dem kan man icke öfverge när man vill. Det finns makar som hållit på att skiljas i trettio år utan att lyckas; de skildes åt som förlofvade, som nygifta, som gifta; de skildes åtta dar före silfverbröllopet; och när de kommit så långt, trodde de att det skulle räcka lifvet ut. Men tre veckor efter gick mannen från huset, blef borta en natt, den första på de trettio åren. Dagen därpå var han hemma igen och för att illustrera försoningen satte han upp ett nytt bo; och så fortsatte det.

Doktorn hade lidit igenom sin första skilsmässa så grundligt, att han beslutat hålla ut i andra äktenskapet, lida allt, utom förnedring. Men det är så mycket som förnedrar omärkligt. Att hunsas i tjänares närvaro är förnedrande för en man, och att behandlas som idiot i sina barns är det ännu mer, i synnerhet när man är den klokare.

Detta dagliga och stundliga undertryckande af sina tycken kan slutligen beröfva den starkaste all själfkänsla, och när doktorn märkte att han var i fara, beslöt han fly, det enda möjliga stridssätt med onda kvinnor, ty den som inlåter sig med onskan råkar själf in i den. Och hennes ondska verkade som ett nervgift, hvilket höll på att ansticka honom.

Utbrottets närmaste anledning var som vanligt några väninnors ankomst i huset. En af dem älskade fru

Dagmar, hur pass oskyldigt är svårt att afgöra, men damerna anse allt oskyldigt, som de ha för sig, äfven om gränsen är öfverskriden.

Denna väninna började lägga sig i barnens uppfostran. Flickan kortklipptes och gossens hår fick växa långt, allt för att utplåna olikheten mellan könen. Men när gossen fick lida smälek i skolan för detta sitt kvinnliga yttre, och när fadren tillika märkte att sonens instinkter började förkvinnligas, blef han rädd; tog en sax och klippte af håret. När modern fick se det, föll hon i raseri:

— Skall icke en mor få uppfostra sina barn? skrek hon.

— Hon skall så f—n heller, och inte uppfostra buggrar! Två ska vi vara om'et, och jag är den ena.

Modern hotade gå till advokat. Det var hennes vanliga.

Men det fanns en annan faktor, som inverkade störande på äktenskapet, och det var den då af en berömd läkare uppfunna konjaken. Den begagnades af frun som panacé för alla krämpor, och mest om förmiddagarne för nervositet, och om aftnarne mot sömnlöshet. De skenbart oskyldiga små glasen förstörde lynnet och aptiten, gaf sömn på olaga tider, och borttog nattsömnen. Fastän uppfinnaren själf, professorn och auktoriteten, slutade illa, ett offer för sin konjakshypotes, fortsattes drickandet af damerna.

När doktorn varnade sin fru, svarade hon alltid med professorn.

— Professorn måtte väl förstå det bättre än du, som inte är docent en gång.

Med ett ord, det äktenskapet var moget, så utmognadt, att när brödrastriden blossade upp, en lätt vindstöt kom det att brista.

Fru Dagmar skref i kvinnotidningen mot sin mans teorier, hon kallade, dock utan att nämna hans namn, gjorde honom misstänkt som reaktionär och varnade de liberala valmännen för en sådan kandidat. Därmed var kriget öppet förklaradt, och makarne bodde i hvar sin ända af våningen.

Men själfva katastrofen påskyndades af en liten händelse, hvilken kom som den vore beställd.

En morgon på mottagningen inträdde ett mycket välklädt fruntimmer till doktorn. Denne blef förvånad, ty fruntimmerna hade öfvergifvit honom, emedan han var »ofin»; han ville nämligen inte förstå deras antydningar, utan sade rent ut deras baktankar; yppade deras hemligheter utan att behöfva fråga dem.

Han bad emellertid damen sitta ner, och när han fixerade henne, såg han straxt hvad sort det var. Uttrycket i ögonen stämde icke med munnens. Det var ett barns haka, kinder och läppar, men ögonen sade något annat, ty hon hade glömt att uppfostra sina ögon. När han nu frågade hvad det var åt henne, upplyste hon att det var blodbrist och nervositet.

Han hade fått ett välkändt spår, och frågade försiktigt vidare:

— Är ni gift?

— Ja!

— Har ni barn, och hur många?

— Ett barn.

— När föddes det? (Nu gick det som efter formulär, ty han kunde historien utantill.)

— För tre år sen!

— Nå än sedan?

Här blef en paus, ty i ordet »sedan» låg hela bekännelsen, som han indirekt lade i hennes mun; men hon var icke kommen för att bekänna något, tvärtom. Han återtog därför tråden och fortsatte själf.

— Vill inte er man ha flera barn?

— Nej!

— Vill ni ha flera barn?

— Nej!

— Ja, det är därför ni är nervös och blodfattig; är er man också nervös?

— Om han? Det är han, som gör mig nervös, och det var det jag ville tala om.

— Hör nu frun! Ni gör nog hvarandra nervösa med det här fusket...

— Kan inte doktorn säga hvad jag skall göra; jag kan inte lefva ogift som gift...

— Gör inte er man det också, efter som ni inte vill ha barn?

(Hon ville inte tala om sin man, inte tänka på honom.)

— Kan inte doktorn ordinera något åt mig, något som...

— Menar ni att jag skall ordinera en älskare åt er? Då blir det han, som gör barnet, och ni är lika nära den fruktade grossessen.

Det var hela hemligheten, och nu fick han se ett changemang för öppen ridå; det lilla ansiktet utbyttes

mot ett annat, så förfärligt att han trodde en helt annan människa satt i stolen. Men han gick på oförskräckt:

— Att er man tröttnar på att utöfva era laster förvånar mig inte....

Längre hann han inte, ty damen var utom dörren i ett ögonblick.

Det var ju ett reguliert fall och inträffade lika ofta som olyckliga äktenskap.

Men när han kom ut till vaktmästaren i väntrummet, fann han damens namn. Det var frun till redaktören af den liberala föreningens tidning. Nu hade han förspändt så det dugde.

*

Men därmed var icke slut, ty efter en kvart inträdde fru Dagmar, och som hon önskade ett längre samtal var hon blid, väl vetande att med påflugenhet endast följde dörrstängning:

— Hvad var det med lilla fru ***, som var inne hos dig?

— Det var att hon ville jag skulle ordinera henne en älskare? Ja, de kommer ju hit och begär recept på fosterfördrifning och preventiv....

— Emellertid blir du anmäld för Läkarsällskapet för sårande beteende mot kvinnlig patient.

— Anser du hon hade rätt i sin anhållan?

— Ja!

— Då är du också ett...

Han letade eldgaffeln, och frun försvann. Då kände han att det var slut.

Detta var tidens helvetiska könsstrid på lif och död. Och när man såg så många män ruineras och dö i förtid, så blef orsaken aldrig utrönt, ty man fick icke skrifva om det.

Naturen hade gifvit mannen initiativrätten, emedan han är den verkande orsaken, men nu skulle han beröfvas den; kvinnan som ingenting ger, endast tar emot, tillvällade sig initiativet; och som hennes receptivitet är obegränsad, måste hvarje man bli efter i en ojämn strid, där utgifterna hafva sin naturliga gräns. Och alla kringgåenden af naturens lagar straffade sig. Männen, i stället för att bli fäder, nedläto sig till att vara sina fruars alfonser; de modärna sängkamrarne med sina två järnsängar liknade mediko-mekaniska institut, fröklängningsanstalter, eller sjukgymnastikens enskilda rum. Det makarne sökte funno de icke, ty det finnes endast i moderskapet och faderskapet. Därför blef det död i stället för födelse.

Adertonhundratalet var icke barnens århundrade, det är lögn. Sjuttonhundratalet, med Rousseaus Emile, där mödrarne lärde dia sina barn igen och återskänkte moderskapet dess förlorade ära, det var barnens gyllene ålder. Men adertonhundratalet särskildt dess slut blef barnens helvete. De barn som föddes kommo till af en olyckshändelse, af en misslyckad hämning af viljeakten; därför föddes de viljelösa, könlösa, karaktärslösa. Moderskapet föraktades; barnaföderska ville ingen vara, och att gifva modersmjölken själf ansågs skamligt. Barnen fostrades med flaska, och voro alltid kinkiga, sömnlösa och sjuka. Kemikalier, kolsyradt natron, mjölksocker, steriliserad komjölk, det var utfodringen. En

steril vätska, hvars lifskraft var dödad, skulle ersätta den lefvande modersmjölken! Den gaf också sterila människor, som icke kunde få en ny tanke att växa; efterklangsmänniskor, automater, som gåfvo ifrån sig tryckta svar på mänsklighetens frågor, tryckta på små papperslappar mot instickande af folkskoleafgiften. Det var automatens tidehvarf, och automatbarnens, flaskbarnens och napp-barnens, som aldrig legat vid en moders varma barm, utan exercerades att ligga tysta och frysa till kropp och själ i en rankig vagn under uppsyn af en främmande ligakvinna och hennes fästman, ofta nog af en prostituerad, som fick »suga opp nappen» med osteriliserade läppar.

Det var de sterila kvinnornas gyllene ålder; och de predikade sterilitet, bildade församling och fingo profetissor, tills de slutligen blefvo ett af staten erkändt kyrkosamfund.

I kampen mot denna dekadens föll den sunda mannen doktor Borg, för att aldrig resa sig.

Åtta dagar senare satt han ensam i sitt sköflade hem, och fjorton dagar senare blef han utesluten på alla val-listor, såsom både reaktionär i kvinnofrågan och såsom norskhatare.

Någon anmälan i Läkarsällskapet blef ej af, men hans praktik var skadad.

TRETTONDE KAPITLET

FRU BRITA PÅ STORÖ

Fru Brita Borg var icke alls så märkvärdig som hon troddes, och hennes godmodighet låg mera i hullet. När kvinnosaken uppkom, var hon genast med om att rädda mänskligheten, hvars grundmurar nu skulle byggas på samhällets pelare, kvinnan. Följaktligen skulle mannen störtas; och hon kastade sig in i jakten. Bland dessa vettvillingar drefs en särskild klappjakt på stora män. Carl XII själf gräfdes opp och förklarades ha varit kvinna; Napoleon var ingenting i sig själf, utan hans mor var allt; Goethe hade allting lärt af sin mor (som ingenting visste). Å andra sidan: alla kvinnornas hemliga sjukdomar komma från männen (hvilka männen dock fått från kvinnorna); alla män voro födda af kvinnor (men att alla kvinnor voro aflade af män, taltes inte om!).

Allt detta lögnväsen och all denna orättvisa försvarade man med att kvinnan nu skulle hämnas de inbillade orättvisorna. Hvilka orättvisor? frågade man. Jo naturens ojämna, men vackra fördelning af könen, hvilken synes gjord efter gyllene snittet, där den mindre delen förhåller sig till den större som den större till det hela. Där kvinnan fick skönheten och behaget;

mannen styrkan och förståndet. Där kvinnan fick till plikter att föda barnet och vårda det; mannen att afla det och försörja det och modern.

Och i alla tider, när en man älskat en ärbar kvinna, hade hon haft alla garantier för att bli behandlad väl, så länge hon var trogen. Därför hade kvinnan alltid orätt, när hon klagade på sin man; ty af hennes uppförande berodde hans. När en amerikanare kastat en brinnande lampa i ansiktet på sin hustru, utlät sig fredsdomaren så: Hvilken förfärlig kvinna! — Ja, en man hvilken älskat en kvinna, måste ha sett det ur-onda innan han kunnat glömma sig därhän.

Kvinnan har alltid orätt gentemot sin man, därför att han är mannen och hon bihanget till mannen.

Mannen är människan, som ensam skapat hela kulturen: åkerbruk, industri, vetenskap, konster, litteratur, hvars frukter han bjudit sin kvinna på (att några få kvinnor varit med på ett hörn och knåpat efter, betyder ingenting).

Fru Brita och vederlikar svarade: Men kvinnan har födt alla människor. Därpå svarades: Men mannen har aflat alla människor och låtit kvinnan föda sina barn! (Amen!)

Gustaf Borg hade af medärft galanteri från århundradets början, då medeltidsidéer slogo upp igen under romantiken, genast ställt sig på damernas sida; och i galanteriet eller ridderligheten mot damerna ligger ju en partiskhet och orättvisa. Det är icke erkännande sin absoluta underlägsenhet som en man stiger upp och lämnar sin plats åt ett fruntimmer; det är den starkares godvilliga offer åt den svagare. Men så ville damerna nu-

mera icke se på saken, utan det var en underkastelse för den öfverlägsna de fordrade.

När nu fru Brita ville visa sin styrka, så blef hon rå och känslolös; och något så vidrigt som ett rått fruntimmer gifves icke. Att skilja barnen från fadern, det var en bagatell; och att barnen tvinade af saknad efter fadern, det generade inte alls. Ömhet, medlidande, barmhärtighet mot de oskyldiga små, kom aldrig i frågan, bara hon kunde få visa sin råhet mot den hatade mannen.

I sin stämning till tinget anförde hon tjugo anklagelsepunkter, af hvilka de flesta voro falska eller lätta att besvara. Han hade varit brutal (när hon ljög honom midt i ansiktet); han hade försummat henne i äktenskapet (därför att hon vägrat honom eller velat sälja sin gunst); han hade varit snål emot henne (därför att hon förtjänade själf på öfversättningar och satte pengarne på banken eller festade upp dem); och så vidare.

Att stå på tinget och afslöja sin hustru, äfven som kopplerska åt dottern, det förbjöd honom hans »ridderlighet». Därför skickade han en advokat med fullmakt, som på alla frågor om han hade något att invända, endast skulle svara; »ingenting».

Att rifvas om barnen ville han icke, ty de behöfde bättre sin mor än honom.

Hade han kunnat förmå sig till ett försvar med motanklagelser, är det möjligt att han vunnit både barnen och egendomen. Nu skulle han mista allt; det visste han, ty domaren var en kvinnosaksman.

Emellertid, nu satt fru Brita på Storö och regerade. Barnfröken var naturligtvis afskedad och de minderåriga

voro bortkomna. Öfverlämnade åt sig själfva och den främmande fröken gingo de omkring sorgsna och frågade efter fadern. De barmhärtiga svarade att han var bortrest, de obarmhärtiga att han var bortkörd. I själfva verket befann sig fadren på beständig flyttning. Från staden hade han tagit tillbaka till Storö och hyrt sig in hos nämdemannen. Därifrån gjorde han ströftåg på ön; besteg berg och klef opp i höga trän bara för att få se takåsarne, under hvilka hans barn lefde.

Nu hade Esther och Max installerat sig efter behag och gjorde ingen hemlighet af sitt förhållande. Ja, de uppförde till och med små husliga scener, som påminde om äktenskapets allra fulaste. Modern observerade dem, men teg en lång tid. Slutligen en eftermiddag, gick hon in till de unga, och utan omsvep ställde hon sin fråga på grefven:

— Nå, Max, när tänker du gifta dig?

Efter en öfverraskningens paus, svarade Esther:

— Gifta oss? Aldrig.

— Har inte Max gifvit äktenskapslöfte?

— Nej, tvärtom, svarade Esther; vi ha lofvat hvarandra att aldrig gifta oss. Ha vi inte sett nog elände hos er och de andra, för att afskräckas från att aflägga ed inför Gud att älska hvarann hela lifvet? Hvem rår öfver sina känslor och tycken? Hvem dristar lofva om våren, att det inte skall bli höst?

— Jaså, grefve Max är en sån där fästman, som man får dras med i kökskammarn? Vi kallade dem för matfriare i min ungdom.

Grefven reste sig, och insåg i ett ögonblick det falska

i sin ställning, så att han blef stum. Men flickan tog åter ordet.

— När kom du på de åsikterna, mor? Du som . . .

— Nu, svarade modern. Nu, när jag på er studerat det fria förhållandet; och när jag hört era stormar och ert gräl, har jag funnit att det fria är lika galet som det bundna. Det är således bosch att skylla på lagen och jag visste det nästan förut, då jag sett hålldamer och deras hållare vara lika olyckliga som äkta folk, och, märk väl, haft lika svårt att skiljas, fastän de varit fria. Det är icke äktenskapets fel, utan det ligger i sakens natur; kärleken är strid på lif och död, och ur stridiga krafter skall födas ett nytt kraftigt lif, med rättigheter på lifvet, och dessa rättigheter bevakas af staten och kyrkan tillsvidare, hvilka äro alla sina barns förmyndare. Nu går ni och tar ut lysning; mat och husrum får ni af mig, men inga pengar.

— Men eden, den falska eden?

— Den tar staten på sig; för resten finns det skilsmässa, som löser en från sin ed.

Samtalet var afslutadt, och man skildes för att först råkas vid aftonbordet.

De unga sutto på Esthers rum och voro allvarliga.

— Vi måste viga oss, sade grefven, ty eljest är mitt anseende förloradt, och jag kan icke akta mig själf.

— Låt gå för vigseln, svarade Esther, men vi flytta aldrig tillsammans, ty då bli vi fiender, det känner jag på mig. Lagbunden frihet! det är jag med om, men icke lagbundet tvång.

— Väl! Men trohet, så länge bandet varar, vidfogade grefven.

— Trohet? Det är ju att binda sig...

— Vi binda ju oss och hvarann genom aftal, och aftal måste hållas, eljest ramlar världen.

Det förstod inte Esther:

— Det strider mot min natur, svarade hon.

— Ty din natur är trolöshet! undföll det grefven. Och i samma stund brast något; och en eld tändes. Det var första gången könsstriden dök upp i deras lif. Den frågan hade icke existerat för dem, menade de, och de lefde utan en tanke på den naturliga skillnaden mellan könen. Nu sutto de som man och kvinna, nakna efter syndafallet, sedan de ätit af medvetandets kunskapsträd.

Efter en förfärlig paus, öppnade Max, åter samtalet:

— Märker du att vi hata hvarann nu?

— Som man och kvinna, ja.

— Då måtte könen vara fiender?

— Visst det, liksom nord- och sydpol på magneten.

— Då är kärleken hat, och släktet består genom hat, och icke genom kärlek.

Märkligt var att när helst de talat hatfullt, så ökades attraktionen, liksom om strömstyrkan vunnit på omkastningen; och de drogos så mäktigt till hvarandra i något, som liknade kärlek, men uppenbarade sig som ett rasande hat. Nu sökte han henne med eldade blickar och nalkades henne som om han ville göra henne ondt, bränna opp henne, förinta henne. Icke för att få något utan för att ge, ge något fruktansvärdt, af ureldens väsen, se henne lida en anteciperad födslovånda.

Men hon, väckt af samtalet nyss, ville icke ta emot; hon erinrade nu sin ställning som kvinnan, sin föröd-

mjukande ställning, som igenting hade att ge, och som kascherade detta under talesättet, »att hon gifvit honom allt, att hon gifvit sig»; och hon sprang upp som en vildkatt, tog pappersknifven från bordet, och skrek:

— Jag hatar dig!

Detta kunde betyda: Jag fruktar dig i detta ögonblick, ty om du nu fick min vilja, skulle jag gå omkring i nio månar som ett fågelbo åt din unge; din! Det vill jag inte! Jag vill inte ligga ut ditt ägg. Jag vill inte vara din åker, där du sår ...

Han följde hennes tysta tankar och svarade inom sig. Du skördar där jag sått; du går bort med mitt barn, när jag låtit dig föda det; du tjuf, som, när du födt min unge, (ty det är min, emedan jag ger lifvet och rörelsen) vill stryka ut mig och mitt verk. Jag läser i dina ögon att du vore i stånd förneka mitt faderskap och göra dig själf till sköka, bara för att få tillgripa min egendom, och i modersstolthet promenera mitt barn på gatorna och skryta med ditt verk. Att få förnedra en man, se där det yttersta målet för en kvinnas äregirighet!

Därpå skämdes de; satte sig i hvar sitt soffhörn och hatade.

Så började det på igen. Grefven öppnade:

— Ja, nu vägrar du min bön, och jag får icke bli ond; men om jag vägrar på din befallning, så anser du dig ha rätt bli ond, ja ... Tänk att förnuftiga människor ska hålla på att rifvas som kattor! Brunst och hat! se där är kärleken, det högsta, som det skulle vara, och tillhör ändock de lägsta regionerna. Du

som är läkare, hvad är kärleken i dess mest verkliga uttryck?

— En sekretion!

— Bravo! Ock sådant skall upptaga vår mesta tid och våra bästa tankar! Vet du, Esther, idealist var jag aldrig, men nog är verkligheten en karrikatyr på våra idéer om tingen. Allting är neddraget och förvändt; det finns ögonblick, då jag hör en sanning i den gamla sagans: förbannad vare jorden för din skull! Det finns stunder, då jag tror den förryckte Stagnelius hade rätt, när han klagar öfver att våra människosjälar fått krypa in i djurkroppar. Vi uppföra ju oss som djur, vi kyssas med samma mun, som lägger in maten, och vi älska med afföringsorganen! Är det stolt då att vara människa? Nej, förödmjukande är det, och vi borde alltid gå och skämmas. Darwinisterna ha nog rätt i att människokroppen är en utveckling af djurkroppen, men de glömma att själen har en själfständig tillvaro med anor uppifrån, med minnen från stjärnorna, och att det här köttet bara är ett fodral, som stramar. Egypternas själavandring är nog riktig den, men jag tror vi redan hålla på med den vandringen i denna apliknande hydda. Vet du jag såg i simskolan en gång på de hvitgulröda människokropparne, och slogs af likheten med — icke apor, utan med unga svin, som också äro rosenröda och hårlösa. Vet du att jag har ögonblick, då jag bokstafligen icke får rum i min hud, då jag ville krypa ur skinnet, och flyga min väg. Jag börjar tro på alla gamla sagor; jag tror på syndafallet, ty sedan vi föllo, du och jag, ha vi bara föraktat hvarann. Den första tiden, jag älskade dig, såg jag icke din kropp; jag såg

bara din själ, och den var skön och god. Sedan kom djäfvulen och djuret. Häromdagen såg jag djuret hos dig, i ditt öga. Det blef i ett tag som dödt måladt porslin, eller liknade ett emaljöga i optikerns skylt. Då blef jag rädd. — Och likafullt, vi måste ta ut lysningen! måste ner i kökets och barnkammarens dy; du och jag som alla andra. — Det heliga äkta ståndet, där kärleken ingen del har, där undfängelsens sköna ögonblick alltid lär följas af ovett, där alla laster blomstra, och dygden, om den skulle uppenbara sig som god smak, dygden, är ett fel, som kan bli skilsmässgrund. Jag har en gift vän, som anklagades för köld mot hustrun. Inför domaren uttryckte han sig vårdadt som så här. Min hustru anklagar mig för köld. Vi ha endast ett barn tillsammans efter ett års äktenskap; men om vi hade varit gifta i Konstantinopel, hade jag nu kunnat haft två hundra barn; och ändå klagar hon! Tvåhundra! Men du vet, människorna älska icke, att man försvarar sig . . .

Nu ringde det till aftonvard, och de måste gå ner. Det var kallt vid bordet, stelt. De små voro där också. Af ett misstag hade gossen fått fadrens servetring. Han satt och lekte med den och läste namnchiffret; hans läppar rörde sig, men man hörde icke ett ljud. Dock fru Brita hörde, hon, och förstod; och med ett ryck tog hon ringen från honom.

Gossen rodnade, slog ner ögonen, och efter en stund yttrade han:

— Kan den ena människan förbjuda den andra att tänka?

Intet svar följde; ty i detta »den ena människan

och den andra» låg en sådan personlig själfkänsla, antydande att barnet fann sig i nivå med modren; och denna blef också gripen, men mest därför att hon hörde fadrens röst genom barnet. Denna man, som hon trodde sig ha utrotat från jorden, steg upp igen och satt vid bordet, talande, förebrående. Skulle han hämnas genom barnen, skulle hans själ ännu dväljas i detta hus, hvarifrån han var utstängd? Hon fattade i denna stund ett gränlöst hat till barnet, och när gossen af tanklöshet eller af omedveten vilja, tog tillbaka servetringen, reste sig modren i raseri och röck barnet i örat. Lugn, kall, behärskad och med en vuxen persons öfvertygelse, uttalade gossen dessa ord, som han icke tänkt ut:

— Rör mig icke, mamma, för då dör du!

Hvad menade han? Menade han något? Hvem vet? Alla barn äro underbarn i så måtto, att deras intuitiva förstånd synes ligga färdigt i den lilla ofullbordade kroppen. Men äfven barnkroppen tyckes vara färdig; den synes blott i förminskad skala, och man får ofta det intryck, att man ser en miniatyrmänniska, när man ser ett barn. Dessa naiva utbrott man hör hos ett barn äro icke naiva, de äro lika djuptänkta som hos en äldre. Vi läste ju nyss i en stor statsmans bekännelser huru han erinrade sig vara precis lika klok i sina pojkår som på ålderdomen. Om så är, hvartill tjänar uppfostran då? Till att undertrycka!

Emellertid när gossen talat, skulle han såsom svar bli utvisad i ett mörkt rum därför att han talat vid bordet. Modern hade fattat honom i armen, förstämningen var allmän, och grefve Max beredde sig gå emellan, då alla på en gång lystrade till.

Utifrån trädgården hördes ett rytande ljud, kanske ett råmande husdjurs . . .

— Inte går boskapen ute om vintern! afbröt grefven den hemska tystnaden.

Intet svar följde, men modren stod blek, stannande i gesten, under det gossens ansikte fick ett inre ljus och en frid såsom en döendes. Modren och han hade ensamma förstått detta ljud. Det var fadren! En man, som icke kan gråta tårar, ryter af smärta. Han hade således i den mörka vinterkvällen gått utanför huset för att få se en skymt af barnen!

Fru Brita gjorde med handen en rörelse åt bröstet, lämnande rummet utan att säga ett ord.

När de unga sedan frågade efter henne, svarade jungfrun att frun gått till sängs och var sjuk.

*

Följande morgon låg frun sjuk ännu; men hon tog icke emot läkare och ville icke se någon. Hon skref sina order på papperslappar. De unga mottogo följande order. »Ni reser till stan genast och tar ut lysning.»

Och de reste.

När de efter en klappjakt hos rotemän fått betygen klara, som de trodde, infunno de sig i en pastorsexpedition för att »ta ut» lysning.

De passerade en antichamber, som liknade en mindre förstuga och inträdde i expeditionen, som liknade en större förstuga. Snö och smuts på golfvet, fönstren utan gardiner, trädbänkar utmed väggarne, pulpeter; vantrefnad, tung luft, sträft, oskönt. Här stodo och sutto

syndare, som skulle börja lifvet, man och kvinna, samlif för hela vandringstiden; här stodo och sutto föräldrar, som ville viga den nyfödde till kampen, och få honom ett namn; här stodo och sutto människor, som ville få en frände i jorden, hvilket icke heller är så lätt. Ingenting är lätt, hvarken ingången eller utgången. Och det fingo de märka, när de bådos sitta ner och vänta.

De sågo mörka män vid stora böcker skrifva opp, skrifva opp och stryka ut; framställa öppet de mest närgångna frågor. Fadrens namn? Obekant. Gift förut? Skild kanske? Få se skiljebrefvet! Finns inte! År barnet döpt? Ja, men inte här. Hvar? Långt borta i Amerika! Får skrifva dit!

Skrifva, skrifva, skrifva!

— Den här delen af själavården är något konstig; började grefven hviskande. Kontorsgöromål, rescontra, kladd! Det är ju rotemän! Farbror Henrik kallar det för prästkontoret; men det är ju en offentlig biktstol. — Har ni varit till nattvarden? — Hvad rör det er! — Och de äro inte snälla! Det låter så hårdt, när Herrans tjänare talar.

Salen tömdes ut ett ögonblick, och en, som syntes vara kontorschefen, pustade och torkade glasögonen. Det var en världslig präst, tycktes det, ty han berättade högt en anekdot om en kvinna, som förra söndan blifvit från predikstolen förlofvad med galen man. När han sett sig omkring i salen och igenkände den ryktbara fru Britas dotter, som äfven låtit tala om sig från Upsala, så blef han röd i hårfästet; och när kyrkvaktarn i det samma passerade för att röra i kaminen, kunde han inte hålla munnen.

— Elda på, han, Söderström, så kamin blir röd; rödt ska det vara, rödt åt de röda!

— Sitter han och skäller på oss? hviskade grefven. Men kontorspersonalen hade belönat chefen med ett kväfdt fniss, och denne som succés'n stigit åt hufvudet, äflades efter nya lagrar.

— Var det inte en murfvel här nyss, som ville ha reda på sista skilsmässans detaljer? frågade han klockarn.

Denne mumlade något, hvilket endast skulle tjäna som framkallare åt kvickheten, hvilken nu brann af.

— Jaså, han skulle gifta sig; var det med viksel eller med viksell?

— Det här är ju som Södra Teatern, hviskade grefven. Och jag, som tog det så allvarligt! Ska vi gå vår väg? Esther?

— Nej! Tänk på mor!

— Men det är ju skoj! Jag går!

Kyrkvaktaren kom åter in, bärande en enrisruska, hvilken han tände i kaminen och svängde omkring i salen. Det gick nämligen en epidemi, och alla offentliga lokaler skulle rökas. Det var att blåsa på prästens eld:

— Bra, Söderström, rök ut nihilisterna!

— Det är otroligt, hviskade grefven. Det är ju busar! Busar! — Tänk, sådana där försupna studenter; när de inte kan gå igenom Ultuna, så bli de själasörjare, och sen ha de rätt meddela uppsträckningar åt sina medmänniskor. Man tar dimmen, och så kan man lösa och binda själarne. Nej, vet du, det här är ruttet, och jag sörjer bättre för min själ själf.

Nu kom kyrkoherden. Det var en bildad, värdig

man; dock en högre ämbetsman, men ingen herde, och ingen öfverstepräst. Han läste i betygen, och med en vänlig min, icke alls nedlåtande, sade han:

— Det står herr Adelstorm, det skall ju vara grefve.

— Ja, det skulle; men min far, som är kassör i en bank, har lagt bort en titel, hvilken endast medförde falska pretentioner . . .

Kyrkoherden såg gillande ut och nästan beundrande.

— Och jag, fortfor grefven, har följt min fars exempel, i synnerhet som hela titelväsendet är föråldradt.

Kyrkoherden mörknade, ty han vädrade dessa moderna angrepp på samhället, hvilket ju ordnade sina medlemmar efter egentliga vikten. Men han var en human man och gick vidare.

— Är . . . grefven, förlåt, jag kan nämligen icke dela grefvens mening om titlarnes värdelöshet, då staten själf medelst dem ger en värdesättning på mederborlig förtjänst . . . Är grefven inte döpt? Jag ser ingen dopattest?

— Döpt? Nej, det tror jag inte.

— Tror? — Då kan jag inte lysa.

— Då stå vi där! Esther! Men eget är i alla fall, herr kyrkoherde, att när man inte vill gifta sig, viga sig, då är man biltog; och när man vill gifta sig, viga sig, då reses hinder, som alla gifta ha beklagat sig öfver. Hvarför vill ni hindra en så enkel sak? Ni fordrar ju bland annat bevis på att man är till äktenskap ledig: Hur skall det kunna bevisas?

— Min instruktion är det enda jag tar hänsyn till . . .

— Men det kan inte jag, och därför . . . därför går vi nu vår väg, vår väg.

— Vänta lite, återupptog kyrkoherden. Vi ska se

på frökens betyg! — Här står — okonfirmerad! Ja, då går det inte. Jag beklagar, men jag kan ingenting göra åt detta.

Nu blef det Esthers tur att tala, ty hon hade lofvat sin mor, och hon hade äfven fått upp ett minne af fadren, när han ute på stranden hade slutit henne i sin famn vid förlofningen, som ju var invigningen till en ny familjs grundande. Och därmed var förbundet liksom blifvet något annat än en bekantskap.

— Kan inte kyrkoherden hjälpa oss? framsade hon med en half förtviflan, som gjorde henne tilldragande.

— Nej, mina vänner, det kan jag inte. Ty jag förutsätter att grefven icke vill döpa sig, och fröken icke konfirmera sig.

— Nej, svarade Esther, och blef till en liten flicka, ty vi tro inte på läran. Men ska vi därför gå utstötta och föraktade af föräldrar och syskon? Det är väl strängt?

Kyrkoherden blef mot sin vilja rörd, då han hörde huru de ändock vid det viktiga steget liksom sökte ett högre skydd i den värsta, mest fatala af alla lifvets strider. Han fann äfven i deras offervillighet till föräldrarnes önskan något vackert, fastän de strängt taget offrade sina samveten.

— Jag erkänner, började han . . .

Nu hostade kontorschefen en hosta, som betydde: »Erkänn ingenting!»

— Jag erkänner visserligen . . .

— Herr kyrkoherde, afbröt bokföraren . . . Och det blef intet erkännande den gången.

När de unga gingo ut ur syndarenas hus, kunde grefven icke styra sig:

— Usch! sa' han. Det här är galet, alltihop.

I detsamma stod kyrkoherden vid deras sida; och med en vänlig, mänsklig mine, fattade han Esthers boa, som om han ville hålla fast henne i svansen eller skalkaktigt lugga henne:

— Fröken! sade han, låt konfirmera er; det är ju bara en formalitet; och ni herr grefve, låt döpa er, det är ju inte farligt; bara lite vatten!

— Är det bara formaliteter, svarade grefve Max; och bara lite vatten? Nå, då så... tack för upplysningen, kyrkoherde... Men tänk på oss, stackare, som trodde det var något annat! Kom du, Esther!

De gingo.

— Tror du han menade, att det bara var formaliteter? frågade Max.

— Nej, svarade Esther gråtfärdig; han var en snäll man, som ville trösta oss och hjälpa oss. Därför sa' han sånt där.

— Nu kysser jag dig, Esther, i tankarne, här midt på gatan, därför att du tror godt om människor!

— Det kan ju vara synd om en präst med!

— Till och med en präst! — Ja, nu ser vi emellertid att det är kyrkan, som vållar äktenskapens aftagande och de fria förbindelsernas tilltagande. Ske dem som de vilja.

— Hvad ska vi nu göra?

— Vi går opp till Holger i tidningen och pratar bort det här.

— Ja, det gör vi.

*

Tidningen hade tagit en väldig fart framåt sedan den fått ny motor i sin unge redaktör. Djärf, fördomsfri hade han i sin ackumulator samlat alla strömmar. Liberalism, lite socialism, hela kvinnosaken, något teosofi, djurskydd, sport, ett grand försvarsvänlighet bredvid successiv afväpning, världsborgarskap på patriotisk grund, principiell frihandel med tullskydd, när faran bjöd. Denna eklektricism kunde synas påbjuden af ömbet om abonnentkretsens ökande, men den hade nog andra grunder. När svenska jordbruket vid 80-talets utgång befann sig i verklig fara, restes tullfrågan i kamrarne och försatte landet i fullständigt uppror. Som vanligt uppställdes propositionen falskt: antingen tull eller frihandel; och hela nationen stod i två läger: magen och lemmarne, ehuruväl ingen rätt visste hvem som var magen. Tullarne segrade och bönderna ansågo sig räddade. Men — året därpå blef missväxt i Ryssland, och våra bönder, som äfven måste köpa säd, fruktade hungersnöd. Då upphäfdes tullarne igen på spannmål, och hela det ryslige tullkriget visade sig ha varit ett tids- och kraftslöseri, och de segrande, voro de som förlorat. Vi, som i nya seklet åsett hur Englands gamla frihandelsteorier slopas, ha väl fått våra begrepp korrigerade och inse att det ekonomiska lifvet ej rör sig så matematiskt som man trott. Frihandel betyder väl att flera stater fritt utbyta sina produkter. Man förlorar då kanske på en post, men vinner på en annan, och en utjämning skall småningom äga rum till allas fördel. Men att en stat säger: nu är jag frihandlare, medan de andra äro skyddade, det är ju att plundra sig själf, och är för öfrigt

en orimlighet, då det hela förutsatte ett fördrag mellan flera. Det är ju som att afväpna i krigstid.

De som emellertid upplefvat tullkriget och sett att rätt och orätt icke låg på någondera sidan, de blefvo litet försiktigare; och det är det utmärkande i sekelslutets fysionomi: försiktighet, betänksamhet. Detta hade förut kallats kompromiss i elak bemärkelse eller köpslageri, skepticism i betydelsen slapphet i karaktär och åsikter. Nu inträdde denna utjämning, där den ena verkligen mottog af den andra; man lärde af hvarann; och den ene gaf en fördel mot en annan; samhällsklasserna blandades, man behöfde bara se i adelskalendern huru många ofrälse namn förbundits med högadliga, och hvilka ringa poster besattes af ättlingar till de största namnen; staten gaf handräckning åt socialismen, och socialisterna bekämpade anarkismen. Söndringens tid började öfvergå i samlingens, och människorna gjorde sig besvär att förstå hvarandra. Mycket af det nya hade visat sig vara misslyckade experiment, men äfven experiment med negativa resultat äro nyttiga, och medföra biprodukter; alkemisterna funno kanske icke guldet, men i dess ställe hittade de svafvelsyran, som är mycket nyttigare.

Kommen till makten hade ingenjör Borg straxt upptäckt att det icke var värdt söka behärska en opinion och förfölja de andra, ty då visade sig straxt vid kvartalet en minskning. Det var kassören, som var barometern; han såg i sina böcker hur vindarne kastade. Och äfven om redaktören haft mod att trotsa den ekonomiska förlusten, såg han tidningens inflytande minskas med de afgående prenumeranterna. Han förlorade därför hastigt sin glada tro på pressens allmakt, och fann

sig småningom i att vara tjänaren i stället för herren; och därför blomstrade affären.

De unga hade fått sin stora våning med tre tjänare, och redaktionen hade utvidgat sin lokal. I dess kabinett gingo ut och in: ministrar, bönder, arbetare, generaler, aktörer och artister. Inflytande hade man, men makten stod i rättvänd proportion till det beroende man ville underkasta sig. Lyda och härska!

I dag hade det varit storm på redaktionen. Det fanns nämligen medarbetare, som lefde i förfluten tid, och begagnade tidningen för sina enskilda intressen. Hvarje notis, äfven den oskyldigaste, hade en hemlig innebörd: ett intresse, en fördel att vinna, ett agg att tillfredsställa. Särskildt hade teaterrecensenten tillvällat sig en maktställning, som han missbrukade för att få härska och känna sig vara någon, fastän han ingenting var. I samråd med kvinnliga favoriter satt han och härjade med människors öden, störtade och lanserade alltefter som. Särskildt hade han tagit den teatern om hand, som på grunder man kunde gissa, bar namnet hofleverantören. Den bjöd på sämre varor än sekundteatern, men åtnjöt beskydd och statsanslag, hvarjämte personalen räknade sig till högre hofbetjäningen.

Ingenjören Borg kände icke förhållandena vid teatrarne, men det hade irriterat honom, att det sämre åtnjöt skydd, som hindrade det bättre att komma fram. Att det fanns en del ruskiga saker där, visste han också, men det lade han sig icke i; däremot kände han icke sin recensents intima rol i den kungliga lustgården. Därför drog han till med en artikel mot »olaga skydd» och råkade därvid trampa i sin recensents kål-land.

Därpå följde afslöjanden, hvarvid kom i dagen att just hans tidning understödt uselheten. Detta var retsamt, och ingenjör Holger hade gått längre än han velat, rört vid ett ruttet ägg, och satt nu fast i ett litet majestätsbrott.

Åtalet var icke väckt ännu, men man talade därom i de högre kretsarne, och på redaktionen rustade man sig till strid.

Under dessa upprörda förhållanden var det som grefve Max och hans Esther inträdde på byrån för att råka Holger.

Denne befanns vid ett sprakande humör och gladde sig åt händelsen, som skulle ge anledning att utreda en hel hop gammalt trassel. Han hälsade systern och Max, hvilken han redan kallade svåger och betraktade såsom sådan, ty det hade ingått i de yngres föreställningar att en förlofning var ett eklaterande af en tillåten förening.

— Jaså ni kommer från prästkontoret, och har fått ovett! Hvad skulle ni där att göra? Kyrkans egna barn äro styfbarnen; israeliter, friskalare och mormoner få lysning, men vi af det rätta fårahuset, vi få den icke. Hör nu, om ni har lust, så skall jag hålla bröllop själf, och jag skall lysa för er i tidningen, första, andra och tredje gången.

— Vi skulle ha hoppat öfver alla formaliteter, svarade Esther, om icke mor tvungit oss.

— Mor, ja? Hur är det med henne?

— Hon uppgaf sig vara dålig, och gick till sängs efter ett uppträde . . .

— Ja, det där med gubben var ju ruskigt, men i

dessa tider får man kämpa för sin personliga tillvaro, och den som faller ligger ogild.

Nu ringde det i telefon från rummet utanför.

— Ursäkta! — Och Holger lämnade de unga. Genom den halföppna dörren hördes några spridda utrop.

— Hva säger ni? — Kors i Herrans namn! — Det är otroligt. — Jo, de sitter här i mitt rum, och jag skall genast skicka ut dem! — Det är för gement! — Att far, far skulle...? — Nej, tack! — Och prästen tror på det? — Kors i jissu namn! — Vet ni... Vet ni... Hallåh! ... Har läkarn varit ute? ... Hva' sa' han då? .. Ingen yttre åverkan! ... Ja, ajö så länge; de kommer med nästa båt!

Holger kom ut, hvit om näsan, hvilken var smal som en knif.

— Kors i Herrans namn en sån historia! ... Mor är död! Död i sin säng!

— Är mor död?

— Ja, och det värsta: folket säger... att far är misstänkt... därför att hans process endast kunde nedläggas... på detta sätt!

— Det var rysligt! utbrast Esther, som i detta ögonblick ej rätt visste hvart hennes sympatier skulle gå. — Och hvad säger läkarn?

— Han kan icke se annan dödsorsak än hjärtslag.

— Då måste vi resa ut, genast!

Icke en tår fälldes, icke annan sinnesrörelse visades än allvarlig förvåning. Man kände lifvet och dess brutala manér; man var beredd på allt från början, och

i kampen, den eviga kampen om allt, måste ju någon duka under.

*

När Esther och Max kommo ut till Storö villa, sågo de hvita lakan för fönsterna. I salen möttes de af de små barnen, som voro svartklädda. De hade intet begrepp om döden, och tycktes finna sig väl i den frid och tystnad, som rådde efter stormarne.

— Mamma är död! sade gossen, liksom han berättat hvad som helst, och med ett litet drag af stolthet öfver att först kunna komma med en nyhet.

När Esther inträdt i modrens rum med hushållerskan, erinrade hon sig genast vara medicinare, och undersökte den döda kroppen, som verkligen befanns död. Uttrycket i ansiktet var precis detsamma som det hon observerat vid deras sista möte, när fadrens rytande hade hörts från trädgården, hvilket gaf henne anledning tänka på en psykisk orsak till dödsfallet. Det fanns alltså något för sig, som hette själ, det existerade känslor och sådant, som icke kunde härledas ur celler och väfnader.

När hon konstaterat det hon ville, frågade hon hushållerskan:

— Har patron, har min far visat sig här i huset sedan han lämnade det?

— Nej, det har han inte; men ... men han är visst sjuk i sinnet; ty man har hört honom ... hela natten, och dagen här ute på skogen.

— Hört honom?

— Ja, han har skrikit, så att frun inte kunde få sofva. Men så fort frun var död, tystnade han.

— Så eget! — Hvar finns han nu då?

— De säger att han bor i prästgårn.

Esther gick ner till Max, som satt vid pianot och låtsades spela, utan att trycka ner tangenterna.

— Tror du, frågade hon, att mors samvete vaknade?

— Nej, det tror jag inte.

— Hvad tror du då?

— Ja, om jag vore teosof, skulle jag gissa att hon dog af hans sorg. Hans själ ympad på hennes slets ju bort, och det fattades tid för en sakta utlösning; därför röcks hennes hjärta sönder. Det är inte så lätt att skiljas som folk tror, och det är inte ofarligt. När en hustru är sin man otrogen, och äfven om han icke vet af det, så känner han det telepatiskt, och fattas af självmordstvång. Underligt är att den bedragne mannens mordlust oftast söker utbrott i hängning. Att han vill dö lär bero därpå att hans själ genom kvinnan sättes i oloflig förbindelse med en mans lägre sfärer; och själens uppehållelsedrift är så stark att han hellre dör än orenas. Om männen visste hur farligt det är att röra vid andras hustrur, lifsfarligt; och om de visste hur ringa lust de erfara vid att äga en annans kvinna! De söka henne, och finna honom, ty han är innanför och motar. Det var nyligen en ung millionär, som reste med en annans hustru. De reste riktigt långt bort, till Orienten. När de nu fått hvarann, kunde de icke få hvarann. Därför sköt han först henne och sedan sig själf.

— Kunde inte?

— Nej! Så stod det i hans sista bref till — mannen, som varit hans vän, och nu i dödsstunden åter blef det! — Ett annat fall! En man öfvergaf sin hustru, därför att hon var oregerlig. Efter ett år gifte han om sig med en ung flicka. När han inträdde i brudkammaren, fann han sin första hustru i brudsängen. Det var naturligtvis inte hon, men likheten var så förvillande, att han blef slagen af fasa och gick sin väg, från spökeriet. Där har du lösningen på den gåtfulla historien du känner. Efter ett par år gifte han om sig, fick barn, och lefver än.

— Det var hemska historier!

— Utur hvardagslifvet. Observera nu din far, när han kommer hem igen, ty det gör han, men icke förr än mor är i jorden. Han är då sund. Han saknar icke henne, tvärtom; han sörjer icke, tvärtom; men han har likets färg, och lider af köld isynnerhet; han fryser så förfärligt, och gråter gör han också, utan att vara ledsen. Han magrar samtidigt, och hans kroppsliga förluster ökas abnormt. Det är utlösningen från henne. Den brukar pågå ett år.

— Hvar har du läst det där?

— Jag har inte läst, jag har observerat, på hvardagsmänniskor. — Och när en man fattas af kärlek, stor kärlek till en kvinna, så har du väl sett hans transformation. Det första är att han magrar; men på ett skönt sätt. Alla väfnader bli subtilare under förlofningen; han ändrar, utan att tänka därpå, sin diet. Söker frukter, mjölk och vin; tål intet rått eller illa luktande. Det är kroppen, som bereder sig till ny fö-

delse, för att mottaga hennes själs emanationer; han bevakar sina handlingar och tankar, ty han vet att allt numera beror af honom. Han vill icke orena henne på afstånd, och han vet att hon lider, när han tänker ondt. Har du sett hur hans yttre förandligas, hur det lyser af honom, hur han fosforescerar; hur den enfaldige blir skarptänkt, den dumme blir spirituell, den fule blir skön? Det är själarnes bröllop!

— Det där förstår jag inte! afbröt Esther.

— Nej, jag vet det, svarade Max, och därför är vårt förhållande slut!

— Slut?

— Ja! Slut! Ty jag är redan utlöst från dig!

Nu flög Esther upp i vrede:

— Jag har aldrig ägt dig!

— Nej, du kunde icke få mig! Du tillhörde icke mina regioner.

— Och det säger du, så, så kallt!

— Det är icke kallt, men du känner det så! — Fryser du inte nu?

— Jo, alldeles förskräckligt!

— Ser du! Det finns andra värmekällor än mekaniskt arbete och kemisk frändskap. — Tycker du inte det drar här i rummet?

— Åh, det blåser.

— Det är jag, som återtar min aura; vet du hvad aura är? Nej, det står inte i dina veterinärböcker. — Har du verkligen aldrig ägt mig?

Ester blef röd och hviskade som om hon blygdes:

— Jo, en gång . . . i drömmen!

— Det visste jag, svarade grefven; och jag vet när! Ser du, min vän, jag tror att våra kroppar hata hvarann, och det är så ofta fallet i äktenskap... Emellertid, nu har du bevis på själens utsträckningsförmåga, eller dess skenbara kraft att gå ut ur sig själf. — Vet du hvad natt-maran är? Det är din fiendes själ, som besöker dig. Därför, ser du, skall man inte inlåta sig med människor alltför intimt, ty då få de kontakt och därmed inflytande, eller förmågan att inträda i rapport med dig. — Jag vet två nygifta, som väcktes midt i natten af hjärtklappning och ångest. De kunde inte förklara det. Men så upptäcktes det, att fenomenet stod i sammanhang med en dröm, som de hade gemensam, ehuru mycket dunkel, så dunkel att den endast lämnade ett intryck af en bestämd person. Han, mannen var icke angelägen att nämna namnet, ty det var en kurtisör till frun före förlofningen. Men när frun uttalade hans namn, kände sig mannen oförhindrad, och se deras tankar och drömmar stördes af den försmåddes nattliga besök. Tänk dig nu hur noga man måste bevaka sina tankar för att icke begå brott. ... Ynglingar och jungfrur, som störas i sömnen, oroas oftast icke af *sina* fantasier som man tror, utan af *andras* fantasier, antingen sofvandes eller vakandes. Jag kan icke erinra mig ha blifvit stämd af några vållustiga drömmar som yngling, men väl af förnimmelser, som tycktes komma utifrån, och föreföllo mig vara handgripliga. — För att nu återvända till din far, så är det min öfvertygelse att han dödat din mor utan att veta det. Han har frusit ihjäl henne, och om du ser efter, så har hon dött af köld.

Esther började vandra på golfvet, och tog en schal från klädhängarn:

— Jag är rädd för dig! sade hon. Du fryser ihjäl mig du också!

— Lägg bort din mors schal! sade grefven lugnt. Det sitter så mycket i den af hennes aura; och det kan oroa dig! Du kan komma in i sjukliga stämningar...

Esther kastade schalen ifrån sig, och sade:

— Det käns som nässlor på kroppen!

— Nessus-dräkten! där har du den. — Ser du hur känsligt själslifvet är. Du ser det icke i mikroskopet, men med ditt vakna inre öga ser du det!

— Hvarför har du aldrig sagt mig sådant förut?

— Därför, att om jag sagt det, hade vårt förhållande varit slut; ty det berodde ju på att jag lät dig tro mig dyperad. — Men min vän, du har aldrig haft några hemligheter för mig. — När du sista gången gick på balen utan mig, var du ond på mig, och du hade beslutat att hämnas. Jag satt hemma och följde dig i mina tankar. När du förrådde mig, när du lämnade ut mitt hufvud och min ära till en kavaljer jag gissar, då grät min själ såsom öfver ett brott mot himlens lagar. Och när du lät honom kyssa dig bakom en dörr...

Esther stod stum af fasa, och hennes ansikte frågade: »Hur kan du veta det?» Men Max, som bara väntat på denna bekräftelse, fortsatte:

— Då kände jag en smutskänsla öfver hela min hud, så intensiv, att jag måste kasta af mig alla kläderna, och i min badbalja skölja mig. Där ser du, att vi icke kunna lefva tillsammans, då du icke kan äga något

hemligt för mig! Därföre, sedan jag uppfyllt hederns lagar och bjudit dig vigsel, säger jag farväl. — Farväl! Nu tar jag igen mitt!

Han gick, och Esther stod kvar midt på golfvet stel som en stod.

FJORTONDE KAPITLET

MAJESTÄTSBROTT

Åtalet hade skett och väckt mycken uppmärksamhet. Man frågade sig om det var ett uttryck af öfvermod eller af fruktan. Konungamakten var ju så försvagad, att innehafvaren icke vågade begagna de stora rättigheter grundlagen beviljade, såsom att välja fritt sina rådgifvare. Och i Norge regerades faktiskt med namnstämpeln. Monarken var endast ett slags representant för riket hemma, liksom envoyéerna representerade riket i utlandet. Regera gjorde riksdagen, och monarken var icke längre regent. Vid mottagandet af en deputation, som begärde hans understöd i en viktig lagstiftningsfråga, hade majestätet beklagat att han ingenting kunde göra åt saken, emedan hans makt icke var så stor som de trodde. Men ju svagare stödet däruppe blef, dess räddare blefvo alla dessa hjälplösa, som söka skyddet däruppe; de skockades som arga får och gingo småvägar för att hinna före, vägar som aldrig voro raka, och därför ofta rätt svåra att följa för de nerifrån sig försvarande.

Bland monarkiens oskyldigare försvarsmedel var besittandet af hegemonin i teatervärlden. På teatern rå-

kade folket sin monark, endast där; och där hade han sin mottagning, hälsades af sina trogna, och med händernas sammanslående gaf han en vink om hvad som borde hyllas och hvad som skulle nedtystas. Det var ett majfält och ett allshärjarting, och därför var positionen icke oviktig. När nu riksdagen i ett anfall af sparsamhet, eller af insikt om teaterns betydelse som en extrajudiciell riksförsamling, där det hände att beställda pjeser på ett lättsinnigt sätt karrikerat lagstiftare i riksdan, drog in anslaget till teatrarne, blef det oro i det öfre lägret.

Sekundteatern, som följt med sin tid och hållit uppe den stora konsten, hade haft en svår konkurrens med statens teatrar, och medlen att hindra den fria teatern hade icke alltid varit valda. Sålunda hade de kungliga, som själfva sutto i absolut eldfarliga hus, förmått myndigheterna ålägga sekundteatern så dyrbara åtgärder mot dess mindre eldfara, att den ådrog sig en stor betungande skuld.

Nu, när den kungliga skulle stängas, uppstod en fruktan att sekundteatern kunde bli den tongifvande numro ett, och det måste hindras. Då sammanrotade sig adel och borgare, och gjorde ett teaterkonsortium, som under sken af fosterländsk uppoffring startade en lotteri-teater, hvilken sedan skulle purras på nationen såsom kunglig nationalteater, allt under förutsättning att riksdagen skulle mottaga den trojanska gåfvan. Det vill säga, man ämnade få en hofteater, som riksdagen underhölle, trots dennas bestämda vägran att drifva teater- och krogrörelse.

Detta svekfulla och något enfaldiga tillvägagående

hade retat demokraterna, och bildat utgångstemat för Holger Borgs artiklar, hvilka slutligen utmynnade i majestätsbrottet.

Artikeln hade i sammandrag, följande lydelse:

Om Fursten
af
Anti-Macchiavelli.

Så länge folken ännu önska en herre, skall denne alltid erinra sig att han sitter på sin plats med folkets önskan; men äfven om han tror sig sitta där med Guds nåde, bör han minnas att det är en Guds nåd han finnes där, och han skall icke öfverlämna sig åt den villfarelsen att han får regera på Guds försyn.

Fursten skall uppfostras till statsman och icke till officer, ty staten är ingen armé, utan staten är en stat. Fursten är äfven kyrkans summus episcopus, men därför behöfver han icke uppträda i statsrådet med mitra och kräckla, hvilket vore lika oformligt som när han mottager främmande sändebud i amiralsuniform.

Fursten skall hålla sig fri från alla medborgerliga och småborgerliga intressen, ty hans person tillhör staten; och han skall i sin person värdigt uppehålla dens anseende, han representerar.

Fursten skall icke drifva affärer, icke konkurrera i konst, vetenskap eller litteratur, ty hela hans tid tillhör staten. Och den som skall öfverse åtta statsdepartements och två representkammares arbeten, den får icke ha tid till annat. Har han tid till annat, så sköter han icke sin plats.

Fursten skall vara rättvis som allmakten han tror på; fast, men icke grym; öfverseende, men icke slapp;

oförvitlig, men icke skenhelig; han skall ha mod att försaka den rörliga hopens gunst, och i medvetandet om högre plikters uppfyllande våga stå ensam, om det gäller.

På sin upphöjda plats, befriad från beröringen med lifvets skräp, och fritagen från omtankan om bärgningen, skall han lefva i skönhet och umgås med visa män och goda män, icke med gäckar och dobblare; då skall han kunna se ut öfver riket med större blick på tingen än andra dödlige; då skall hans rådslag väga och hans ord gälla.

Fursten får icke känna sig klassmedveten. Han skall icke vara adelns öfverhufvud, icke hofvets, icke furstehusets, utan han skall känna sig som statens försyn, nationens försvar och landets fader.

Fursten skall icke se på småsaker, sådant skall han stå öfver; hans nåd skall träffa den värdige och icke den ovärdige; ty nåd blir lätt orätt.

Fursten skall skydda den svage, icke därför att denne är svag, utan när honom förtryck sker; eljes icke.

— — —

Allmänna ordalag, som kunde tillämpas på enskilda fall, se där artikelns innehåll. Domen hade emellertid fallit, och lydde på tre månars fängelse. Man frågade sig hur det var möjligt.

Det hade händt mycket de sista åren: genom tullarne hade riket isolerat sig; genom regeringens närmande till tyska riket, hade en viss junker- och militärgeist bemäktigat sig sinnena hos de öfre; och nu efter urtiman, då armén fått tag i nationens uppfostran, blef det tjockt i luften. Norrmännens krigshot och rust-

ningar, skrämde de stilla i landet; socialdemokratiens framryckande hotade samhällets grundvalar; därför samlades all hjälplöshet, allt som var trötthet och lättja under det högsta beskyddet, och i denna högborgerliga majoritet hälsade man åtalet och domen med enhällig belåtenhet.

Holger Borgs hem hade med tidningens växande inflytande ändrat karaktär och blifvit ett tillhåll för mångahanda folk. Men frun i huset, som utfärdade bjudningslistorna, märkte snart att återbudens antal ökades, så att man måste låta inryckningarne ske klassvis eller i matlag. Och därför höllos särskilda bjudningar för högre officerare, för detta statsråd och utskottsledamöter; det var första klassens inryckning. Många kommo därför att de icke vågade utebli, och de, som voro tvingade, visade oförställdt att de icke kommit godvilligt. De iakttogo icke vanlig höflighet; de konverserade icke värdinnan; de tego och åto, men kunde låta ett par rätter gå förbi orörda, emedan de voro mätta förut. Allt detta förödmjukade den strama ingenjören, men hans hustru ville det, och som han företrädde kvinnans rättigheter, så fick hon råda.

Det var just en sådan där middag, då man började sätta i fråga åtalet. De högre officerarne hade uteblifvit, och det var bara en kapten närvarande. Han var där, emedan han dels hade växlar, dels brukade få in små notiser af generalstabens märke, skenbart oskyldiga, men af ganska gediget innehåll. I dag var han hög, emedan hans förmän voro frånvarande och emedan han vädrade onåden. Han petade tänderna med dessertknifven, skötte buteljerna själf, och tände cigarretter.

Frun i huset var nervös, och som hon fått den fula ovanan att korrigera sin man, anmärkte hon på allt hvad han tog sig för, mera af tanklöshet och bristande behärskning än af elakhet. Mannen, som stacks från ena sidan af hustrun, från den andra af kaptenens oborstade uppförande, blef alldeles förstummad, och hans tystnad inverkade på sällskapet. Man lutade hufvena öfver tallrikarne och vågade icke se på hvarann.

Denna behagliga förtrollning, som brukar råda vid en festlig måltid, där man synes ha druckit glömska ur de glimrande glasen, där man lefver tillsammans några halftimmar under fullständig illusion af att man är vänner, och har intet obytt, den var bruten. Alla voro väckta och medvetna, och de sutto som afklädda inför hvarandra; de hörde hvarandras tysta tankar, de uttalade med minerna allas hemligheter; alla intressen och passioner, som sammanfört dem här, tycktes blottade, och de skämdes för hvarandra och sig själfva. Värdinnan, som aflagt bohême-tagen för tillfället, och varit stel och högtidlig, slog nu om, och tog upp en annan ton, då hon såg att gärdet var uppgifvet; och i rena förtviflan tömde hon ett fullt glas för att ge sig mod, men dedicerade detta till kaptenen, som genast fattade situationen och beslöt att gaska opp sällskapet. Ett minne om att tidningen gaf huld och skydd åt den »oanständiga litteraturen», som han aldrig läst, och vissa hörsagor om husets tredje-klass-bjudningar för artistbohêmen, där det skulle gå så lustigt till, döko upp från det sista glasets botten, och glömmande de vise männens gråa hufvud, började han glamma.

— Nåå, ni lär ha så roligt på era artistbjudningar,

sade han; jag har hört berättas mustiga saker, och jag kunde gärna få vara med nästa gång.

— Hvad har ni hört för slag? frågade frun, oförsiktigt nog, men nu ville hon ha roligt till hvad pris som helst.

— Jo, då . . .

Här sökte värden afstyra, men det var för sent.

— Jo, jag hörde om skalden Grönlund, som kom en half timme för sent till middan, och när han kom, var han så full att han lade för sig kalopsen på bordduken!

— Det var visst inte kalops . . . skrek frun.

— Nå, så var det lungmos, då . . . Och när de kom till plättarne, så tog han frun på knäna, med den påföljd att han lyftades opp och kastades ut i farstun. Är det sannt, det, Holger?

— Att han blef utkastad, det är sannt, svarade värden, och att sådant kan hända hvem som helst, hvilken uppför sig illa, det står fast.

Sista skymten af förställning hade dunstat bort; man satt där som man var, fiender födda, fiender uppfostrade, och så brast det löst. Officern drog blankt:

— Menar du att jag, som hedrar ditt hus med min närvaro, skulle vänta på en utkastning, jag skulle vid första vink skudda detta stoft af mina fötter, och vända ryggen åt ett sällskap, där jag aldrig bort sätta min stuts . . .

Frun sprang ut, gråtande; herrn följde efter. Gästerna reste sig och gingo ut i tamburen. Den siste kämpen, kaptenen, fyllde ett glas madeira, och drack lugnt ur, antydande att han icke flydde, utan var be-

redd på slag. Men, när ingen kom, tände han en cigarr, och gick ut i den tomma tamburen, där en tjänsteflicka hjälpte honom med rocken. Sedan han tagit henne under hakan och frågat hvad hon hette, singlade han ut i farstun.

Emellertid hade frun kastat sig på sin säng i raseri.

— Ja, hvarför ska du bjuda såna här busar i uniform? tröstade mannen.

— Åh, det är inga busar, men du skrifver som en buse i tidningen, och därför vill inga hederliga människor komma till oss mer.

Det var hustruns hela opinion om hans verksamhet. Han kände den litet förut, men hustrun hade så ofta hört sig firas som hans goda genius, att hon för rolens skull gärna ville ha inspirerat hans artiklar, när de hälsades med bifall. Detta öppna erkännande att hon föraktade hans åsikter, träffade honom som ett slag i hufvet just nu, då han behöfde gillande, men han kunde icke bli ond på henne, som dock ledt honom in i dessa kretsar, där han icke ville vara.

Han gick ut i salen, som han fann tom med det sköflade bordet; tjänarne stodo väntande, och han skämdes inför dem. Gästerna hade gått utan afsked. Hemmet var smutsadt och han själf skymfad, förödmjukad. Men i denna stund beslöt han rensa upp huset, och icke mer falla för sin kvinnas fåfänga. Det skulle kosta honom hans skröpliga lycka, som bara var inbillad, men det måste ske.

Han tog på sig för att gå till tidningen. Där fick han underrättelsen om åtalet, och detta klargjorde

med ens hans ställning. Det var krigets förklarande, och i aftontidningarne gjordes redan uppmarschen. Ingen kompromiss mer; inga illusioner om försoning mellan klasserna; de öfre hade öfvertaget och sedan de fått armén af urtiman, öppnade de striden.

* * *

Dagen innan han skulle träda i fängelse fick han ett uppträde med hustrun, som söndrade dem. Hon fordrade att han skulle begära nåd, för hennes skull. När han vägrade, förklarade hon honom icke vara man; ty en man uppoffrade sig för sin hustru.

Han var så insnärjd i sina teorier att han blef svarslös; men i denna känsla af värnlöshet föddes nu för första gången motståndet, som skulle bli frigörelsen.

Hvarför kunde han icke svara? Därför att hennes påstående var så dumt, så att icke ett svar fanns som passade.

Han gick ut på aftonen besluten att icke återvända. Klockan half elfva hade hans vänner en afskedsfest för honom i Götiska rummen. Innan mötet gick han på Operan med sin morbror doktor Borg. De sutto på parkett, och väntade ouvertyren. Publiken var högtidsklädd, men kungliga logen var tom, så att han icke blef klar med situationen.

Orkestern samlades och började stämma. Kapellmästarn steg upp; knackade... men i detsamma vände han sig åt den kungliga logen med en bugning; och nu spelades upp »Ur svenska hjärtan».

Publiken reste sig; alla reste sig, utom Holger och doktorn.

— Är det Gesslers hatt man bugar för? frågade han morbrodern.

— Det måtte vara namnsdag eller födelsedag . . .

— Ja, men för tomma logen? Det är ju böss!

I detsamma hördes en befallande stämma: Stig upp!

Holger vände sig om, men i detsamma fattades han i kragen och lyftes från sin plats. Som han aldrig begagnade andra vapen än ord och penna, gick han, och doktorn följde.

— Hvad är detta? frågade han, utkommen på gatan.

— Det är svenske lakejen! Att hälsa sin monark, ja väl, men hälsa på stolar och bord! Nu förstår du hvad nya Operan betyder!

— Jag tog rätt då, när jag högg in! — Vi får väl en tioårsperiod nu, som blir skön!

— Jag skall tala om något för dig, som jag hört i dag, men under ditt tysthetslöfte. En läkare i landsorten, en vän som aldrig ljuger, berättade att han blifvit tillspord af befälhafvaren i militärdistriktet, om han, i händelse af krig mot Norge, ville gå med som kirurg!

— Det har jag hört från andra håll, men det förnekas uppifrån officiellt.

— De ljuger förstås.

— Det tror jag inte de gör, men det kunde ju vara att känna sig för.

— Ljuger de inte, däroppe? Då känner du inte diplomater. Det är ju för resten den gamla statskonsten, att synas uppriktig men vara falsk. Den ärlige mäklaren hade dock redigerat Emserdepeschen. Ja,

Norge! som kostat Sverige tjugo års tankemödor, som rifvit sönder oss och afledt vår uppmärksamhet från våra egna intressen. Förtjänar det lilla landet så mycken uppmärksamhet? Ett folk af fiskare, skeppare och herdar, lefvande för dagen, skuldsatt som vi. Ett turistland med hotellvårdar; mera berömdt för sina vyer än sin åkermark; exporterar torr fisk och fruset vatten. Hvad har vi med dem att göra? Högfärdiga kråk, som begära kvinnoregemente! Fyffan!

— Du, kvinnohatare!

— Dumbom! Jag står just i begrepp att gifta om mig för tredje gången.

— Det finns ingen kvinnofråga för mig! Jag ser bara. människor.

— Kan du inte heller se skillnad på man och kvinna, då du är pervers, som alla de andra. Men efter som du skall in i fängelset i morgon, så talar vi om något annat! — Har du hört att de gula blifvit degraderade?

— Ja, det sägs, men de lär ha spelat bort kyrkan.

— Monumentet öfver nederlaget vid Lützen. De är kostliga här i landet, som fira våra nederlag; och de ämna snart fira Pultava med.

— A propos de gula, det lär vara falska anor där också, ty gula brigaden vid Lützen utgjordes af tyskar, och stod i centern; för öfrigt bestod en brigad af flera regementen; och det här gula lär räknas från frihetstiden.

— Ja visst; men kommer de här kassaförvaltarne i fängelse?

— Nej, de bli befordrade; men den som vågar tala om det, han kommer säkert i fängelse! Jag hade ämnat

kasta in den där historien i min artikel, men åtrade mig; nu ångrar jag mig.

De gingo förbi Mindre teatern, som var eklärerad till galaspektakel.

— Södra teaterns repertoar, och Nationalteaterns pretentioner.

— Kunglig teater, grundlagd af en majestätsförbrytare Anders Lindeberg; börjar och slutar med ett majestätsbrott! Hvilken paradox! Du!

— En nationalteater, som styres af en spelhusvärdinna på Strandvägen och rekryteras af . . . ja; men de stora utestängas; Antigone och Julia ha flytt, Hamlet och Horatio gå lediga i Torget och vänta på slutet. Smaken är icke hög på höjderna. »Glad och smutsig» det är deras! Allvaret är de rädda för.

— Det är kostligt med de gamla idealisterna; Allehanda proklamerar Paul de Kock som oskuldsfull, och Posttidningen beskyddar den »liderlige och gudlöse» Anatole France! Hvad är det?

— Det är Barrabas! Hvem som helst, gif fri, själfva Barrabas, bara inte den store Zola! De ha en sådan fasa för allt stort och starkt, därför att de äro små och svaga. — Vet du, nyss ini operasalen, när jag kände den där handen bakifrån läggas tung på mig, så frågade jag, hvad den okände ville för slag. — En själflös stackare, som icke rår på mig, amplifierar sin obetydliga person genom att göra sig till en del af kungligheten. Han vill att jag skall dyrka h a n s gud, därför att det är h a n s, så känner han sig ofvanpå mig ett ögonblick. Det är ett slags koloni-djur, koraller som lefva och växa i klump. De tänka inga tankar, utan

erinra endast hvad de läst i tidningen, i boken, hvad de hört pratas; när de läsa, assimilera de, allt orensadt, korn och småsten, en palt och en lort; och när de tala, öppna de sfinktern och släppa ut genom munnen som är deras anus. Det är majoriteten, det trogna folket, det sunda förståndet som bara är oförstånd; det är de rättänkande, de stilla i landet, kärnan af befolkningen. Och alla äro de härsklystna, men kunna endast härska genom härskaren, som blir deras redskap, emedan han härskar genom dem. — Vet du, jag blir anarkist, mot min vilja!

— Hvem blir inte det! — Då lif och utveckling ökat farten så att man nu passerar en världshistorisk period på tio år, blir det allt pinsammare för de växande att tryckas ner af en föråldrad styrelseform, som ingenting förstår af sin samtid. Sederna förändras, men gamla sedelagar kvarstå; rättsbegreppen förnyas, men lagboken står kvar vid 1734 och 1866. När vi räknar i meter och kronor, så mäta de gamla med alnsticka och i riksdalermynt. Det är dessa missproportioner i samhällsbyggnaden, som gör det till ett helvete eller dårhus att lefva. Vet du hvad: ett land som icke haft sin revolution, det kan icke växa. Se i adelskalendern skall du finna, om vi behöfva ett Stockholms blodbad, ett Linköpings dito och en Carl XI:s reduktion. Har du gått i Lund och sett Lundagård? Där kan icke växa ett ungt träd, ty de gamla stå i vägen och skugga; ihåliga och ruttna är de, och ugglor bo i dem. Fälla dem får man icke! Hvarför fan får man inte? . . . Den dan de ramlar själfva, ja då blir hela parken en

sandöken, och man får vänta mansåldrar innan igenväxten sker. Nej, det skall gallras och förnyas!

— Skulle du vilja stå vid schavotten?

— Jag? Så gärna! Jag är van vid oskyldigas lidanden under operationer; och jag skulle stå vid hufvet och ge dem ett godt ord i sista stunden, efter att ha kloroformerat dem. Jag är vilde jag, fastän mantalsskrifven svensk; och jag tror att vildarne ha framtiden för sig. Du vet ju att alla bildade nationer dö, af bildning, af pjåsk, af djurskydd och etnografiska muséer. Den som vänder sig tillbaka, för att se på sina träckar, den skall döden dö. Det är hvad nationen nu gör, när den ser sig tillbaka, på Lützen och Narva, på Gustaf den tredje och Svenska akademin, på luskåkar och klockstaplar, lokträn och snibbskålar; de vänder sig bara om, pekar på lortarne och säger: Se detta hafva vi gjort! — Ja, och har de inte gjort ifrån sig snart, så få vi aldrig tillfälle göra vårt tarf!

— Är du tillbaka på din äldre ståndpunkt om det stora Bosch?

— Ja, när jag är trött, så tycker jag det är Bosch alltsammans; men när jag sofvit ut, så är jag färdig att dansa fram igen mot det stora okända!

•

De vandrade gata upp, gata ner.

— Ser du, återupptog doktorn; tillståndet nu är desto olidligare för mig och mina jämnåriga, som vi äro uppfostrade på 60-talet i den föreställningen att monarkien var något olagligt, usurperadt; att fursten

var folkets naturliga fiende, och att den som ville vara Brutus förtjänade stora triumfen. Vi hörde ju frihetssångare som Talis Qualis och Snoilsky sjunga om republiken som det högsta goda. Detta gjorde att vi republikaner gingo och väntade på det nya Jerusalem, och 1866 trodde vi det vara kommet. Men det kom inte. Och när detta träffade dig, då ramlade vi ner i 40-talet. Jag tycker det luktar Karl Johan i dag, Crusenstolpe och Anders Lindeberg, men mest Karl-Johan. Det sista är för mig inbegreppet af allt jolm: indragningsmakten och stadshuset, Vaxholms fästning och storläger; med ett ord: det som var före mig, var dödt och var mull som vi växte i redan; detta gräfs upp och luktar. Nå, men är du rädd för fängelset?

— Nej! Tvärtom! Det skall bli mig en rekreation, då jag vill göra om min uppfostran.

— Ja, det är inte att leka med; jag har sutit sex dygn som militärläkare, och det höll på att bli öfverproduktion i hjärnan.

— Hvad hade du gjort då?

— Jag hade opponerat mig mot den olagliga behandlingen af värnepliktige. Läkarne begagnade manskapet till idiotiska experiment såsom att mäta upp magsäckens rymd, som hvarje lärobok uppger hålla tre liter. Därför skulle de svälja slangen, och när de inte kunde eller ville, så straffades de för insubordination. Hvad säger du om det? Nåväl jag tog de förorättades försvar, och fick sex dagars fängelse. Det är Sverige, det land, som i min ungdom skulle med lag byggas! — Denna nya armé betyder lilla belägringstillståndet! En konstitutionell monarki, med ett prætorianskt garde

midt inuti, som bestämmer högsta viljan. Godtycke, mannamån, laglöshet, där har du't. — — —

De gingo ännu en half timme, tysta, väntande klockslaget då afskedsfesten skulle börja.

Då ryckte plötsligt en koloss fram bakifrån, och med mild, deltagande stämma, hördes pastor Alroth:

— Hvi gån I och ären så bedröfvade?

Pastorn hade nämligen rest in för att hälsa sin systerson Holger och visa honom sitt deltagande. Han var visserligen en lojal undersåte, men i likhet med prästerskapet i gemen, kunde han icke lida att den lutherska kyrkans öfverhufvud var en amiral. Detta att landsfadren skulle vara kyrkans summus episcopus hade reformationen medfört; och en världslig påfve ofvanför ärkebiskopen liknade något gardesregementens hierarki, där öfversten dock alltid var bara sekundchef. Holgers påpekande af denna gamla oformlighet hade tilltalat pastorn, och han var därför idel vänlighet, när de tågade upp i de Götiska rummen.

Gamla gardet var där; konsul Levi, arkitekten Kurt, som eljest gick sina egna vägar och icke lät tala om sig; Sellén, osynlig och ofta på resor.

Stämningen var tryckt. Allvaret hade slutligen kommit, och slyngelåldern var förbi. Nu skulle man besegla sina läror med lidandet och utan jämmer taga följderna.

— Hvar är Lundell, professorn? frågade doktorn, som ville ha en syndabock.

— Han kommer icke, svarade Sellén. Han är riddare af ordensstjärnan och kan icke lida majestätsbrott.

— Där ser ni ordensstjärnan! Kontramärket, som

visat att man aflämnat sitt ytterplagg, sålt sin hud! Den är inte så oskyldig, som man säger! utfor doktorn.

Pastorn tog Holger afsides i en fönstersmyg:

— Jag skall hälsa från din far!

— Hvad gör han, hur lefver han?

— Han sitter åter hemma hos barnen, men är sig icke lik. Det oförtjänta vanrykte han iråkat, och de förfärliga misstankar, som uppstodo rörande din mors död, tyckas hafva trängt in på honom, så att han inbillar sig vara skyldig.

— Ett icke oväntadt fall, svarade Holger. Den tid jag läste ovettet om mig i tidningarne, började jag slutligen tro så smått att jag var den usling, som man skildrade. — Nå, hur har bror Anders det på Långvik?

— Vet du inte det? — Han skall resa till Amerika, sedan arrendet gått ut.

— Till Amerika? Till nya Sverige? — Ja; där råkas vi väl alla en gång.

Bålen var framsatt, och doktorn kallade:

— Ja, go' vänner, tog han upp. I detta rum firade vi franska revolutionen på 80-talets sista år. Bror Alroth var visserligen inte med den gången, ty han är icke revolutionär, och att han befinner sig här i dag har sina intima orsaker, som vi skola respektera. Dörrarne till musiksalongerna äro också för hans skull stängda, men han tillåter nog att vi gläntar på dem ett ögonblick, då jag till dagens ära låter spela upp Marseljäsen.

Pastorn nickade bifall, men icke utan en viss fruktan.

— Det vi skulle säga Holger i kväll, fortfor doktorn, det vet han förut; vi hvarken prisa hans gärning eller

beklaga hans öde, ty krigsmannen gör sin plikt utan att begära lön eller ros.

— Ingen politik bara! hviskade Holger med en blick på prästen, för hvilkens känslor han ömmade, trots allt.

— Nej, ingen politik, bara lite musik att strama opp oss med!

Han gaf en vink åt vaktmästarn, som öppnade fonddörrarne utåt salongerna, och utträdde på balkongen där han med servetten gaf en vink åt musikestraden. Det blef en paus. Och därpå spelade orkestern upp: »Ur svenska hjärtans djup».

Buller af stolar och bord nerifrån hördes, då publiken reste sig och på en gång instämde, sjungande.

— Svar på tal, gossar! fann sig doktorn.

Pastorn förstod icke situationen, utan trodde det hela varit ett skämt, så att han blef oberörd af det mothugg, som förstämde de andra. Och han började tala om all världens ting, likgiltiga småsaker, dem de andra åhörde under det de tänkte sina tysta tankar.

Supén gick hastigt förbi, och man bröt snart upp, ty det månghöfdade väsendet därnere i salongen kändes hotande, kväfvande.

Doktorn och brorsonen gingo ensamma till ett hotell, ty Holger ville icke se sitt hem mer, förrän han kom ut ur fängelset.

— Minoritet i dag, majoritet i morgon! talade doktorn. För öfrigt har erfarenheten lärt, att den, som vandrar i skogen och tror sig gått vilse, plötsligen är framme vid målet. Franska revolutionen kunde endast uppstå efter en Ludvig XV:s regering. Ju sämre, dess bättre! För resten är det här bara en gröthvila; man

släpper ut i remmen och aptiten är där igen. Det skall slå back i seglen när man vänder, och du skall se att vi snart är öfver stag. Man förefaller mig gå omkring och ta afsked af allt gammalt, man snart skall skiljas ifrån; det blir så kärt, då, allt hvad man mindre aktat. Det nya seklet kommer med ett nytt släkte, och nya tankar, och då har det här vissnat ner af sig själf. Kryp in du nu, Holger och förpuppa dig. Kom ut igen med vingar, så flyger vi! — Och nu! Stora famnen, och god natt!

De skildes, utan smärta, utan stora ord, men med ett allvar, som de icke känt förr.

FEMTONDE KAPITLET

PÅ OPERAKÄLLARN

Ett par år hade gått igen. Doktor Borg och redaktören Holger sutto en eftermiddag på den nya Operakällarn. Holger Borg var icke sig lik; de tre månaderna i fängelset hade haft ett märkvärdigt inflytande på honom. Någonting hade händt, som han icke ville tala om; och hans ansikte hade stelnat, så att han icke kunde le; det var något fruset invändigt, och någon nerv föreföll brusten. Men han vidhöll i sin sträfvan, god gång framåt; dock märktes en skillnad i hans behandling af de religiösa. Han hånade icke mer, hädade icke heller; hans glada tro på världsmekaniken utan mekanikus hade dunstat bort, och han kunde icke längre förklara människors öden med zoologin.

Det var detsamma året som det började spöka i världen. Tecken och under skedde, hemlighetsfulla dödsfall, fjärrskådningar, profetior. Och frontförändringar inträffade; de trogna blefvo otrogna, och upplysningsmännen blefvo troende. Själfva vetenskapen led flaskon; Kochs million-lymfa klickade; inga upptäckter, inga framsteg, bara knåp; men då hördes från Amerika att man gjorde guld af silfver och koppar, att ett bolag bildats

under betäckning af de stora namnen Edison och Tezla. Därmed var ju kemien bankrutt och alkemin kom upp.

Häxprocesser omtalades som förestående i Paris; omvändelser till katolicismen spordes; de sköna konsterna hade lämnat naturalismen och gingo åt mysticism liksom litteraturen. Det var ett kokande och en rörelse i världen, som bådade nytt.

Vännerna sutto just och dividerade om framtidens utsikter, då Holger kom att rikta sin blick på de celebra takmålningarna:

— Inte kan jag se något osedligt; såna där taflor har de fullt på museum och på Stockholms slott.

— Ja, men det kostbara i saken var att se huru den store Faustmannen, som var sedlighetsvän och antinaturalist 84, nu uppträdde till nakothetens försvar, och med en energi, som man väntat af honom förgäfves på rätta stället.

— Han är död nu, och skall begrafvas i morgon. Det skall bli intressant.

I detsamma kom aftontidningen. Holger måste titta i den.

Doktorn hörde ett fnysande och ett knycklande, och märkte att Holger blef smal om näsan.

— Har du förlorat något? frågade han.

Tidningen skramlade i handen på den läsande, och han lät den falla på bordet.

— Hvad har händt?

— Läs!

Doktorn läste; läste och svällde ut, läste och ljusnade.

Han läste att svenska kvinnoemancipationens öfverste-prästinna slungat hela röran i golfvet, då hon upptäckt att det var galenskap. Och hon uppmanade könet och mödrarna att arbeta för kvinnans utveckling till kvinna, till moder och maka.

— Äntligen! utropade doktorn. Pannkaka blef det och var det, därför att det utgick från en falsk förutsättning. Men tänk, så mycket arbete, så mycket hat, så mycket s—t, som rörts opp. De ville ju mörda Falk därför att han inte kunde fatta galenskapens finesser. Om jag vore troende, så skulle jag offra en hekatomb åt gudarne!

Holger kunde icke deltaga, ty han kände sig ha förlorat sin religion, tron på kvinnan! Och till att erkänna ett misstag hade han icke kraft. Han blef ond som vanligt är, och efter att ha hämtat sig, reste han borst.

— Därför att hon tröttnat, så . . .

— Så? Talar vi, om annat! Hur ha Esther och Max det?

— De äro visst goda vänner, men giftermålet uppsköts, då prästerna inte ville lysa.

— Och hvarför skall det lysas ut, att två människor ämna älska! Det hemligaste, som en naturlig känsla bjuder en dölja, det skall utställas! Jag tycker det är cyniskt! Men man är rädd för tvegifte! Det är man, men dessa kända bigamier och polygamier inom kända äktenskap, de äro strafflösa, och ha blifvit sed. Kvinnan tar nu en man bara för att få ett förkläde och ett laga skydd — det ska fan vara bulvan åt liderliga kvinnor. Och när ni frigjorde kvinnan från kvinnligheten och

blygsamheten, blef hon en kokott. Det är ni, som förstört könet och äktenskapet, och det är dessa manliga kvinnor, som fördärfvat männens instinkter så att de blifvit perversa. Så slutade Grekland! Med aspasior, våninnor och sodomiter. Jag tror vi nalkas slutet! Jag har, som du vet, flera gånger sökt en maka, husmor och mor, men bara funnit en kokott. Brunnst och hat, det var hvad jag fann. För min kärlek — förlåt uttrycket — sökte jag genkärlek, men fann bara hat; hat mot mannen, hvilket tycks utgöra kvinnans så kallade kärlek. Att få förnedra en man, det är hennes ideal. Du känner till det! — Du ger henne din mannakraft, och med den kraften, din kraft, behärskar hon dig. Och hon verkar som induktionsapparaten; hon mångdubblar din strömstyrka och kastar om strömmen mot dig. Men det har du aldrig förstått! Se på din juvel hur hon faller ihop, hvar gång du afbryter strömmen! Det är dig själf du böjer dig för, när du är böjd under henne! — De här »stora kvinnorna» du beundrat, se bara hur de uppstår. Först söka de upp starka män, berömda, suggestiva; när de hämtat kraft i sina ackumulatorer, så börja de själfva leka batteri och sända ut strömmar, som dock bara äro sekundära. — När allting är färdigt, då kommer de och tar; när slagfälten äro besådda med döda och sårade, då komma benplockerskorna; och alltid finns en hjord af svaga män, som hylla sopsamlerskorna såsom drottningar; du känner dessa slags män, som alltid rikta sparken mot ett manligt skref . . .

— Ja, men du är kvinnohatare!

— Om jag tänker rätt efter, så kanske jag bör svara ja. Jag hatar ju allt fientligt, och efter jag hatar henne,

så är hon ju fienden. Och är hon fienden, så hatar hon mannen. Könen hata hvarandra, det är väl sanningen, och detta hat är nog repulsionen mellan motsatta, som i kärleken ompolariseras till attraktion. Du kan då lika gärna kalla alla kvinnor manhatare, som du kan kalla mig kvinnohatare. Intermittenta strömmar! Det är kärleken! — Men kvinnan har alltid utöfvat en sund attraktion på mig, därför kan jag icke med godt samvete vidgå något specielt kvinnohat, som jag vore ensam om! Tvärtom, jag har alltid känt lifvets ödslighet utan närheten af modersskötets värme, men sen ni förstört kvinnorna, är det omöjligt att hålla ut. Ni säger att jag inte kunnat behålla dem; jag svarar, att jag icke velat behålla ruttet kött i huset. — Se där ha vi Kurt! Känner du hans äktenskap då? Det var läckert! må du tro!

Arkitekten kom in med en man i glasögon, som såg oafgjord ut. Brodern nickade och gick med sitt sällskap bort i ett hörn af salen.

— Ja, hur är det med hans äktenskap? frågade Holger. Det var så hemligt, allting; är det slut?

— Slut? Jag hoppas det! Så här fick han sitt! Han drogs in i en barnlös familj, och i det ögonblick då makarne tråkat ut hvarann. Han blef vän med båda; de hängde efter och släpade med honom för att fördrifva ledsnaden. Följaktligen blef han och hon förälskade; mannen kopplade, utan att tro det; och en vacker dag, så, för att vara lojala, underrättade de mannen om sitt tycke, hvarpå hon reste till Paris för att få skilsmässa. Kurt väntade, och efter en rum tid skulle hon komma hem. Som han var otålig, reste han

emot henne till Södertelje. Tåget stannade; Kurt dök igenom vagnarne för att söka den intet anande bruden. Slutligen fick han upp en rök-kupé. Där ligger hans älskade, med hufvudet i knä på en främmande herre, rökande cigarrett. Kurt blef icke bortkommen; han lyfte hatten, bad om ursäkt, och låtsades icke känna igen henne. Men när han kom i kupen invid, hade han damen efter sig, och om sin hals; gråtande, svärande, att det var ingenting: en vän som erbjudit sitt beskydd på resan. Som Kurt själf var hederlig och trogen, så trodde han att hon var det också. Det är därför kvinnan anser mannen vara dum! nu vet du det! Nåväl, vännen blef föreställd, och var nog diskret försvinna första kvällen. Men följande afton superades tillsammans med släktingar, och vännen var med. Där växlades förtroliga ord och blickar mellan vännen och fästmön, så intima, att Kurt slutligen miste sansen, gjorde en scen och kastade tallriken i golfvet. Helt plötsligt fann han sig i den löjlige äkta mannens rol, men gifte sig hastigt, i alla fall. Nu sutto de och hade tråkigt, alldeles som hon och hennes make förut. Så kostligt! — Hon kunde nämligen endast lefva i drag. Han fick dra med henne ute. Då lefde hon, när hon på restaurangen fick herrars blickar på sig, och då njöt hon af att se mannen pinas. Hela hennes tillvaro hängde på att mannen pinades. Och han måste posera som den lyckligt gifte, liksom alla hvilka äro gifta med frånskiljda. Han skulle ju vara ett lefvande bevis på att den förre mannen »icke kunde göra henne lycklig». Och för att ekrasera den förre, så skulle de här ha barn. Kurt anser sig nämligen

vara en ryslig kaxe i det fallet! Men se, det blef inga barn. — Alltså: inte han heller! — Nu börjar helvetet för honom i hennes ständiga förebråelser — »Det finns inga män, numera,» sade hon. — Att det var hennes fel kom inte i frågan.

Hvad gjorde Kurt? Ja, hvad skulle han göra? Han skaffade sig en förbindelse, och ett barn. Han måste ju rädda sin manliga ära. — Frun stack af. Men Kurt fick hela vanäran ändå. »Han hade förfört en annans hustru, och så slängde han henne.» — Men han hade icke förfört henne! Det gjorde ingenting! »Han hade förfört en annans fru!» Att det var frun, som slängde i väg, det brydde man sig inte om. Nåväl, nu är han fri, men kan du tro, att hans tankar än i dag syssla med den där vännen i kupén. Han har visst frågat alla bekanta, om de trodde att där varit något. — Ja, det är trassligt nu för tiden!

Nu inträdde i salen en stor fet herre, en dam och tre barn.

Damen såg mycket välfödd ut, och hade ett för litet hufvud på axlarna.

Doktorn såg ett ögonblick på sällskapet, röck till, vände sig åt fönstret och höll handen för ögonen, med ett uttryck mellan skratt och gråt. Efter att ha låtit sällskapet tåga bort, talade han med en komisk salvelse:

— Där gick min första hustru med sin andra man (eller tredje, hvem vet?). Den där fjollan som, nygift sa' att hon lefde som en nunna, och när barnet kom, fånade om att hon inte förstod hvar det kom ifrån. Denna kallvattensfisk tvang mig genom sitt idiotiska

prat att skiljas och gifta om mig. Se på hennes mun, du Holger, och akta dig för barnamunnar. — Och det var min första kärlek! — Jag tror ibland att det inte var dumhet, utan elakhet. Hon var afundsjuk på mig för att jag fått henne. Åran var för stor, och därför skulle jag beröfvas den! — Det var det största fä jag känt, därför gjorde alla mina ovänner henne till det högsta väsendet; de sa' att jag fått allt af henne, till och med medicinskt vetande. Allt hvad den lilla munnen talade var så elakt, att jag en gång tänkte slå en spik genom tungan på henne. Jag hoppas hon fått smörj af sin tjockus därborta. — Ja, Holger, sådant är lifvet, och jag har inte gjort det.

SEXTONDE KAPITLET

HOS DE DÖDE

Esther Borg gick utanför kyrkan och såg att den var öppen. Det var vackert därinne och altaret var klädt med grönt. Utanför var granrisadt, och alltså en begrafning att vänta. Det kom folk, och bland dem såg hon grefve Max, med hvilken hon icke umgåtts sedan sex månader tillbaka. Hon såg honom, men det var icke han, utan en som liknade honom. Detta kallade hon att »se», och då visste hon att han snart skulle komma.

Hon gick in för att vänta.

Hon och grefven hade gått isär den gången beslutna att skiljas; men de hade lidit så af brytningen att de återknöto. Därpå hade de lidit af hvarandras närhet och brutit återigen; och därmed hade de hållit på i år.

Esther gick upp på högra läktarn, hvarför visste hon inte, men hon kände att där var platsen, där hon skulle trifvas. Den såg så ut; där var nära till hvalfven, högt öfver hopen, och något tryggande.

Efter en stund kom grefven verkligen, och han gick lungt fram till Esther som om han stämt henne till möte.

— Har du väntat länge? frågade han med sin dämpade stämma.

— Sex månader, som du vet, svarade Esther; men har du sett mig i dag?

— Ja, nyss i en spårvagn; och jag såg dig in i ögonen så att jag tyckte mig tala vid dig.

— Det har »händt» mycket sen sist?

— Ja, och jag trodde det var slut mellan oss.

— Hur så?

— Alla småsaker jag fått af dig ha gått sönder och på ett ockult sätt. Men det är en gammal iakttagelse.

— Tänk, hvad du säger! Nu minns jag en hel mängd fall, men jag trodde det var slumpar. Jag fick en gång en pincenez af min farmor under det vi voro goda vänner. Den var af slipad bergkristall och utmärkt vid obduktionerna, ett riktigt underverk som jag vårdade. En dag bröt jag med gumman, och hon blef ond på mig. Då hände på nästa obduktion att glasen föllo ur utan orsak. Jag trodde att den var sönder helt enkelt; skickade den till lagning. Nej, den fortfor att vägra sin tjänst; blef lagd i en låda, och kom bort.

— Hvad du säger! Så eget att det som rör ögonen är mest ömtåligt. Jag fick en dubbel kikare af en vän; den passade mina ögon alldeles, och jag njöt af att begagna. Vännen och jag blefvo ovänner. Du vet att sådant kommer, utan synlig orsak; det förefaller som om man inte fick vara sams. Nåväl, när jag nästa gång skulle begagna kikarn, så kunde jag icke se klart. Skänkeln var för kort, och jag såg två bilder. Inte behöfver jag säga dig, att hvarken skänkeln förkortats eller ögonens afstånd ökats! Det

var ett underverk, som sker alla dagar och som dåliga observatörer icke märka. Förklaringen då? Hatets psykiska kraft är väl större än vi tror. Emellertid din ring jag fått har släppt stenen — och låter icke laga sig, låter icke. På samma sätt med sigillet! Vill du skiljas från mig nu?

— Ja, du vet, vi vilja båda, men kunna icke. Jag lefver med dig hela dagen så intimt att jag knappt saknar din närvaro, och jag tycker bättre så, ty när vi råkas bli vi osams. Det synes som om våra kroppar icke tålde hvarann.

— Ja, så synes det. Men din aura följer mig, och jag förnimmer på afstånd din sinnesstämning mot mig som tre olika dofter, af hvilka två äro mig särdeles angenäma. Den första är som rökelse, och den kan bli så tät att den verkar häxeri och vansinne, den sista är som frisk frukt. Den andra i ordningen är kvalmig som tvålparfym och verkar sinnligt ovänlig. Men i din närhet känner jag aldrig dessa dofter eller några andra; alltså är det inga luktförnimmelser i materiell mening, utan tyckes vara en öfversättning. Och jag känner mig aldrig osams med dig i din frånvaro; skiljas vi efter en storm, då mitt hat är så gränslöst att jag saknar ord, så, bara du gått, lägger sig hatet och ett stilla ljufligt lugn inträder, under hvilket jag lefver med dig så intimt jag vill. Allt hvad jag talar, tänker eller skrifver, dedicerar jag till dig; och när du gillar mig, kan jag ha din smak i munnen, då din rökelse blir balsam. För att bli fri från dig, söker jag sällskap ibland, men jag blir rädd för människorna, de såra mig med sin närvaro, de trassla till våra väfnader, och jag tycker mig vara dig

otrogen. — Ja, min vän, universum har gåtor; men människorna gå, icke som blinda, ty de se, men förstå icke. — Hvem du är, hvem jag är, det veta vi icke! Men när vi förenades, tyckte jag mig omfamna ett lik, som icke var ditt, utan en annans... jag vill icke säga hvilkens.

— Och du, du föreföll mig vara min far, så att jag fick skam och afsky! Hvad är detta fruktansvärda, hemlighetsfulla, som vi kommit in i?

— Nu först kanske mänskligheten får veta de olösliga gåtorna. Ana dem åtminstone! Du har väl ofta märkt, när jag kom till dig, att jag mörknade och blef stum. Du kallade det dåligt humör. Nej, min vän, jag kom strålande och färdig att underhålla dig i timmar. Men du såg på mig med en främmande blick, ditt rum var giftigt så att jag ville kväfvas; jag måste ut, det var allt jag visste. — Och när du sen var ond på mig, kunde jag inte svara och inte försvara mig. Jag tror för öfrigt inte det finns två människor, som förstå hvarann. Den ena ger orden en annan valör, än den andra, och dessutom, när man icke förstår sig själf, hur skall en annan kunna förstå en? Jag förstår dig bäst i tystnaden och på afstånd; då är du mig närmast, utan missförstånd.

— Jag behöfver icke säga dig mitt lif sedan sist; ty du känner det...

— Ja, jag känner det; du längtar ifrån denna ofrihet, ty så är det, för dig som för mig; hvarje kärleksförhållande är ofrihet och därför pinande...

Nu lades två tunga händer vänligt på deras axlar, och doktor Borg slog sig ner bakom dem.

— God dag, barn, har ni också kommit hit för att skåda upptåget? Antikrist skall fästas i jord af Kristi efterföljare. Sverige skall få en stor diktare, som aldrig var diktare, emedan han aldrig lefvat, han beklagade själf att han ingenting upplefvat och därför ingenting hade att berätta. — Han hade öfversatt första delen, den andra orkade han inte med! Det var en svensk. Allt hvad han spottat på, slutade han med att plocka opp och hänga på bröstet, alla sin ungdoms ideal utbytte han mot titlar och värdigheter, och denna karaktärslösa, benlösa figur, är redan prisad som den karaktärsfaste mannen med ben i näsan! Vi lefver ju i humbugens tidehvarf!

— Tala inte illa om de döda, hviskade grefve Max; de kan hämnas!

Nu kom processionen in; och Max vände sig till Esther med sänkt röst för att icke höras af doktorn.

— Ser du, där gå de döda! De nu lefvande andas sin samtid, näras af det nuvarande; dessa därnere, de lefva 1850 liksom den döde; de ha ätit aska och ben, därför se de ut som aska; allt som redan konsumerats och assimilerats, resterna, caput mortuum är i deras nutrition; skuggornas rike tillhöra de, och utan tron på den lefvande, växande allmakten göra de sig en afgud af lera och lägga i stoftkista på silfverfötter; men den döde var icke deras; gör intet, ty de göra af intet; han var af deras räddhågade, blodlösa efterklangstid, och de känna de sina; de ha slagits mot honom på sin tid, de ha besegrat honom, och nu bära de liket i triumf; striden om Patroklus lik, Patroklus som låg dådlös i sek-

ler, slutligen vaknade, slogs af Apollo själf med blindhet och dödades af Hektor.

— Här afbröt doktor Borg: — Hör nu på! Nu talar deras jättesnille, han som aldrig gjort något, men blef för detta statsråd vid trettiosju års ålder, aldrig fullbordat något, utom några ofullbordade broschyrer. Broschyren, docentkrian, det var tidens form. — Han fruktar eftervärldens kritik på den dödes gärning, och därför assurerar han honom mot det olycksfallet. Hör! — Han, den döde, var så mäktig i tankar, att först i kommande sekler släkten skola födas mäktiga att fatta dem! Det var en hund. — Nu kommer Kristi efterföljare, som icke blygs att sätta sig på antikristens tronstol. Försonlighet är vacker, men när den köpes för världslig ära och jordisk utmärkelse, då är den Bosch! — Hör så han jämkar på trosläran, ruckar på statuterna — — — och nu! Nu kom det svarta att bli hvitt! — Karaktär! Karaktärsfast! Karaktärsstyrka! — Och nu: frisinnad, frisinnt, — hvarför inte fritänkare? — Nej tack!

Grefve Max vände sig till Esther!

— Han var med och dömde Holger för majestätsbrottet. Det är ett sällsamt uppträde det här! — Dessa askmänniskor likna lemurerna och larverna, som vilja stjäla Fausts lik! Minns du? — Och det är som om Mefistofeles stod bakom altaret och förvände synen på dem! De se alla de egenskaper den döde saknat. Alldeles som i Auerbachskällarn:

Falsch Gebild und Wort
Verändern Sinn und Ort.

— Talar du om Operakällarns sinnbilder? afbröt doktorn, som hört vilse.

— D e se vinberg och drufvor! hviskade Max till Esther!

Betrug war alles, Lug und Schein!

Men jag tycker öfversteprästen är värst; han är hemsk i sin förblindelse; han synes ha fått »kraftig villfarelse» så att han tror lögnen vara sanning. Minns du att han beskyllde Axel för lögn på dödsbädden, när denne talte sanning?

— Ja, nu har Sverige ett helgon till! slutade doktor Borg. Svensk i själ och hjärta, efter deras beläte; dilettant, som intet fullbordat; torrtänkare, som filosoferat tomning; sångare utan röst; uppskriken tenor från första basen; början i oppositionen, slutet i Svenska Akademien; spansk fluga först, hvita plåstret sist. Det är ju Barrabas, som ligger i lådan och ler; men prästen tror det är den korsfäste! — — — Hör hur han lirkar på trons artiklar; men hör hur det knarrar i sextonde stoln; hala ord som sockervattnet i stearinljusets sken. De gråter! Alldeles som Voltaires kortspelare, hvilka gråta öfver att Homerus är död! Vet ni att en sån här öfverlefva nyligen utnämnde den döde till våran Homerus, fastän han hvarken skrifvit en Iliad eller Odyssé; hans lif var nog en Odyssé i så måtto att han var borta så länge, och när han kom hem, hade friarne intagit hans hus. — Ska vi säga frid öfver hans stoft och lyckönska oss att ett tidehvarf med honom fått tre skyfflar mull; ett tidehvarf som var den stora revolutionens fiende; som hade den negativa och mindre hedrande uppgiften att hindra.

Doktorn gick när orgeln spelade upp, ty han kunde inte fördra det instrumentet.

Esther och Max sutto kvar.

— Ja, sade Max; vår gode doktor har 80-talets synpunkt på sakerna, men han glömmer att vi äro på 90-talet. Han förstår icke den nya tid, som bryter in; han förstår icke oss unga; ty hade han hört vårt samtal nyss, så hade han kallat det för — ja, hvad heter den vackra omskrifningen?

— Neurasteni!

— Ja, så var det! På 80-talet hade man magkatarren, som ingen var; nu har man neurasteni. Hvarje tid har sina sjukdomar, hvilka synas bero af förändringar i själen, alldeles som barnens oförklarliga sjukdomar i växande åldern. »Han växer», säger man. Ja, vi ha vuxit, och därför äro vi sjuka. Hvad är blindtarmsinflammation för slag? Det är väl en sjukdom i ett djuriskt organ, som blifvit öfverflödigt och därför skäres bort. Jag önskar att allt djuriskt kunde skäras bort; och därför, ser du, vill jag inte neka att mina sympatier stundtals voro hos den döde, som med liten kraft ägde god vilja och hög sträfvan. Vår doktor däremot — jaa, han var barn af sin tid, men den är förbi, mig är han främmande och redan bland de döde. Hans ungdoms ideal hafva delvis upphört vara ideal, emedan de äro förverkligade; och idealen skola ligga framför oss. Men det farliga med doktorn är att han redan blifvit en hindrare. Han fruktar ungdomen, och han vill inte höra talas om nytt. Han har satt sin demarkationslinje; hit, men icke däröfver. I stället för att försöka förklara det oförklarliga alldagliga, så slungar han det.

Han, som tror på lagbundenhet och ordning, tror dock på slumpar; det är ju en svaghet i tänkandet att i samma andedrag förneka sin tes. Han, som tror på utveckling och växande, vill förmena vårt själslif en utveckling till högre färdigheter. Han tror på trådlös telegrafi, men förnekar själens förmåga att meddela sig på afstånd. Han är lite enkel vår gode doktor! Men Holger däremot han kan växa; han tycks ha gjort några upptäckter i fängelset, men han skäms att tala om det, och är feg för att bli beledd som en mystiker; och han vet för öfrigt att hans tidning vore död samma dag han rörde vid den strängen. — — —

Du vet själf; jag kan icke få tryckt hvad jag skrifver, ty det kallas galenskap; och jag får vänta, kanske gå under på vägen...

Nu gick processionen ut ur kyrkan.

— Det är eget att se, sade Esther, hur så olika partier enats om hyllningen af den döde.

— Ja, min vän, det kan betyda att i allas sinnen det finns ett minne om det där Jenseits, och att det upphöjda drager till sig. Jag kan läsa motsägelserna i hans lif och taga synthesen ur de bjärta motsägelserna, men därtill fordras uppfostran och själföfvervinnelse.

Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen;
Wer immer strebend sich bemüht
Den können wir erlösen.
Und hat an ihm die Liebe gar
Von oben Theil genommen,
Begegnet ihm die selige Schaar
Mit herzlichem Willkommen.

Men jag förstår äfven Mefistofeles' rol, berättigade rol. »Derr Herr» tolkar den så:

Ich habe deines Gleichen nie gehasst.
Von allen Geistern die verneinen,
Ist mir der Schalk am wenigsten zur Last.

Hör nu på noga!

Des Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschlaffen,
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
Drum geb ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen!

Det är förnekarens uppgift, det ondas berättigande i lifvets ekonomi. Där har du vår doktors ekvation; vedersakaren, felfinnaren, hvilken sköter sitt kall som en karl, och som är mycket behöflig i dessa tider, då de försonade öfverbjuda hvarandra i smicker och inbördes beröm. — Nu måste vi gå; kyrkan skall stängas!

De gingo, och liksom i tyst öfverenskommelse styrde de stegen till holmarne. Det var deras bästa stunder, när de vandrade tillsammans. Att röra sig framåt i samma takt, tvang ju dem att hålla jämna steg och anpassa sig efter hvarandra; däraf uppstod en harmoni grundad på ömsesidiga eftergifter; människornas blickar höllo dem i vaksamhet mot närgånget närmande; och därigenom att alltid nya föremål defilerade, växlade stämningarne, och samtalet därefter.

Men när de gått sig trötta, ville Esther sitta på nya Operaterrassen. Efter en tvekan följde Max. Och nu sutto de på hvar sida om ett bord; det blef intimare, och de sågo hvarann i ögonen.

— Hur ska' vi komma ifrån detta, Esther? frågade Max.

— Jag vet inte! Jag önskar det, och önskar det inte.

Ett hastigt begär att tala om annat öfverföll båda; de längtade sannolikt efter ett uppskjutande af den smärtsamma operationen. Esther såg sig omkring bland de många människorna för att få fatt i någon, som kunde ge ett stoff, väcka en föreställning om något aflägset. Där satt en kapten i artilleriets uniform, och straxt hade hon en stödjepunkt för att lyfta dem båda ur förstämningen:

— Minns du, tog hon upp, i fjor, den franska artillerikaptenen, som deporterades såsom förvunnen spion.

— Ja, svarade Max förströdd.

— Det börjar nu gå ett ryckte att han var oskyldig; hvad tror du om den saken?

Max tyckte inte om såna där volter i samtalet; det kändes som ett försök att bedra honom, narra hans tankar i banor, dit han icke ville. Emellertid svarade han för att icke vara ohöflig.

— Jag var i Paris vid tillfället, och fick den föreställningen att han var skyldig, hvilket jag fann mycket naturligt, då han var född tysktalande elsassare och var annekterad 1871.

— Hvarför tror du han var skyldig då?

Grefven letade i minnet efter en för honom likgiltig sak, och svarade:

— Kaptenen blef fransman, men hans släktingar i Mülhausen fortforo vara tyskar; och när Dreyfus, så hette han visst, hvarje sommar besökte dem, så var det ju klart att han skvallrade. Jag såg äfven att han i

Fontainebleau eller någon ann' stans skulle ha mottagit besök af en tysk bror, och visat honom en del nya uppfinningar, om det nu var någonting att visa.

— Nå, men hvad blef han dömd på då?

— På indicier; samstämmande vittnesbörd och bindande omständigheter; den moderna bevisningen fäster mer afseende vid detta slag än vid materiella; och vittnen äro ju alltid falska på grund af det mänskliga minnets ofullkomlighet och i följd af det vulgära omdömets beroende af intressen och passioner.

— Ja, men jag vill minnas att han dömdes på ett dokument, som var tvifvelaktigt!

— Du menar den så kallade Bordereaun. Den såg jag autograferad bredvid ett bref af Dreyfus, och därtill den skrifvelse, som öfversten — hvad han hette — lät Dreyfus skrifva efter diktamen. Af dessa skriftprof kan ingenting bevisas, ty Dreyfus hade två stilar; en tysk från barndomen och en fransk, som han lärt i Frankrike. Bordereaun är skrifven med fransk stil, det syns särskildt på siffrorna på 4:an som är tecknad så som endast en fransman tecknar den, och likaledes på 5:an som är skrifven franskt.

Han ritade på marmorskifvan med sin blyertspenna.

— Men i profskriften efter öfverstens diktamen, har Dreyfus begagnat tyska siffror och tysk datumsbeteckning. Så här börjar skriften: »Paris 15 Octobre 1894.»

Esther gjorde stora ögon:

— Du tycks ha studerat den där processen grundligt.

— Ja, mera noga än jag har rätt att erkänna för dig; och... Emellertid: här äro siffrorna tyska; dock har han ändrat på datum, så att 15 är ändradt från 13.

Hvarför skref han först 13, då han väl vid diktamen lätt kunde höra skillnaden på quinze och treize? Jo, därför att det händt något den trettonde, som du icke vet! Bordereauns handstil är således oduglig som bevis, då mannen ägde två stilar, af hvilka barndomsstilen kom fram vid vissa tillfällen.

— Tror du inte han har skrifvit bordereaun då?

— Jag vet inte! Men efter han icke är dömd på den, utan på en mängd indicier, så är det likgiltigt. Underligt är att man funnit en afskrift af bordereaun i Dreyfus' väst, när han skulle föras från Ile de Rez. Hvar fick han den ifrån, då han i fängelset icke hade tillgång till originalet; och hvad skulle han med den att göra, då den fällde honom? Vet man om den kopian var original eller icke?

— Hur vet du detta?

— Det står ju i referaten, och han har aldrig förnekat kopians existens i västen, då den togs på bar gärning. — Hvarför intresserar du dig så mycket för den här processen?

— Det kan jag inte säga!

— Emellertid, nu sitter han på ön, som af somliga kallas du Diable, af andra du Salut. Det är ju konstigt. Och det talas om kryssande jakter, som vill befria honom.

— Var han jude?

— Ja visst; men det låg icke emot honom i det upplysta Frankrike, där armén redan hade trettiosex judiska officerare, och där Dreyfus, trots sin tyska börd, blifvit upptagen i generalstaben, därför att han var jude. Man ville nämligen visa sig upplyst och fördomsfri.

— Att något kommer ut ur det ägget, det tror jag mig veta. Det är nog ett basiliskägg!

— Tror du då att han är skyldig?

Max betraktade Esther, och han kände i hennes fråga en udd af hat, en utmaning, en snara. Han svarade därför kallt:

— Jag tror att han skvallrat, och det finner jag förlåtligt; om han skrifvit bordereaun, det vet jag inte, finner det osannolikt att man går med en förteckning på sina brott. Sannolikt är han skyldig, men icke till det man anklagat honom för. Och det är hans styrka! Därför kunde han på Marsfältet frimodigt utropa vid degraderingen: »jag är oskyldig!» (underförstådt: »till er dumma anklagelse!»)

Det blef förstämning och Esther började frysa. Grefve Max blef nervös och tyckte att sällskapet bredvid blifvit skrikigt; en okynnig hund gick omkring och sopade borden med sin svans; kyparn knuffade Esther i ryggen, hvar gång han gick förbi.

— Jag tror att séancen är slut sade Max. Här är olust, och det blir alltid så, när vissa samtal om låga ting börja verka. Det är ondt i luften; de döda häromkring beröra mig obehagligt, och jag längtar bort, ut; jag önskar jag kunde krypa ut ur kroppen och flyga med måsarne till hafs, bada mig i en stor grön våg, ligga på rygg och se bara himlen; vara en jättehval och skölja mig ute i oceanen, simma i kapp med fregatter och dyka i tångskogar —.

Nu började det ringa i kyrktornet.

— Och så se de där klockorna! Den där kyrkan har alltid förefallit mig som ett annexkapell till Operakällarn,

portalen är från Österlånggatan och tornet från salongen på Champs de Mars. När de ringer däroppe, så skramlar alla toddyskedarne på terrassen och punschglasen klirra mot brickorna, lagerträden rysa och lukta som kvicksilfver smakar; den här terrassen liknar för resten en fransk körgård, med sina planterade grafvar, och klippta trän. — Hu, hvad jag fryser; ska vi gå?

Esther visste att det betydde de skulle gå ifrån hvarann; ty nu började repulsionen, hatet, utan bestämd orsak, och om hon treskades stanna hos honom, skulle den mördande tystnaden inträda, eller det oresonliga grälet bryta ut.

De gingo ifrån hvarann utan afsked, efter tyst ömsesidig öfverenskommelse, säkra dock att råkas igen, förr eller senare.

SJUTTONDE KAPITLET

FÖRSONINGSFESTEN

Esther och Max gingo på Strandvägen för att besöka utställningen, hvilken de icke sett ännu. Båda födda i Stockholm hade de sin gamla Djurgårdskontur i ögat så säkert att de kunnat rita den i mörkret. — Nu, då de försjunkna i sina samtal gått med inåtvända blickar, stannade de plötsligt och sågo upp. Där låg framför dem en hvit, skinande stad, klädd som till fest.

Max stannade, och såg framåt, uppåt som i en extas:

— Ljuset har kommit igen!

Och de gingo framåt, under det han talade:

— Fruktan för det hvita har försvunnit. Ögonen tålde icke hvita hus, därför förbjöd hygienen kalkputset, och vår ungdoms fasader voro bestrukna med sot och rost; myndigheterna påbjödo kimrök eller järnockra i hvitlimningen. Och det gröna, förhoppningsgröna, som estetiken bannlyst, därför, och därför att... det gröna har firat sin återkomst; det hvita grönskar, och grönskan förgylles. Själfva nationalflaggan har ljusnat från den dofva indigon till den milda kobolt, från det digra äggula till det bleka guld. — Vi ha vandrat i dunklet, men det var bara en solförmörkelse, som måste vara sin tid ut. Jag minns som barn, när småsystrarne buro

hvita strumpor liksom deras mödrar; och jag minns, när de blefvo svarta om benen; jag tyckte de liknade demoner, som kommo ner ur skorstenar; det hvita blef svart, och det fanns vissa kvinnor, som koketterade med sorgdräkt, fastän de ingen sorg hade. Nu ljusnar det igen; strumpan har fått färg, och kängan har mistat sin svärta; kvinnan har fått igen sitt långa hår, befriat sin hals och barm — nu får vi mödrar igen — med barn till halsband!

De hade uppnått brohufvudet och vandrade in i den hvita staden. De sågo icke mänskorna; de omgåfvos af sin egen skyddande aura, hvilken gjorde dem liksom osynliga. Byggnaderna och föremålen granskade de icke, utan behandlade dem som dekorationer till sina tankebilder. De lekte fram förbi maskiner, mineral, vapen, möbler och handelskram. De kastade sig in i gamla Stockholm; trifdes i forntidens glömska en stund, men erforo en beklämning och ryckte upp sig till nu'et! Lefva nu, icke då! Icke en dag tillbaka, snarare framåt, framför sig själf och sin tid.

Slutligen satte de sig i den blå grottan. Max talade alltjämt.

— Nu tänker jag blått, nu ser jag blått; jag vet hvar jag är, men jag har glömt det, och jag är icke här. Jag vet hvad du heter, men jag vill icke nämna ditt namn, ty du är icke den du är. — Vet du hvad Gudsivolag var? Det var en andlig släktskap, som troddes existera mellan faddrar åt samma barn. Jag tror på sådant, på själarnes själfständiga tillvaro utanför kropparne, och på andlig blodskam. Vi måtte vara syskon på något okändt sätt, och därför få vi icke barn;

därför bära vi på en skuld, och skamkänsla, den vi icke kunna förklara. Du är icke den du är, ty när du är frånvarande och jag försöker erinra dig, blir du till en annan . . .

— Hvem blir jag då?

— Ibland min mor, ibland min syster, ibland . . . Vet du jag tror att själarne lefva så oberoende af kropparne, att de kunna sätta skott i andras bark, och lefva saprofytiskt på främmande. Lafven, som växer på träd och sten, är ett samlif af en alg och en svamp, ett bolag som kallas symbios. Det är äktenskapet, det andliga menar jag, och äktenskapstycket är den ännu oförklarade själens bildkraft att knåda om materien. Jag hade sett din far, men aldrig din mor, då jag en gång på teatern, många bänkar framför mig, såg ett fruntimmers nacke, som väckte min uppmärksamhet. Jag vände mig till mitt sällskap och sade ofrivilligt: Detta fruntimmers nacke erinrar mig om Gustaf Borg! — Ja, det är hans hustru: svarades mig. — Om det hade varit ansiktet, kunde man förstå verkan af anpassningen i umgänget, men en nacke. Det låter ju som fabler.

— Man föds visserligen tvillingar, gentog Esther, men man kan bli det också. Min mor hade en tvillingsyster, och när denna en gång skar sig i handen, så kände min mor smärtan långt därifrån. Du och jag ha blifvit tvillingar, men vi måste upphöra vara det.

— Jag tror vi dö i samma stund som bandet klippes. Smärtan att skiljas är den största af alla lidanden, men vi måste därhän!

— Kan du tänka dig ett slut?

— Nej! Och det som icke kan tänkas... det finns inte.

De gingo återigen att byta plats; och de kommo upp på Skansen.

Skallande hundar hälsade dem, och Max krympte ihop af smärta:

— Dessa djur här? Finns då inte människor i Sverige?

— Du är icke djurvän?

— Nej, jag hatar allt djuriskt, som du vet, i synnerhet hos mig själf. Och de här djurvännerna — ja, du vet själfva förstyret höll på att döda sina barn med russin och mandel (hon var vegetarian), men kunde icke höra, att man slaktade ett får. De som stå så lågt på djurskalan att de känna med djur men icke med människobarn, de kunde saklöst skickas till veterinärn att lukta på cyankalium. De afgrunder, en sådan människoliknande själ döljer, borde den rättast söka dölja. Jag har hört att kavallerister och herdar... Nej, nu lämna vi denna plats! Här är ondt, och det är alltid ondt, där man håller djur instängda! — Låt oss gå till Swedenborgs lusthus.

— Har du läst Swedenborg?

— Man läser icke Swedenborg, man undfår honom, eller undfår honom icke. Man kan endast förstå honom, om man upplefvat detsamma som han. Därför är det inte farligt att läsa honom; ty för den oinvigde är han sluten bok.

De vandrade och vandrade.

•

Utanför centralrestaurangen satt konsul Levi med doktor Borg.

— Nå, felfinnare, hvad säger du om allt detta?

— Jag ville helst tiga och behålla mitt vackra intryck af fest.

— Nej, du skall beundra, beundra svenska industrin och uppfinningarne.

— Hvilka uppfinningar?

— Si så där, ja!

— Små applikationer af äldre idéer, andras tema, egna variationer!

— Nå, men separatorn då? Sveriges ära och rikedom.

— Ja, den! Att separera malmer, socker och melass har alltid varit centrifugens uppgift; nu separerar han grädde, se där allt!

— Du, pratar! Det är just dess användning på mjölken, som är ny.

— Nej, mjölkseparatorn uppfanns 1864 af Prandtl i Bajern, men utvecklades i Sverige.

— Det var huggarn! Men ångturbinen då? Duger den?

— Ja, men den är gammal! Att släppa in ånga i stället för vatten, se där allt! Axeln är ny! Nej, den som släpper in i ångmaskinen annan vätska än vatten, vätska med lägre kokpunkt, såsom ether med 45° kokpunkt, den där har sparat kraft; den är en uppfinnare. Då man kan elda ett lokomotiv med en spritlampa, då ska jag vara med och prisbelöna. Eller när man gör en sportballong, som stiger, fylld med kväfgas värmd af en fotogénkamin.

— Kväfgas?

— Ja, kväfvet, som har samma egentliga vikt som lysgas eller 0,9, skall naturligtvis lyfta en ballong. Då kväfvet hvarken antändes eller exploderar, kan det uppvärmas, antingen med benzinlampa, fotogénkamin eller acetylen. Då sitter jag i värmen och sköter en skruf; stiger eller faller efter behof, och kan stiga ur utan att tömma min ballong, och då kan jag gå upp och ner att söka nya passande vindar.

— Men eldfaran?

— Kväfvet är icke eldfarligt, och impregnerad duk tar icke eld! Det där kan du beställa hos en ingenjör, liksom regulatorn till min ether- eller benzin-ång-maskin!

— Har du flera uppfinningar?

— Ja, vi ska bränna vatten. Du vet att koks brinner bättre med vatten än utan! Gör dig då ett poröst koks af eldfast lera eller gjutjärn och fukta det oupphörligt med öfverhettad ånga, sedan du fått en initialeld af vanligt kokes, som ger ångan.

— Det där låter bra; har du mer att utställa på din utställning?

— Jo, vi har ett teleskop. De här gamla stora åbäkena äro alldeles onödiga. Jag såg nyligen i tuben till en magnetisk teodolit, där tuben inte var mer än en half fot lång och glasen inte större än tvåöringar. Det var en kikare, som dugde. Nu är det det kostliga att man inte får ha för starka förstoringar för planeterna. Mars tål bara 50 gångers förstoring. Stjärnorna är ingenting att se på, ty de bli mindre ju större förstoringen, alltså kuriösa ljuskällor. Återstår solen och månen, och dem ser man lika bra med en teaterkikare. Nu skulle vi ha . . . Se där kommer Kurt!

Kurt Borg trädde fram. Han såg högtidlig ut, men äfven distraherad:

— Hvar kommer du ifrån? hälsade doktorn.

— Jag kommer ifrån något stort och vackert; jag har varit på riddarhuset, på religionskongressen; och jag har hört en biskop komplimentera rabbinen.

Isak Levi syntes mindre hänförd än arkitekten väntat, ty Isak räknade religiösa ting till sådant som man inte talar om.

Doktorn däremot tog fatt i ämnet:

— Ja, äfven det efterklang! Religionsparlamentet i Chicago 1893 var mycket större. Där fanns alla jordens folk och religioner, och församlingen mottog hvarje morgon Välsignelsen af dagens president, antingen denne var muhamedan, buddhist, katolik eller protestant, och själfva påfven skickade sin lyckönskan... I vår kongress fattas något väsentligt, och det är en katolik.

— Si så, har du också blitt katolik? replikerade Kurt?

Doktorn svarade icke på den dumma frågan:

— Det ligger något så exklusivt lutherskt-allenasaliggörande i det här mötet, och därför är det borneradt som allt lutherskt. För öfrigt minns ni kanske inte att det var Pius IX, som 1868 sammankallade äfven greker, protestanter och andra icke-katoliker till vatikanska conciliet för att få till stånd en kompromiss mellan de kristna, till en början. De inbjudna heretici kommo icke, och så blef det som det blef!

— Ja, det kan vara, återtog Kurt, men här är stort i görningen, och vi få se nytt i det nya seklet.

— Franska upplysningen vid revolutionen var mycket längre framme än vi nu; de raserade alltsammans; och

det, som kongressen nu knåpar ner, är bara hvad deras eget motstånd byggt upp. — — —

Det hade mulnat, och himlen var randad af sepiafärgade kardor, som stodo på stup. Det mörknade uppöfver, men den hvita staden framstod ändå hvitare, leende mot den svarta himmeln.

— Det här artar sig till en cyklon, sade doktorn.

— Apropos cyklon, minns ni cyklonen i Paris? inföll Kurt. Det var den 10 september i fjor, jag var där och såg den. Det var hiskligt att skåda, så att många förlorade förståndet af skräck. Den härjade på platsen Saint-Sulpice vid Jesuitseminariet... fortsatte ner åt Seinen och slog sönder ett kolskepp, som hette la Revanche...

— Det var en symbolistisk cyklon, inföll Isak.

— Därpå gick den till Ludvig den Heliges Sainte-Chapelle och ref ner ställningarne, sedan rusade den in i justitiepalatset. Där satt en domare och föredrog ett mål, då med ens fönsterna slogos upp och ett stort träd med rötter och allt slungades in i domsalen; en post utanför flyttades in med vakt-kur och slungades genom en lång korridor. Justitiepalatset syntes mest hemsökt. Men därifrån gick hvirflen upp till Hospitalet Saint-Louis och ref ner 50 meter järnstaket, som höll på att slå ihjäl en medarbetare i Le Courrier de Paris.

— Sitter du och hittar på det där? Vännen Max skulle göra en järteckenshistoria af det, men lyckligtvis är det lugnt i Paris sedan ett år; och järtecken bruka icke klicka inom år och dag?

— Hitta på? Du skall få läsa ett urklipp ur Vossische Zeitung, som jag har på mig!

— Nej tack! Jag minns nog ändå: Jesuiterseminariet, Saint Louis två gånger, la Revanche och justitiepalatset...

— Lägg det på minnet, då, sade Kurt med en skarp, nästan fanatisk ton; och om det händer något i Paris, i år eller nästa år, så...

— Har du också blifvit ockult? parerade doktorn.

— Ockult eller icke, men här stundar saker!... Jag hade en dröm i Paris...

— Den får du tyda med drömboken!

— Skämta du, men tag den här tidningslappen, och göm den, på försök i alla fall. Du tycker ju om experiment. Det är Vossische Zeitung af 15 september 1896. Vi ha 97 i år!

— Godt sade doktorn! Håller vi vad att ingenting kommer ut ur den där legenden?

— Vi håller vad! Hundra kronor! sade Kurt. Isak vittnar.

Isak hade med stor uppmärksamhet åhört historien; och när han bevittnat vadet, tog han upp sin plånbok, letade fram ett tidningspapper, och lade på bordet.

— Här är verkligen en fransk skildring af cyklonen, och den stämmer med Kurts. Om den betyder något? Tja! Vi få väl se!

— Hvad fan skulle det betyda? Inte kan man göra cykloner, inte ens om man är jesuit eller ockultist, och några öfvernaturliga cykloner tror ingen människa på.

— Vi få väl se! Vi få väl se!

* * *

Esther och Max vandrade utanför konsthallen. Max talade:

— Det förefaller som om svenskarne här icke älskade hvarandra utan mera skrämdes ihop, af fruktan för något okändt kommande; det är som den sjukes behof att försona sig med ovännen; men tillfrisknar han, så är fienden framme igen.

De stannade och betraktade först cyklonmolnen på himmelen, sedan kastade de sina blickar inåt konsthallens loggia som om de ville söka skydd därinne.

— Ser du? återupptog grefven. Ser du bysten därinne.

— Det är Arvid Falk! Lefver han?

— Ja, han lefver.

— Kom ska vi se på honom!

De gingo in i verandan; och grefve Max började igen:

— Det är oväntadt att se honom få vara med här, men han betraktas som död och ofarlig.

— Hvem har gjort bysten?

— Ett fruntimmer; det är ju eget.

— Nej, hvarför det; han har ju alltid haft samlif med kvinnor och barn, svarade Esther. — Men hvad är det på sockeln?

— Det ser ut som eldslågor. Skall det vara svaflet han uppger sig ha analyserat, eller är det infernot, som han nu går igenom?

— Han ser inte rädd ut, snarare lyser han af det gudomliga öfvermodet, som gudarne hata.

— Har någon förstått den mannen, tror du? Han påstår att ingen gjort det, emedan han icke förstått sig

själf; men han synes ana ibland sin lifsgåta och han fattar sig som en uppgift. Han är för mig så lik Balzacs Louis Lambert, en som inte är hemma här. Hans missnöje med allt härnere vill han tillskrifva sina latenta minnen om ett bättre; han tycker allting är dåliga kopior af original, dem han dunkelt erinrar sig. Och hans svajande mellan askes-fromhet och sinnlighet — gudlöshet anger att han betraktar jordelifvet som ett straff och att han emellanåt måste ta ett gyttjebad som penitens.

— Har du kännt honom?

— Nej, jag tror ingen människa har kännt honom. Han har en förmåga att kaschera sig i umgänget genom att anpassa sig efter den talande, så att hans åhörare endast får intrycket af att ha speglat sig eller talat vid sig själf. Därför har man så många konstiga karaktäristiker om honom, där det förefaller som om porträttörerna återgifvit sina egna bilder, icke hans! Nyligen har en kvinna försökt i en essay utreda honom, men hon erkänner att hon strandat, och att hon varit nära förlora förståndet.

— Hvarför är han så hatad då?

— Emedan I icke ären af denna världen, därför hatar världen eder!

I detsamma kände grefve Max som en varm fläck på sin rygg; och när han vände sig om, såg han en man af obestämd ålder stå och betrakta bysten med ett ironiskt, nästan försmädligt leende.

Grefven höll på att ge till ett utrop, men vände sig i stället till Esther och sade henne något med ögonen.

Den okände gick in i hallen.

— Var det han?

— Jag tror det!

— Såg du hans mine? Han såg ner på sig själf, och sade med ansiktet: Den är vi färdig med!

— Hvad skulle det betyda?

— Han stod ju alltid öfver sig själf, och med den starkaste självkänsla förenade han det mest uppriktiga självförakt. Kanske han är inne på nya banor och nu ser ned på sin gamla reinkarnation!

— Tror du det var han? Han är ju i Paris!

— Dubbelgångare i pöbelns mening tror jag inte på; men det kunde ha varit en projektion af oss utifrån bysten. Vi, du och jag, »se» ju hvarandra ibland, och det är ju bara projektioner, plus något som jag icke känner ännu. Teosoferna ha observerat faktum, men kunna icke förklara det; nämna det dock »tillfälliga materialiseringar af tankens halfmateria».

— Men han gick så tunga steg?

— Ja, han lär trampa så tungt, som om han hölle sig fast vid marken för att icke lyftas opp. — Vet du hvad levitation är?

— Ja! — Men vill du inte se på konstverken?

— Jag är blind på ögonen, jag kan inte se utvärtes ting; jag vill bara gå vid din sida, ty då är det ljust ini mig — kan du förklara det? Fastän jag tycker ofta du är från mörkret, när jag tänker öfver dig. Då hatar jag dig som det onda; men straxt blir det mörkt. Hvad är det? — Nå, nu när försoningens tid är inne, tror du att man och kvinna skola försonas också, och att könstriden skall biläggas?

— Nej, svarade Esther, det tror jag inte, ty höllos

de icke isär genom differenser, blefve hela världen pervers. Du vet ju att alla damernas vänner äro konstiga. De äga dam-själar, och därför ära de sig själfva i kvinnan. Ynglingar som ju äro sexuellt odeciderade ännu, de dyrka ju kvinnan. Men har du märkt att våra herrar ha upphört tala om sina förhållanden . . .

— Jag hörde inte hvad du sade.

— Nej, du har en förmåga att göra dig immun mot andras inflytelser.

— När de draga neråt! — Nu mörknar du igen!

De vandrade, men höllo stort afstånd, och Max såg ut som om han ville springa in i nästa port och gömma sig.

— Låt oss skiljas på en stund, sade Esther, så råkas vi om en timme vid utgången.

— Tack för att du är intelligent! svarade Max; men vi skiljas som vänner, eljes äro vi straxt efter hvarandra.

— Som vänner!

•

Utställningens hvita stad låg där under den hotande cyklonhimmeln, som aldrig ville brista.

Det var en improviserad arkitektur, som icke erinrade om Sverige, men mera om Orienten. Hvar fingo byggmästarne denna inspiration? Från solens uppgångsländer, dit nu världens blickar vände sig med väntan och bäfvan, sedan Japan gifvit en stöt, som fortplantade rörelsen västerut, och som kanske skulle börja en ny period i världshistorien, så ny att historieskrifvarne fingo kalla den för nyare tiden och allt förut, vår samtid inberäknad. Man hade tagit hål på de stora getingboen

därborta i östern, och nu svärmade de gula och svarta. Men den fjärran västern vid solens nedgång hade också rört på sig. Alla jordens folk hade kokats ihop därborta och gifvit en ny afföda, som kände sitt världsborgarskap slutligen, som icke erkände Atlantens rågång, utan ville vara med om jordens delning, räknas bland Europas stormakter. Gamla Spanien, hidalgon, Amerikas första eröfrare, hade blifvit utvräkt, och Columbus hade från sin första graf på Hayti hämnats sina lidna oförrätter. I denna gastkramning mellan östern och västern kände Europa sin tillvaro hotad, och skrämda som småfåglar skockade de sig samman i en tvungen vänskap, som tog sitt första uttryck i tsarens reskript, som sedan blef anledningen till fredskongressen i Haag, hvilken väl närmast betydde: europeiska makternas sammanslutning till gemensamt försvar mot gemensam fiende, alltså ingen världsfred. Den bepansrade näfven hade slagit in portarne på den kinesiska muren, och revanchemännen från Sedan hade slopat revanchen för att fäkta tillsammans med preussarne. Europeerna hade upphört vara bygdpatrioter, och deras nationer voro blifna minnesmärken liknande studenternas nationer vid universiteten, som buro egna fanor vid festliga tillfällen, men i hvardagslag voro medlemmar af kåren. I förkänslan af sin undergång såsom korporation hade Sverige också ryckt sig tillsamman, vändt sig tillbaka att se på sina minnen, städat byrålådorna och plockat ut det, som skulle gömmas och det, som skulle brännas. Kyrkor, slott och kojor hade genomletats och souvenirerna voro samlade på det heliga berget, på Skansen.

Öfver det hvita kosmopolis på Lejonslätten reste sig

Skansberget med sin svarta tallskog och sina landtliga gammalmodiga klockstaplar, som ringde i griften en forntid, hvilken många trodde nu skulle bli en uppståndelsens. Och skalderna manade upp skuggor, frambesvor Carl XII och vederlikar. Vägar och gångstigar på det heliga berget buro alla stora namn för att väcka nationens själfkänsla, och stärka sambandet hos de söndrade partierna, som nu skulle förenas i *det förflutna.*

I pressens paviljong sutto doktor Borg och redaktör Holger i ett enskildt rum och drabbade väldiga. Doktorn var i raseri:

— Det här är ju maskerad, och du får icke smickra dina landsmäns fåfänga, så att de förlora sansen, och tror sig vara Karl-den-tolftar. Vi kunna endast samlas uppriktigt i nutid för framtid. Dynastien är ju sedan 1809 bara och kan icke räkna anor från Lützen och Narva; halfva adeln är exotisk, och hela Skåne börjar ju först efter slaget vid Lund; inte kan du be skåningarne hurra för Breitenfeld, där de icke voro med; utställningens kommissarie, vår vän Isak, är ju en främling från orienten och kan väl hvarken fira Luther eller Karl XI. Ni äro taktlösa, och såra utan att veta det! Själfva skansmannen är en exot, det svär jag på, och jag som negerpojke kan lika lite som Syrach och Isak känna något af Grönlunds entusiasm för dalkullor och Jösse-häradspolskor. Det är inte uppriktigt, det här, och du borde framför alla kommendera: Se framåt! — Du lade inte märke till rabbinens berättigade angrepp på vår dyrkan af det usla förgångna, då han på kongressen i går rök ut mot vår bildning fotad på Hellas och Rom. Han strök ett tjockt kritstreck öfver Platos

idealstat, som han kallade — midt i riddarhuset! — för en pederaststat! Hade jag varit där, skulle jag ha hissat honom. — Hvad satan ha vi med Grekland och Rom och Karl den tolfte att göra? Ni lefver nere i grafvar med lik under det samtiden rusar er förbi och framtiden med. Men det är denna rysliga uppfostran vi får i skolorna och vid universiteten, och det är studentexamen, som nu är lika med en magistergrad från 30-talet.

— Hvad vill du man skall göra då?

— Fackskolor och utbildning till kallet. Låt juristerna börja att skrifva rent och vara springpojkar hos advokater från de äro fjorton år; skicka medicinarna på sjukhusen som skötare vid samma ålder; låt ingenjörerna börja som filare på verkstan, låt prästerna, om de ska vara, börja hos klockarn och sätta opp nummerna, och lära sig expeditionen hos en roteman. Stäng de fyra fakulteterna, och konfirmera barnen i folkskolan med läsa, skrifva och quatuor species: sedan ut med dem att utbilda sig i facket. Man måste kunna sitt yrke nu för tiden, eljes går man under i konkurrensen; och vi kan ingenting, bara konversera i salonger, på krogar och möten. Vi ska vara verserade och kunna språka med damerna om allting, men vi är bara dilettanter på alla områden. Hvar ska vi få statsmän ifrån, när ingen statskunskap läres? Vår regering är ju ett spektakel också. Om somrarne får man se en sjöminister sköta kyrka och skola, en gardesofficer bestyr om jordbruket och en f. d. assessor dirigerar armé och flotta. Är det statskonst. Och statsrådet hinner inte väl lära sig elementen af expeditionschefen, förrän han

är fockad. Hela landet är därför öfverlupet af för detta statsråd, och om man frågar en skolpojke hvad han vill bli, så svarar han: jag vill bli för detta statsråd! För att bli vice häradshöfding måste man kunna grundlagarne, men för att bli departementschef och minister behöfver man ingenting kunna. Jag vill inte tala om de voterande riksdagsmännen, de ha så mycke hut att de brukar köpa grundlagen, men utskottsledamöterna, som faktiskt lagstifta, borde känna landets alla lagar och vara utbildade statsmän. Voro utskotten statsmän, så skulle de sitta i permanens och samarbeta med regeringsdepartementen, icke som nu uppträda några månader störande, ingripande på måfå, och alltid som regeringens fiender. Hvarför skall regering och riksdag alltid uppträda som fiender, alltid söka stuka hvarandra! Att få igenom en motion är ju att slå ett rekord, och om en minister får majoritet, så har han tagit ett pris — priset att slippa bli fockad, att få sitta kvar. — Och hvad talas om i riksdan? Om s—t; och varietéer och operakällarn, om pensioner och brolagningar; till och med polisärenden, gardistuppträden, hästarnes utfodring, svagdrickshandtering och besiktningsäfventyr, om damernas toaletter, skolpojkars cigarrökning? Är det statskonst? — Riksdan har ju visat sin inkompetens, då den skjuter alla viktiga ärender till kommittéer af sakkunniga, men riksdan själf skulle ju bestå af sakkunniga! — Är det styrelse, är det lagstiftare?

— Hvad kan man göra då?

— Ingenting! Jo rasera bara, rasera! Det kan intet växa under snön; intet kan byggas, utan att man raserat det gamla huset. Gå bara negativt till väga; kom aldrig

med ett positivt förslag, det blir bara löjligt; upphäf gamla lagar, gif frihet, och låt krafterna verka! Du skall vara en väckare, och inte en söfvare! Ajö med dig, nu slog klockan sju!

*

Nedan Skansberget och som om det hörde dit, reste sig ett svart hus, som mest utgjordes af ett tryckande tak; gammalt murket trä, som enkom var prepareradt för att se murket ut; en rad små fönster nere vid marken antydde olust för ljuset. Det såg ut som en lada, men kunde vara en kyrka.

Doktor Borg och Isak Levi stodo och betraktade den, och doktorn talade själf som vanligt:

— Där har du Norge! Svart och murket, som kastar sin skugga öfver vår ljusa stad. Det höga taket såg bara ut som skryt, det är ingenting under det; inga vindar eller loft, tjänar till ingenting, bara bondskryt!

— Är du norskhatare nu?

— Ja, alldeles förb.! — Hvarför skulle jag inte hata min fiende! Hvarför skulle jag inte få hata norrmän, när de skryter med sitt svenskhat? Jag får väl välja mina antipatier och sympatier som andra dödliga. Har du något att anmärka mot det?

— Men du arbetar för ett fritt Norge!

— Javisst, jag erkänner dess berättigade kraf, men jag vill också bli fri från det här svarta pjåsket, som vi fått öfver oss som en sinnessjukdom. Ska vi dyrka den där dovregubben och hans fåniga Nora? Vet du hvad Zola kallar honom? — »Den sista frukten ur vår

goda George Sands förtorkade länder. Sardou kallar honom »en stolle» och Tolstoi säger att han är rubbad. Den dyrkas i Sverige! — Nå, han är ändå prästen! Men klockarn den är vårre! Nu se de ut som gamla gorillor båda två! och du Isak, synes du ikke att prästen ligner en af unsere Leute?

— Jaa, det kan du ha rätt i; svarade Isak. Han är nog icke bara Tisk. Froschmäuler kallades han i Fliegende.

— Och hela norska frigörelse-politiken har under Karolines grofva hand urartat till en kamp om norska ministerhotellet, hvarifrån Norge menar sig behärska svenska societeten. Jag går aldrig mer i hotellet; jag ledsnade på att dricka skålar för dovregubbarne och kristianiabohèmen, och jag ville icke höra på deras häckel öfver Andrées ballongfärd. Vet du hvad det är för skillnad på Sverige och Norge? Jo, samma skillnad som mellan Nordenskiöld och Nansen. Nordenskiöld tog sin utfästade Nordostpassage, men blef icke nationalhjälte; Nansen tog icke sin utlofvade nordpol, men blef nationalhjälte. Sverige är ett styfmorsland, och därför gör det vanligtvis sina storheter af intet, det letar opp nollor och upphöjer dem till digniteter . . .

— Ja, men du var med och kanoniserade dovregubben?

— Du vet ju hur det går till: man får ingen ro förrän man kastar ett ben åt hopen. På det viset blef jag Wagnerian också, fastän jag tycker han bara skrifvit omusikalisk och ful musik; »skrifvit» är ordet, ty det är hvarken hördt eller komponeradt; det är skrifvet. Men vi lefver i en pervers tid, och en demokratisk.

Jag undrar också ibland om den här demokratin vi slitit för icke är något galet, där den okunnige meddelar kunskaper, där den rådlöse skall råda, där den svage skall styra, där de förtryckte förtrycka och där det är mängden som gör'et. I en stat dock som vår, där den ena hälften af nationen skrifver upp hvad den andra gör, där statskalendern är stor som kyrkobibeln, där ämbetsmännens löner utgöra en nationalförmögenhet, ämbetena blifvit feodala, och ämbetsmännen vasaller, där behöfs kanske en stadigvarande demagogi som motvikt. Men det kuriösa nu är det, att demos är rojalistisk, akademistisk, aristokatisk, sportsnobbig, Karl-den-tolftisk, skans-patriotisk, under det hofvet är demokratiskt, demagogiskt, kväsaraktigt. Demos har åtagit sig betala en hälf milliard till prætorianska gardet på tolf år, men när de se sig ur stånd att betala, så rymma de — till Amerika. Men rikets skuldsättning syns inte bara i hypotekslånen och kommunernas dekis, den syns i bankernas växlar. All handel går på kredit och på växlar; det är förskott; och förskott är ogjordt arbete. Hela nationen lefver i sex månars förskott; man gör en växel till hyran, en växel till skatten, en växel till hushållet. Men man löser icke in växeln efter sex månar, utan omsätter den och betalar räntan med en ny växel. Man lefver alltså — på ogjordt arbete. Och hela beräkningen af nationalförmögenheten är falsk. Utsugen jord är ingenting värd; förfallna slott bara kosta i underhåll; rostiga järnvägsskenor och begagnade lokomotiv kan bara säljas som järnskrot, men stå ändå i rikshufvudboken som tillgång; vattenfall äro inga värden förrän fabriken står bredvid, fabriken har intet värde

förrän arbetare finnas där, och arbetaren är intet värd om han ej är skicklig; men fabrikatet är icke heller något värdt förrän det har afsättning. Järnet i Norrland skulle rädda oss, men hindrare hindrade det. Hvart gå vi? — — — Utvecklingen går sin gång med språng, och med öfverraskningar. Det är ju möjligt att guldryktena från Norrland bekräfta sig en vacker dag! Tänk dig då ett Sverige som sammelplats för alla världens nationer. Folkmängden ökas, Norrland får tätt med städer; jorden öfvergifves och urinnevånarne supa ihjäl sig som rödskinn. På en mansålder sitter en ny kosmopolitisk race som ägare af gamla Sverige, och riksdan är befolkad af kulörta ...

— Tror du på det?

— Nej, det gör jag visst inte, men allt är möjligt. Det kan ju också gå på ett annat sätt... *men på det här sättet går det inte länge!* Och det är din plikt att säga, skrifva, skrika det, dag ut, dag in! Äfven för döfva öron.

Han lämnade paviljongen och gick ut i hvimlet, där främlingars främmande ansikten gladde honom såsom långväga gäster glädja enslingen i ödemarken, och där ljudet af utländska lefvande språk erinrade honom om att hans eget tillhörde de döda språken, efter som ingen förstod det utanför hans landamären.

ADERTONDE KAPITLET

NYÅRSNATTEN

År hade gått; seklet var verkligen slut; endast några timmar återstodo. Släktingarne Borg skulle samlas i Götiska rummen, och mot midnatt tåga till Skansen. Lifvet löper fort, och denna lokal var icke längre på modet, utan det litterära Rydberg hade ledningen; och när någon ville tala om Röda Rummet, klingade det som forntid, förväxlades med Gröna Rutan eller dylikt.

Samlingen var skedd, och den gamle redaktören Borg, nu förbi sextio, var med. En improviserad försoning hade kommit till stånd dagen till ära. Esther, som höll på att sluta sin examen, var det enda fruntimret; alla de andra hade kommit i skymundan och återförvisats till hemmen, sedan kamratlifvet på krogarne visat sig ohållbart. — »De gick och drog med hvarandras hustrur så man visste inte hvem de var gifta med.» Förhållandet var att de skildes och giftes tätt, tätt, så att man slutligen fann upp att damerna behöllo sina flicknamn. Biograferna upphörde nämna hvem den store var gift med, och adelskalendern uppfann en eufemism för skilda omgifta: »Gift andra gången.» Slutligen längre fram föreslogs i ett grannland att äfven flickor skulle kallas

fruar, då de mestadels icke voro flickor längre utan gingo i promenaderna med sina barn.

Emellertid, på bordet i Götiska rummen låg en lista framme till underteckning. Alla hade skrifvit sina namn utom doktor Borg, hvilken dock författat adressen till Zola, uttryckande beundran för hans mod i Dreyfus-processen och förhoppning att det nya seklet skulle få se hans skyddsling fullständigt rehabiliterad. »Rättvisa, men icke nåd!»

— Nå, doktor, sade Isak Levi, skall du inte skrifva under? Kanske du tror att han är skyldig?

Ämnet var ännu så brännbart, att man icke gärna nämnde Dreyfus' namn, detta namn som de sista åren söndrat mänskligheten i två hälfter.

Doktorn tog pennan och skref under sin egen adress med några raska streck.

— Måtte jag nu inte ha skrifvit bort heder och samvete, sade han.

— Si så där ja! ropades i korus.

— Jaa, gossar, upptog doktorn, jag har måst ändra mening fyra gånger under processen, och jag vet ännu inte om jag blifvit Dreyfusard som jag blef Wagnerian.

Alla slogo ner ögonen, somliga för att dölja, andra för att demonstrera, och i tystnaden som uppstod, hörde doktorn en anklagelse, som han måste besvara.

— Ser ni, att utleta sanningen i en spioneriprocess, för det första, är nästan omöjligt, då alla parterna varit spioner och således umgåtts med lögn, bedrägeri och falska papper. För det andra är det alldeles abnormt att efter tre år revidera en process, då mänskliga minnet

är så bräckligt, då åren ändrat synpunkterna, nya intressen väckt nya passioner; då vittnen försvunnit, papper undanröjts eller förkommit...

— Ja, men det var hemlig domstol, invände den gamle Gustaf Borg.

— Ja-a, hvarför inte? Vår frisinnade jury är ju också hemlig...

— Jag tror du är på generalernas sida? föll Gustaf ut.

— Nu är vi där! svarade doktorn. Det är då själfva fan att människor ska förlora förståndet, bara man talar om den här satans processen.

Isak tyckte det var synd om doktorn, som befann sig i en oskyldigt falsk ställning, och med ett mänskligt drag af deltagande sökte han hjälpa honom; om det nu var motivet:

— Saken är inte klar, det medger jag, tog han till ordet. För mig finnes tre mörka punkter, som äro mig absolut oförklarliga. Den första är den: Hvarför begärde Dreyfus cyankalium, när han fick höra om revisionen? Hvarför blef han inte glad? — Det andra: Han trodde då straxt att generalerna tagit hans parti och bad sin fru gå till Boisdeffre och söka hjälp. Hur kunde han ha så god tanke om Boisdeffre, hvilken han kände? Det är ju en infernalisk situation. För det tredje: När jag läste generalernas anklagelser i Rennes, ja, mina herrar, så blef jag öfvertygad om Dreyfus' skuld; hvad ger ni mig för det? Och till den grad, i synnerhet då generalerna förklarade att bordereaun icke varit bestämmande, så öfvertygad blef jag af alla deras indicier, men mest af deras klara ord och nobla ton, att jag sade för mig själf: Skjut dig, Labori! När så

Labori blef skjuten och vägrade mottaga sin egen läkares hjälp från Paris; när inga forskningar anställdes efter mördaren; när icke kulan ur såret blef undersökt för att få spår på mördaren, så tänkte jag: det här är sjukt! Saken är oklar.

Nu inträffade, som oftast sker, att när en människa ger ädelmodigt på hand åt andra, de andra börja öfversvalla i ädelmod. Holger tog genast i som en kugg, och ädelmodets hjul började gå.

— Det Isak säger har jag också tänkt; och mäster Demange's försvar, som torkade in, har berott på den fasa han fick när han såg sin klient i Rennes. Labori och Picquart lär ha öfvergifvit honom nu...

Auktioneringen hade börjat, och fåfängan att få visa nya synpunkter på en gammal sak grep omkring.

— Ja, afbröt Kurt, jag har också funnit några mörka ställen. Särskildt finner jag logiken man användt högst bedröflig. Tyska rikets kansler har i riksdagen förklarat att han icke visste något om Dreyfus' spionerier? Nej, tacka för det, hur fan skulle han kunna sitta där borta i Berlin och veta om det, som skedde i Paris. Men att Bülows enfaldiga yttrande, som är intetsägande, tas som ett bevis, det är sublimt! Vidare när sergeant Depert i fängelset hört Dreyfus förklara: »Jag är skyldig, men icke ensam», så jäfvas detta vittnesmål därmed att fängelsets direktör icke hört det. Skall endast hvad en fängelsedirektör hört vara sant? Den som tar emot ett sådant jäf, den skall vara rutten ini hufvet. — Tänken er: därför att direktören icke hört det, så är det falskt. — Vidare säger man med anspråk på bindande kraft: Dreyfus blef icke glad åt revisionen! — Nej! Det var

stolthet! — Kan ni fatta den stoltheten? — Om han vägrat begära nåd, då hade han varit stolt! Men att vägra mottaga rättvisa? —

Uppeldningen stegrades och hettan ökades. Sellén ville också kasta på en pinne:

— Ja, logik, ja! Därför att Henry som yrkesspion förfalskat ett dokument, så sluter man att äfven de bevisliga äkta voro falska. Är det logik? För öfrigt ska jag bekänna, att...

— Nej, hör ni, om vi sitter så här, afbröt doktorn, så får vi Dreyfus skyldig, och det var ju inte meningen, eller hvad säger Max?

— Jag kan inte neka, svarade grefven betänksamt, att saken är dunkel. Det tillsattes ju en Dreyfusministär med Waldeck-Rousseau i afsikt att fria Dreyfus; denna ministär tillsätter en regeringskommissarie Carrière, som icke var general, och hvilken skulle fria Dreyfus, emedan han var öfvertygad om dennes oskuld. Nåväl: efter hörandet af generaler och vittnen i Rennes, och trots Esterhazys bordereau och Henrys förfalskning, blir han omvänd under processens gång. Detta är underligt! Vidare har man pekat på bordereaun, alldeles som trollkarlen pekar åt taket, medan han tar upp något under bordduken. Bordereaun är värdelös som bevis, likasom Esterhazys vittnesmål; men fastän sakkunnige nu svurit att bordereaun icke har ett spår af Dreyfus stil, så har Dreyfus själf erkänt likheten då han utbrister: »De har stulit min stil!» Vi sitter inne i så mycket motsägelser, att vi knappt ha rätt att bilda oss en mening. Att Dreyfus, som gjorts till en ängel, icke var någon, efter som han är en människa, det har intet att säga, men

Zola och Björnson skulle icke ha svurit på hans heder. Dreyfus har uttalat tio osanningar, hvarmed han beslagits. Han förnekade först att han kände ostbanans organisation. Han kände den! Han förnekade sig känna koncentrationsplanen! Han kände den! Han nekade att han närvarit vid general Ransons konferens! Han var närvarande. Han påstod sig aldrig ha känt till Picquart! Han kände till honom. Han sade förut att han aldrig varit i Mülhausen! Nu erkänner han att han varit där hvarje sommar. Han påstod att han aldrig sett skjuthandboken. Han hade sett den! Han bedyrade att han aldrig känt artilleripjäsen 120. Han hade känt den. Han bestred att han råkat utländska militärattachéer hos Bodsons. Han hade råkat dem. Björnson, denna, denna ... svor på Dreyfus' sedlighet! Dreyfus vidgår att han haft älskarinnor som gift, men att det icke angick någon, emedan han hade råd. Det må vara, och det angår ingen! Men Björnsons vittnesmål! La verité! Zola anklagade generalerna för skurkaktighet! Men Dreyfus skickar sin tack till generalerna, troende dem om bättre! La verité, Zola! Men det förekommer äfven andra hemska detaljer i processen. Dreyfus kallar till sin hjälp major Curé. Denne kommer — och vittnar *emot* honom. Dreyfus litar på öfverste Cordiers mellankomst! Denne har ingenting att säga. Men detta då: öfverste Munier, som skulle öfverföra viktiga telegram, dog på tåget. Chaulain-Sauvinière dog på tåget, major d'Attel, dog på tåget. Och dessa hemlighetsfulla dödsfall: Lemercier-Picard, Guenée, Ressman och flera! Och nu efteråt har Schneider i Wien dött, Scheurer-Kestner har dött,

chefen för generalstaben har dött! — Detta går icke rätt till, och detta lögnarkrig kommer en nästan att längta till krut och kulor! Men i allt detta synes mig den gudomliga rättvisan ha talat och fällt dom. Dreyfus dömdes till tio år i Rennes, därför att han skvallrat, och därmed förrådt sitt nya fädernesland; men han benådades, med rätt, på förmildrande omständigheter: hans berättigade känslor för sitt gamla fädernesland, sin barndoms första. Henry fick bära hand på sig som rättvisans förfalskare; Esterhazy blef ärelös och biltog som en lögnare; Felix Faure fick en varning att icke lirka; generalerna en maning, att icke af otålighet och klentrogenhet lita på furstar och vederlikar. Och nationen fick veta, att den redan bar på så många främmande element, att den icke skulle tänka på revanche som kunde bli ett brödrakrig; och när armén förlorat sin prestige, har den fått en ny med en nyare uppgift. Den tjänar i detta ögonblick borta i östern sida om sida med tyskarne, hvilket de aldrig skulle ha gjort, om icke »processen» varit! Frankrike är öppnadt! liksom Kina! Men med »processen» följde äfven indragandet af den religiösa frågan, som jag icke förstår hvad den hade där att göra; men den kom med, därför att Dreyfus var jude. Och nu hålla protestanter och judar på att öppna klostren och släppa ut ett par hundra tusen lifstidsfångar. Det är ju alldeles som vid kröningar eller en ny konungs tillträde till regeringen; men det är äfven svar på Bartholomeinatten, fastän mycket beskedligare; det är ju bara välgärningar som lön för ogärningar; det är ren kristlig kärlek, fastän viljan väl icke är den goda; men vi se ju så ofta hur

det onda får tjäna' det goda; och Dreyfus var icke en snäll man, men han har tjänat, som vi alla!

— Ja, tog doktor Borg igen ordet. Efter alla våra medgifvanden, som väl började af oppositionslust, eller af nyfikenhet att se sakens baksida, finner jag det lättsinnigt att afsända denna skrifvelse till Zola, som trott sig ensam ha funnit la verité. Några korn hade han funnit, men mera agnar, och lite bossig på ryggen har han nog blifvit. Om vi i stället skulle gratulera honom såsom den på nytt födde troende, på framtiden troende författaren till Paris och Arbetet; till socialisten Emile Zola? Ska vi göra så?

Alla, utom gamle Borg, svarade ja; och därvid blef det.

Esther, som hade tjänstgöring på dårhuset, aflägsnade sig, beledsagad af Max.

Dessa gingo länge tysta gatorna framåt, slutligen sade Max:

— Har du märkt att han är lik den antika statyn Sliparen?

— Ja, det har du rätt i; mest hakan, som börjar vid öronen.

— Minns du nu cyklonen i Paris 96, som började vid S:t Sulpice, dränkte la Revanche, härjade Justitiepalatset och slutade vid Hopital Saint Louis, sedan han först skakat om Saint Louis' Sainte Chapelle? Tror du nu på symbolist-cykloner?

— Hvad i herrans namn skall man tro? Jag blir rädd!

— Men en annan ockult omständighet, det vill säga ännu oförklarligare är denna: Vid stora revolutionen, dagen

innan Bastiljens stormande, rensades Tuileriträdgården af Royal Allemand. Bland officerarne förekommo en Reinach och en Esterhazy. Tror du på slumpar?

— Nej! Men sammanhanget dock?

— Vet inte! Sammanhanget vore ju att ge förklaringen, och den få vi icke. Och därför blir hvarje förklaring löjlig. Men det här då? Bædecker, som icke är en ockult bok berättar helt oskyldigt: att när konungagrafvarne i Speyer sköflades 1689, anfördes manövern af en som hette Hinz. När konungagrafvarne i Saint-Denis plundrades 1789 hette den, som skötte saken också Hinz.

— Hvad skulle det innebära?

— Vet inte!

— Hör du, har du känt Dreyfus?

Här stannade grefve Max, och betraktade Esther, som om han ville se, om hon skämtade:

— Nej, jag har icke känt honom... men, om vi råkas på tu man hand, om många år, och du då är lika intresserad som nu, skall jag berätta en historia... Ja, det var en försynens man, men någon lidande Kristus var han inte.

— Är du kristen?

— Ja, jag är en kristen fritänkare... Och underligt är att när vi nu rifvit kristendomen, så följde så mycken visdom med och så mycken humanitet. Vi ha blifvit råare och dummare... Om man nu vill råka en fin människa, så skall man söka bland läsarne, bara de inte talar om Jesus och frågar efter din själ. Vill du se en behärskad, vårdad i språk och tankar, human i omdömet, resignerad i sorgen, alltid med blicken uppåt, förandligande allt hvad han vidrör, undvikande stöta

och såra, disciplinerande sin kropp, så se en läsare! Han sträfvar till übermensch, men misslyckas ofta, erkännes. Men det är sträfvandet, ser du... bara han lät bli att tala om det. Religion till eget bruk, invärtes, men icke...

— Men glädjen vid lifvet?

— Hvad är det för glädje?

— Ser du, det är där våra vägar skiljas.

— Hva' för det? Jag har min stilla glädje på mitt sätt, men... Du erinrar mig om Chopins 2:a nocturne och vårt första möte hos flickorna, som lefde i glädje... det var deras surrogat för...

— Hvad är din största glädje?

— Att föda en ny tanke! Då är jag far och mor på samma gång, och behöfver inte dela äran med en kvinna, som går sin väg med mitt barn, och säger att det är hennes...

— Max, njuter du af att jag lider?

— Nej, jag lider af de lidanden jag tillfogar, men jag hör på din fråga att förhållandet med dig är det omvända...

— När jag ser dig lida, så älskar jag dig; det klär dig. Men när du är glad, så hatar jag dig; du blir banal, öfvermodig, hög. För öfrigt blir jag alltid rädd för en glad människa; den som skrattar visar tänderna, och är icke långt från att bitas...

De tystnade båda, Esther därför att hon märkte det hon huggit sig själf i benet, och Max därför att han icke ville såra genom att afslöja hennes bom.

* * *

I Götiska rummen hade man kommit in i en lifligare stämning. Gustaf Borg hade ett bref från sonen Anders i Amerika, ur hvilket han gaf utdrag:

— »Det mest utmärkande i det nya lifvet här i Amerika är alltings rörlighet, ostadighet. Man får ingen ro; allt förändras så hastigt; välstånd och fattigdom växla, så att inga klasser och ätter hinna bildas; den rike har varit fattig och kan bli det än, det vet han; den fattige har varit rik och kan bli det än. Därför förstå de hvarann; äro försiktiga och förtänksamma. — — — Dagen är för kort, och man skyndar till nattens hvila som till den enda stora njutningen hvilken intet kostar; och man vaknar till det heliga arbetets allvar, på hvars samvetsgranna utförande ens tillvaro beror. Här är en nåd att få arbeta, och man erinras stundligen att man ingen rättighet har till lifvet, utan att allt är nåd. — — — Denna hårda skola uppammar ett släkte, som blir fruktansvärdt, när det en gång skall sända ut svärmar. Jag ser redan på Europa som på ett utblommadt Hellas: mycket vackert, men försvagadt och sannolikt utdömdt; filosoferar öfver lifvet, men lefver det icke...

— Ja, pojken har rätt, afbröt doktorn, som sin vana trogen ville föra ordet. Vet ni att sista redogörelsen ger upp 250,000 utvandrare från Sverige sedan 1890; och de flesta mellan 15 och 35 år. Landet blir till slut befolkadt af barn och ålderstigna...

— Är det underligt då att kvinnorna måste fram och arbeta? inföll Gustaf Borg, som gärna passade på.

— Du sade något! Ja, i ett samhälle af barn och pensionerade, *måste* hon ju fram och arbeta, efter som

inga män finns att lefva på... Det var en ny synpunkt! Men skall hon härska också, må då Asien bryta in öfver oss, och må vi hellre behärskas af barbariska män än af societetsdamer, aspasior och emancipissor. — — —

— Nu bryta vi upp till Skansen! kommenderade Gustaf Borg.

— Ja, låt oss gå till Kapitolium och tacka gudarne för det gångna seklet, som slutade med Dreyfus och började med Napoleon, hvars bröder åtminstone synas tillhöra Israels barn.

* * *

Esther och Max hade kommit utanför tullen, där i halfmörkret det ensliga slottet reste sig hvitt, med ljus tända innanför de höga fönstren.

Max talade som för sig själf:

— Det finns ett ord, som fallit ur bruket bland bildade, och man skäms att uttala det; det är ordet synd. Man har filosoferat bort begreppet skuld, men skuldkänslan finns kvar. Jag är född med ondt samvete, och var som barn rädd att bli upptäckt. Detta kan inte förklaras med annat än ett föregående okändt.

— Det är sjukliga förnimmelser, och vi ha många sådana fall här inne, upplyste Esther. Vi ha till exempel en som tror att han skrifvit bordereaun.

— Ja, hvad vet du om det?

— Nej, hör! Nu kan jag inte följa dig längre.

— Det vet jag, och jag begär det icke heller. Du är alltid i ton med mig, men minst en oktav under.

— Af intet blir intet, och allt har en tillräcklig grund; alltså, om han tror att han är den skyldige, finns det en logisk grund för det. Inbillningarne äga en högre verklighet, hvars sammanhang med det verkliga jag icke förstår, men icke vågar förneka. Verkligheten kan ju icke intränga i mitt inre och få uttryck igen, utan att ha passerat som föreställning eller inbillning. Verkligheten känna vi således endast genom våra föreställningar om densamma; därför variera våra framställningar af en uppfattad verklighet så oändligt. För öfrigt kan en själ icke existera utan samverkan med andra själar. Nu har jag anledning tro, att alla själar stå i rapport med hvarandra; och det finns människor med så känsliga mottagningsapparater att de känna med hela mänskligheten och följaktligen lida med den. Men det finns också de som på afstånd öfva inflytande på andra, till och med okända; det vet du.

— Ja, det förnekar jag ej!

— Nåväl, hur vet du att icke...

Grefve Max hade fått en vana att icke fullborda meningar, emedan han visste att Esther utfyllde dem eller hörde hans tankar, och han afbröt sig alltid, då den tysta tanken bättre tolkade ett ofullgånget, än det banaliserande ordet skulle göra det.

— Jag vågade nämna ordet synd; jag tror att alla sjukdomar äro följder af synden. De kroppsliga sjukdomarne botas ju också i analogi med de andliga. Först nödgas man till de förödmjukande bekännelserna inför läkaren (bikten). Därpå dömes man af honom till botgöring; bittra örter, fasta, strängt iakttagande, försakelser; och ofta ålägges man bortlägga vanor, laster, undvika

sinnesrörelser, tänka på ljusare saker. När man så är botad, skall man gå till prästen (läkarn) att tacka och offra. Och så får man det rådet: Akta er nu för recidiv; det är öfversatt: »Gå, men synda icke härefter! — Är det inte likt? — Men hur behandlar ni de sinnessjuke därinne, de själssjuka som skulle ha själavård? Jo, ni ger deras kroppar kallt vatten och morfin! — Minns du hur Hanne Joel i sin märkliga bok Hinsides skildrar sitt tillfrisknande? — Sedan hon länge skymfat läkarne och sin omgifning, föll hon slutligen en julafton i kris. Hon brast i gråt och utropade: Jag har varit dum och högfärdig! Och därmed var hon botad. Fru Schram var hårdare, men hon böjde sig slutligen och blef frisk genom en sköterskas vänlighet. Så lite kan ibland hjälpa — ett godt ord! som man så sällan hör! — Det är intet sjukhus det här slottet, det är nog ett Inferno eller en straffanstalt, och till det värsta i straffet hör nog detta att läkaren »icke förstår» den sjuke; att gå oförstådd eller missförstådd, det är ju helvetet.

— Vi ha ju präst, eller själasörjare, också.

— Kan man inte säga att de flesta här hysa motvilja mot prästen och religionen? De lära ju häda och smäda?

— Det är olika, ty en del komma hit just genom religionsgrubbel.

— Ja, de vilja genomtränga förlåten och så få de se skådespel med bakvända kulisser... det är straffet.

— Ni har ju skalden X. här?

— Ja, han är här!

— Nåväl, han utmanade Herren och stämde honom på valplatsen i Hinnoms dal! Hvem segrade?

— Tror du att det var detta?

— Ja, hvad skulle det annars vara? Tobaks- och alkoholförgiftning är ju lätt botad. Deliranter gå själfva till sjukhuset, och komma ut om åtta dar. Tänk att du inte kan se ett kausalsammanhang, som är så slående!

— Tvångsföreställningar...

— Ett nytt ord i ordboken; men saken och orsaken? Hvar är tvingaren? Hvem tvingar mördaren att tänka på sitt brott? Samvetet! Och bakom samvetet? — Emellertid, skalden slutade i en religiös kris...

— Där ser du hvad religion är!

— Akta dig! Akta dig! — Nu tror jag icke att man har rätt att klaga på läkarevården här. Den sjuke skall väl isoleras fullständigt genom de omgifvandes oförståelse; han skall ensam med sitt samvete göra upp sina angelägenheter; icke kunna få tillfälle beklaga sig och bli falsk martyr. — — — Är du aldrig rädd att vara här?

— Nej, inte jag, ty jag iakttager mig. Men det finns kandidater, som försätta sig i svaghetstillstånd genom oordentligt lif, och de bli mörkrädda, fastän de icke tro på något annat än fysiologin. Man har ju sett professorer här, som angripits; och tjänare ha vi flera...

De inträdde i slottet. Abstrakt, sträft, gråtfärdigt som själfmordsrummet i ett hotell, det där rummet, som man alltid ger den gäst, hvilken ser mest olycklig ut, rummet af tre dörrar och ett fönster; där sängen står vid en igenlåst dörr med nyckelhålet invid hufvudkudden, och soffan, enkom gjord att man hvarken kan sitta eller ligga på den framför andra dörren; detta rum med

utsikt åt köksgården och ostädade rum midt öfver, och som synes vara reserveradt åt själfmördaren.

Grefve Max blef beklämd; men Esther, som kom för sent, måste genast gå sin rond, och vännen följde. En lång korridor och en trappa ner; brandposter med slangar som långa svarta ormar slingrande sig utmed de hvita väggarne, gaslågor som fjärilar af eld; slutligen en ruta med galler, där de stannade.

Inne i något som liknade ett stall stod midt på golfvet en gammal naken man, alldeles naken på stengolfvet och han höll armarna sträckta uppåt som en antik adorant eller ett pelarhelgon.

— Hvarför är han naken? frågade Max.

— Därför att han tar af sig kläderna och har 40 graders feber; det har han haft i tre år, och där har han stått i tre år. Han tror sig vara i en ormgrop.

— Då gissar jag hvem det är! Det är den, som beröfvade änkor och faderlösa deras egendom med svek, afklädde dem, men med lagliga medel! Ser du att det finns andra lagar än rådhusrättens! Men, Esther, hvarför tror han sig i ormgropen? Inte har han läst Dantes Inferno, 24:de sången, där tjufvar plågas af ormar.

— Står det så? Inte har han läst Dante!

— Nå, hvar tror du Dante fått sitt ifrån? Har han hittat på det, eller har han haft någon grund för det? Finns det något objektivt, fast att taga på i dessa straffformer, som ni kallar sjukdomar? Ja, svarar jag, och på grunder... Jag tror äfven att i religionerna finnas antydningar om... Har du läst Swedenborg, så skall du finna att hans beskrifningar på helvetena, som äro

sinnestillstånd och *inga orter*, att de sammanfalla med de inbillningar, som du här har att göra med. Det finns således en konstant: Sök den och du får lösning på många gåtor... om du vill, eller kan!

De gingo vidare. Esther fladdrade framför med sin stora pelerinkappa och sitt yrande hår, som af gaslågorna lystes upp som guld i det genomfallande ljuset. Grefven, smärt, mörk, blek följde.

Så stannade de vid ett galler. Därinnanför satt en ung flicka på en stol och gjorde ingenting.

— Tala till henne! sade grefven.

— Hvad gör ni här, fröken? frågade Esther bara för att göra Max till viljes.

— Jag lider, svarade flickan som var af en skönhet, där själen låg ända ut i huden.

— Hvarför lider ni då?

— Jag lider för min fars missgärningar; han har inte tid att lida sitt straff, ty han måste arbeta för familjen. Och jag har bedt Gud att jag skulle få lida för hans skull. Som jag är oskyldig, äro mina kval större än hans skulle vara, och därför är tiden förkortad. Men ve honom, om han är otacksam eller icke bättrar sig, då får han det själf öfver sig! Det vet han, och därför tar han sig i akt. Han vet också att jag följer honom öfverallt och håller reda på honom. — Åh, det är tungt, men det har ett slut. — Om tre år skall jag komma hem till julen!

De gingo vidare.

— Tror du icke, frågade Max, att denna ängel vet hvad hon gör? Tror du icke hon är klok? Gör dig besvär

med att i hemlighet utforska hennes far, och utrön om hon talat sant!

— Det har vi inte tid med!

— Du har rätt! — Men såg du hvem hon var lik?

— Ja, nu vet jag, hvem du menar...

— Nåå? Är det hans syster, då känner du fadren!... Men hvart leder den här trappan?

— Ner till det allra värsta! Där bo...

— Jag vet; där är Swedenborgs träckhelveten för de vällustiga...

— Säger Swedenborg det...?

— Ja, stämmer det?

— Det stämmer! Nu börjar jag bli mörkrädd!

— Hör du! I Dantes Inferno förekommer om tjufvar, att de i brist på annat stjäla hvarandras utseende. Mins du den aldrig utredda processen om norrlandstjufven, det kombinerade mordet och kvinnans dröm om något i en järnvägskupé... tänk på det. Tänk äfven på dessa två hemlighetsfulla målen från Norrland och Östergötland, där intet brott synes vara begånget, intet materiellt åtminstone... och ändock så mycket fick lidas... extrajudicielt, »skyldig och icke skyldig» synes vara den enda domen... Ja, om vi skulle uttala alla våra tankar... Rousseau var nog oklok att göra det... Så vi se ut inuti! Och det är detta invärtes lif, som ibland träder ut, förvirrar begreppen, gör klara vittnesmål otroliga, och åklagaren blir den skyldige. Därför skulle vi först göra drickeskaret rent invärtes... Hvilken ryslig maskerad är inte lifvet! Jag kan aldrig gå i sällskap, ty jag hör tankar, läser ansikten och är så sträng mot mig själf,

att jag straffar mina tysta tankar, som ibland äro alldeles förfärliga, så att jag icke vill kännas vid dem... Och i dåligt sällskap kan jag ibland vara immun, liksom skyddad, men ibland får jag deras ondska öfver mig, och de tala genom min mun... Dessa få illusionen att jag är en rå person...

De vandrade vidare och kommo slutligen till stora samlingssalen, där en liten fest var anordnad.

Max ville icke gå in, utan stannade i dörren!

— Det här påminner om det fasligaste jag sett. Det var en så kallad Wienerbal för perversa män och kvinnor i Berlin. Jag var med poliskommissarien och en läkare. Tänk dig bara detta: en ung man, som är förälskad i och gör sin cour för ett föremål på fyrtio år, med rödt, groft, fult ansikte, ryttarmustascher och pince-nez. Den skulle föreställa älskarinnan! Hvem hade förvändt synen på dessa? Hvad ligger bakom? Det måste finnas en grund! — — — Nej, jag vill inte gå in! Jag är rädd för dårar; de verka som dämoner, ty de säga straxt alla mina hemligheter, alla mina ofödda tankar till och med. Och där ser du dårens ekvation: han lefver i det tysta underförstådda, tar en i förskott, är så skarpsynt att han förefaller elak. Han hör på otroliga håll det som ännu icke har blifvit ljud; han ser tankar och känslor; hans själsförmögenheter stå på ett sätt öfver våra vanliga, därför duger han icke ute i lifvets maskerad... Se, där är ju skalden!

— Ja, han föreläser nu om sedlighet emot sig själf!

— Och han vet inte att Sköna Helena turnerar med hans banala visor?

— Nej, det vet han inte!

— Om han får veta det, hur skall det då gå? Hans person tyckes visserligen vara klufven redan, men i disharmoni med sitt forna jag, skall han lösa den dissonansen genom kompromiss eller kamp mot sig själf?... Vet du... den här sedligheten, rätt fattad, har mera för sig än mot sig. Att leka med den väldiga skaparkraften, det är styggelse, och den drifs mest och värst inom äktenskapet, där den blifvit tidsfördrif. Därför vill jag äktenskapets upplösning af sedliga grunder. Det är i tvåmanssången man förlorar sin person, sin självfaktning, sitt människovärde. Det är där man säljer sin själ, lär sig förtiga, försonas kallas det. Där är grafven, där guds afbild lägges ner och djuret stiger opp! Där födes det gränslösa föraktet för en själf, för kärleken, makan och hemmet! Jag hörde en man nyligen efter tre års gifte, med kökskammarn full af alternerande fästmån, slutligen vakna upp och utbrista: Jag står inte ut med att vara bordellvärd. — — — Nej! nu gå vi till Skansen. Det är midnatt om en timma!

*

Gästerna från Götiska rummen gingo i halftroppar och nattpratade; gamla och unga, far och söner, farbror och brorsöner som jämnåriga kamrater; det var tidens lösen: »döden är ingen ursäkt och åldern har ingen rang». »Faderskapet kan icke bevisas, och därför äro vi alla bröder.»

Gamle Gustaf gick i têten med Isak:

— Anders, kan du tänka dig, skref också en strof

om amerikanska familjeförhållanden, men det ville jag inte ge pojkarne. Han säger att hemmen upplösas och att familjerna bo på boardinghouse. Jag erkänner, att det är ett slöseri med våra familjeetablissemang och att hemmets altare egentligen utgöres af köksspisen. Matlagningen och diskningen pågår ju från solens uppgång till dess nedgång. — Och så säger han att skilsmässorna äro lika vanliga som bröllopen, och att det synes som om lifvet blef rikare genom denna förnyelse af personligheten.

Isak, som icke tyckte om att behandla sådana där frågor, kastade åt sidan och fick upp ett annat ämne:

— Ja, den här Nobel dog och lämnade lite efter sig; 30 millioner eller så.

— Då får ju akademien något pengar att röra sig med; bara inte det blir reptilfond att köpa politiska motståndare med.

— Åmbetsverk blir det bestämdt...

Kurt och doktorn i andra ledet rasade på i någon kvinnohistoria; Kurt förde principalstämman.

— Så gick den fan sin väg med barnet för att ge mig dödshugget; men, si jag gick inte efter, utan lät henne sitta där, och det var inte beräknadt. Då sa hon att jag inte var gentleman; och så rände hon till advokat och begärde skilsmässa därför att jag icke »gjorde henne lycklig». Vet du hvad det vill säga att göra en kvinna lycklig?

— Ja visst vet jag det: Om hon får ruinera dig, vanhedra dig, förnedra dig, då har du gjort henne lycklig; och får hon det utan att du klagar, då är du en gentleman!

Holger och Sellén i tredje ledet talade om tidningen: Sellén tyckte inte om recensionerna och personligheterna.

— Men lifvet har blifvit offentligt, liksom i gamla Athen; eforer och censorer granska den enskildes uppförande, och det får man finna sig i, nyttja till sin uppfostran, och för öfrigt, när alla predika personlighetsprincipen, så bli personligheterna utsatta för en kritik, som måste bli personlig. Men som korrektiv ha vi fått intervjun. Förr gick det inte an att svara på en osann tillvitelse; tidningens dom var drakonisk. Nu får den ringaste svara och förklara sig. Det är ett stort framsteg.

— Ja, men när de äro orättvisa....

— Det finns intet så dumt som att vara orättvis. Föremålet blir martyr, och vinner ofta oförtjänta sympatier ... Här i landet är det svårt att komma fram för en talang, ty man tar hellre och kreerar en oförmåga, som är ben af ens ben; men det händer ofta att man går fram på andras afund mot en konkurrent, och det är vanliga vägen... För att störta en afundad, måste de upphöja en annan ... Men reklam är det sämsta man kan bygga på, och jag begriper inte hvarför folk annonserar! När jag får se en stor annons, så blir jag rädd och tror att det är skoj! Nej, den muntliga propagandan från en köpare, som fått en god vara, det är den enda vägen! — Vår vän Lundell, målaren, han reklamerade hela sitt lif, men blef aldrig något, dog namnlös, och är nu glömd, efter ett år!

Isak var i ädelmodigt lynne och gaf ifrån sig, trumf och hackor om hvartannat.

— Säga hvad man vill, men utan Frälsningsarmén

och Templarne hade Sverige varit försupet. Roliga är de ju inte, men...

— Som förskola till Amerika ha de nog spelat sin rol, och för den publiken... I alla fall, de största reformerna i vårt sociala lif ha utförts på enskild väg, utanför riksdan, regeringen har ju aldrig gjort annat än hindrat. Att störta riddarhuset var ingen konst, och adelskalendern finns där än, men Aftonbladets fröken-reform, den tog döden på adeln. Det var en guillotine. På samma sätt ha templarne skapat nykterheten och läsarne ha raserat statskyrkan, litteraturen har omdanat sederna, och de enskilda bankerna reformerat det ekonomiska lifvet.

— A propos ekonomin! Vet du att den bästa affär i Sverige är lifförsäkringen. Inte därfär att folk tänker på döden, utan därför att försäkringsbrefven begagnas till hypotek för lån; och efter som alla låna... Men största vinsten kommer ut af de förfallna försäkringarna ... hvad det är Svenskt! För att komma åt 200 kronor betala de sex hundra hundra i premier och så låta de försäkringen falla!

Doktorn rasade på sitt tema, i andra ledet:

— Hon kom en natt från teatern och ville ha en smörgås med kalfstek och gurkor. Steken fanns, sedan hon väckt mig med ovett, men när gurkorna saknades, blef hon ond och ställde opp hela elektriska belysningen, som gick för fullt verk till morgonen. När jag då läste lusen af henne, sa hon att jag ingen gentleman var, och då jag åtminstone bevisade henne att jag var en man, gick hon till advokat och sa att jag inte gjorde henne lycklig, alldeles som din. Är det för en

sund man att föra samlif med ett vanvettigt barn? Att ge sitt namn och sin ära åt sin värsta fiende? — Den hon älskar, den hatar hon! — Brunst och hat, där är kvinnans kärlek! — Mannen älskar, och hon hatar! — Allt det sköna vi se hos henne, det är bara våra projektioner på hennes hvita duk, som intet finns på. — Världen skall förgås af hat! Barnen födas i hat, uppfostras i hat! Det är vidrigt att lefva i en pervers tid, där allting är bakvändt. Ser de en man med en manlig vilja, så säger de att han är en kvinna; ser de en Alfonse, som talar i kvinnans namn och ger sin vilja åt en kvinna, så heter det: Se där en man! Så skall en man vara! Skalden Grönlund, som prostituerar sig för betalning och är en entretenu, det är kvinnornas skald! Han skrifver mot sitt eget kön och förtalar det... Gynolatrin! — O latrin! — Latrin! — Det var en trimurti, som jag gjorde nu!

— Du har gjort en om Sverige också!

— Ja, den här: Split! — Slit! — Sprit!

— Och en på Grönlund, säger man!

De hade passerat Holmen och voro komna ner till flottbron. Nu syntes på en gång Skansberget i belysning af vårdkasarne, och Bredablicks eldkrans hängde på mörkret...

De stannade ett ögonblick, tysta, därpå fortsattes marschen och den sexstämmiga fugan gick åter sin gång.

— Det är Sellén och Röda rummet, som uppfunnit Skansen 1870; det är ju ganska kostligt... och innan skådetornet fanns; då begagnades backen till motiv åt

målare, äfven som ett slags utliggarplats... ända till singelbacken.

— Jag glömmer aldrig den där fransmannen från eskadern, som i två dagar förföljde mig, till och med på Operakällarn med sitt: »skål Akropolis».

— Utvandringens orsaker? Se på statskalendern och arméns rulla.

— Nu flyter allting så hastigt, och man kan inte begagna en uppgift, som är tio år gammal, emedan den blifvit falsk. — Hvar är panslavismen? Pangermanismen? Borussianismen? Ingenstans! — Hvart har det amerikanska hvetet tagit vägen, som satte skräck i Europa? Och fylloxeran? Den är död, och Frankrike vet inte hvar den skall sätta af sitt öfverflöd af det nya vinet.

— Allting synes ordna sig slutligen, men man kan icke förneka en viss försyns ingripande. Innan Dreyfus kunde bli fri, måste Bismarck dö. När han dött, kom tsarens reskript, och därmed var revanchetanken slopad, därmed kunde Kina öppnas och Dreyfus benådas, hvarmed franska arméns stridslust var stäckt...

— Säga hvad man vill, men tyska kejsarn (han i Berlin) är en man; han är den enda monark, som vågar begagna sina lagliga rättigheter och sitt personliga inflytande. Hans telegram till Transvaalarn fordrade courage!

— Konstitutionella monarker, det är ju intet. Kunde icke riksmarskalken öppna riksdan och inviga järnvägarne? Ordnarne kunde man stryka ut, så behöfde de icke utdelas.

— Om man ville ge Mark Twains ekvation, så vore den: Nutidsmannens omtaxering af alla gamla förfallna värden! det förflutna sedt nu i elektrisk belysning; gamla kulturen på auktion, där ingen respekt, inga affektionsvärden mer tagas upp, utan tvångsvärdet just nu; det måste realiseras till hvad pris som helst... första, andra och tredje gången! — Bibliotek borde brännas då och då, eljest blir bagaget för stort att släpa på. Kineser och Araber ha praktiserat det — och Japan slungade en hel kultur på en gång... Japan, ja!

— De säger att Holger upplefvat saker i fängelset, som han inte ville tala om... men att han förlorat sin gamla tro på apan och mekaniken utan mekanikus, det är säkert. Så långt som Max har han inte kommit...

— Ja, Max och Esther! Det där får man inte lägga sig i; det skall vara hemligt och respekteras. Två själs-

lif kan ingen och får ingen gripa i med råa händer...

— Hvarför växer icke Stockholm utåt hafvet, utan inåt gölarne? Hur kan man få jobba med tomter på Lifgedinget, som bara förutsätter dispositionsrätt på lifstid, som är obestämd? Nej, en Strandväg, en Lange linje från allmänna gränden till Blockhustulln; industrin på Sickla-ön, flottan i Vaxholm och Lidingön till Stockholms stad... ut till hafvet!

— Pastor Alroth ligger på hemmet för att skäras opp. — Det är ett rysligt tempel därborta, där mänskor slaktas åt en okänd gudinna, som vill se blindtarmen. Dit förs de att dödas som hundarne till veterinären!

— A propos hundar! Det är ju skändligt att sex tusen hundar i Stockholm skall taga brödet och grädden från barnen... Och hyresvärdarne, som hyr ut sina fina våningar åt djur och vederlikar... är det lagligt det? Det står ju i kontraktet att man skall föra ett tyst och stilla lefverne... Djuren ha således fått större rättigheter än människorna; då är människan mogen! — Om tjänarne strejkade och vägrade stå på gatan och frysa, medan hundarne soulagera sig och hvarandra, så blef det snart ett civiliseradt samhälle af. — Tänk att låta en tjänare stå och skämmas utanför

en port! Fy fan såna människor... Barmhärtighet mot djuren! Men först mot människan!

Fugan fugerade sig upp på Skansberget.

— Akropolis, Heliga Berget, Kapitolium!

— Världsborgare betyder inte att norrmännen skola styra Sverige från Blasieholmen; nej, nationell och kommunal-självstyrelse hos alla de federerade!

— Självfva Talmud uttalar förbannelsen öfver den man, som ger sin hustru sin vilja.

— Si så! Nu börjar hans hundar att skälla när de får höra sången från stapeln; ingenting kan ske utan hundar. Tacka vet jag turkarne... och japanerna! Hos dem är det orena djuret orent... men hos oss... hvarje hundägare är en cynède... slå opp ordet hos Lombroso...

— Si där i stugan står Grönlund och anför djäfvulsdyrkarne... ja de, som dyrka Karl XII äro djäfvulsdyrkare, och de, som tillbe Gustaf Adolf, borde också läsa Swedenborgs Diarium Spirituale...

*

— Midnatt rycker fram från öster, talade Max; i detta ögonblick står han öfver Östersjön, och han bär det nya seklet på sin arm.

De voro utanför Swedenborgs lusthus, och Esther ansåg sig böra säga något rörande den store svensken, som nu stigit upp ur hundraårig glömska och oförtjänt ringaktning!

— Inte tror du väl att Swedenborg stod i förbindelse med andra världar; inte kan man komma i förbindelse med andra världar, som inte finnas.

— Finns de inte? Se upp till himlen och stjärnorna! Ser du icke andra världar nu?

— Joo, men...

— Ser du icke Capella där, den stora hvita stjärnan?

— Joo?

— Efter som du ser den, så har ditt öga träffats af dess utsända ljus, och du står i ett slags förbindelse med den, då du mottagit något af den.

— Ja, en ljusstråle...

— Ja, en ljusstråle, som du mottager. Nu vet du ju att man på en ljusstråle kan sända en ljudvåg?

— Nej, det vet jag inte.

— Känner du inte Bells photofon; där man talar på afstånd medelst en ljusstråle? Nå, den finns, fastän du icke känner den. Du kan emellertid sända en ljudvåg på Capellas ljusstråle. Nu vet du att en ljudvåg kan fortplanta en tanke; du skickar mig hvarje dag en tanke på telefonen. Är det riktigt mitt räsonemang?

— Ja...

— Alltså, slutsatsen: andra världar existera, emedan du ser dem, och du skulle kunna sända en tanke på en ljudvåg genom en ljusvåg, och omvändt mottaga en tanke på samma väg från samma håll.

— Räsonemanget är riktigt...

— Då äro vi ense; och Swedenborg kan ha stått i förbindelse med andra världar.

— Det fattar jag inte...

— Skall jag ta om bevisningen en gång till? Nej, det vill du inte! — Emellertid, Holger hade i fängelset en mängd upplefvelser, som han icke kunde förklara, men hvilka oroade honom. Så länge vi icke kunna förklara något, så är det kalladt mystik. Nu hade han aldrig läst Swedenborg; men när han kom ut, hände honom detta, som du kan få kontrolleradt, om du vill. — Efter sin befrielse lefde han i grubbel och trodde sig vara på vägen till vansinne naturligtvis. Så kommer en dag på byrån en fattig ungdomsvän och vill sälja Swedenborgs Arcana Cœlestia på svenska, men han ägde bara delarne 6, 7 och 8. För att hjälpa honom köpte Holger dem utan någon afsikt att läsa i dem. Men när han bläddrade, blifven ensam, så fann han att i den boken stod tryckt — hans upplefvelser i fängelset, och förklaringen på dem stämde. Då blef han betänksam, försökte besvärja andarne med formlerna hypnotism, suggestion och tvångsföreställningar med mera. — Emellertid, han hade fått nytt ljus på sitt närvarande och förflutna. Fjorton dagar senare var han i Upsala, och gick in till antikvariern för att köpa 1734 års lagbok. Han får söka själf på hyllan, och finner nu delarne 1, 2 och 3 af Arcana; men naturligtvis icke af samma exemplar som hans. När han så kommer till Stockholm går han direkt att köpa hela verket, men det fanns icke någonstans. Han skulle just till att gå från den sista antikvariern, då det faller honom in att fråga: Men ni kanske har spridda delar? — Ja, de hade; och just delarne 4 och 5, som fattades; och de voro icke heller af någotdera exemplaret han ägde. Om du vill förklara

det som slump, så kan du också spela på lotteri och säga förut, om du skall vinna eller ej. Emellertid, han är icke spiritist och har inga syner — — — men han förnimmer, får intryck och varningar, alldeles som den nyktre Sokrates af sin daimon. Hans person tyckes mig vara sublimerad i en retort vid lidandets högsta temperatur, men han har klufvit sig i en hvardagsmänniska, som lefver nere i materien, och en hälgdagsmänniska, som han låter flyga ut, efter väl förrättade plikter.

— Har du läst Swedenborg? afbröt Esther, som icke trifdes i dessa samtal.

— Ja, jag har läst! Och jag tror ingen människa har fått veta så mycket hemligheter som han... Det är ingen slump att detta tjäll kommit hit på berget... och just nu, då han behöfs... Hör du på namnet, Sweden borg, hvad han betyder för vårt Sverige. — Jag tycker mig vilja se honom sitta där i dörröppningen, som Abraham, när han fick besök af Herren i Mamre lund... Han kommer igen, men för att förlossa och döma; för att befria, men anden; för att binda, men djuret! Jag har icke rätt förstått, hvarför alla dessa djur hållas instängda med sin orenlighet här på berget, men det är kanske för att vi skola se skillnaden på dem och oss, och att vi genom komparation skola upptäcka människan! — — — Nu är midnatten här, och jag hör seklet komma, österifrån; nu står det öfver Värtan, det ringer i Vaxholm... Bär det frid under sina vingar, frid genom strid? Människorna vilja icke frid! I dag undertecknades fredskongressens förhandlingar i Haag af 26 stater! Men ingen tror på freden; alla rusta!

— — — Om du talar väl om människorna, så skratta de ut dig; de känna sig, vi känna oss; men talar du illa om dem, om oss, så bli de onda. Lite sämre än sitt rykte, och lite bättre, äro människors barn!

* * *

Nu ringde det i båda staplarne, och från staden reste sig som en molnstod af rungande ljud, så att berget darrade. Det gick en rysning genom folkskarorna, som förstummades och blottade sina hufvud utan att tänka på hvem de hyllade. Djuren i burar och gryt kröpo in och gömde sig, skrämda som hedningar vid vigda klockors klang; det gick en susning genom tallarne, som kunde vara nattvindens, men äfven det af bronsen skakade lufthafvets.

Det stora Te Deum från staden steg och steg, och man såg de spetsiga kyrktornen resa sig som åskledare för att afleda vredens blixtar. Men stjärnhimmeln log, blid, vänlig, öfverseende.

Och så tystnade staplarnes klockor, stadens också, den ena efter den andra.

— Tror du att det hördes dit upp? frågade Esther.

— Ja, så visst som min själ lefver, det hördes! svarade Max.

Efter en tysnad tog han upp ordet:

— Nå, hvad syns dig om det nya seklet, som ingått?

— Det är sig likt!

— Tämligen likt! men dock ett annat!
— Vandra vi? Tillsammans?
— Ett stycke!
— Uppåt?
— Framåt!
— Men icke nedåt mer!

INNEHÅLL.

			Sid.
Kap.	1.	Götiska Rummen	5
»	2.	Palatsrevolutionen	20
»	3.	Storö-borna	29
»	4.	Redaktören	48
»	5.	Kung Lear och patern	70
»	6.	En oklar situation	82
»	7.	Moder-näringen	92
»	8.	Nittio-talet (Fin de siècle)	109
»	9.	Esther	119
»	10.	Inför rådet	149
»	11.	Den nye redaktören	172
»	12.	Doktor Borg	180
»	13.	Fru Brita på Storö	192

			Sid.
Kap.	14.	Majestätsbrott	220
»	15.	På operakällaren	239
»	16.	Hos de döde	247
»	17.	Försoningsfesten	262
»	18.	Nyårsnatten	283

